

ΑΝΩΤΑΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΠΕΙΡΑΙΑ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟΥ ΤΟΜΕΑ
ΤΜΗΜΑ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ

Φορολογική Ηθική

Η ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΗ ΗΘΙΚΗ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΣΠΟΥΔΑΣΤΡΙΑ: ΑΓΓΕΛΙΝΑ
ΤΑΡΟΥΣΑ

2/21/17

ΕΙΣΗΓΗΤΡΙΑ: ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ
ΑΛΙΝΑ ΧΥΖ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες στη κύρια αρωγό κατά την εκπόνηση της εργασίας μου, την καθηγήτρια μου, κύρια Αλίνα Χύζ, η οποία με τις συμβουλές και τις καίριες επισημάνσεις της με καθοδήγησε στην διεκπεραίωση της πτυχιακής μου εργασίας, καθώς επίσης και για το ενδιαφέρον θέμα που μου συνέστησε, και απ' το οποίο προσκόμισα πολλές γνώσεις. Επιπλέον, θα ήθελα να αφιερώσω την εργασία αυτή, στην οικογένεια μου και στους φίλους μου που με στηρίζουν γενικότερα...

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	5
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	6
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ^ο	6
Η φορολογική ηθική και τα είδη της	8
1.1 Η φορολογική ηθική	8
1.2 Τα είδη της φορολογικής συμμόρφωσης.....	9
1.2.1 Τα είδη με βάση την εννοιολογική ερμηνεία	9
1.2.2 Τα είδη με βάση τον τρόπο που επιτυγχάνεται.....	8
1.3 Η φορολογική ηθική στο πλαίσιο της δημοσιονομικής πολιτικής	10
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ^ο	12
Οι παράγοντες που επηρεάζουν τον πολίτη να έχει φορολογική ηθική.....	12
2. 1 Δημογραφικά στοιχεία	12
2.2 Οι επιδράσεις των πολιτιστικών διαφορών και της πολιτικής	13
2.3 Σχέσεις κράτους και πολιτών.....	14
2.4 Φορολογικοί συντελεστές και πολυπλοκότητα φορολογικού συστήματος	17
2.5 Ανασφάλεια δικαίου.....	18
2.6 Γραφειοκρατία και οργάνωση	20
2.7 Τα συναισθήματα γύρω από την φορολογική ηθική	21
2.7.1 Ενοχή και ντροπή	21
2.7.2 Καθήκον και φόβος	22
2.7.3 Το αίσθημα δικαιοσύνης	22
2.7.4 Τα συναισθήματα γύρω από την εξαπάτηση	24
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ^ο	27
Οι έννοιες της φοροδιαφυγής και της παραοικονομίας συσχετισμένες με την φορολογική ηθική και η παράθεση μίας πιθανής λύσης.....	27
3.1 Φοροδιαφυγή και παραοικονομία στην Ελλάδα.....	27
3.1.1 Φοροδιαφυγή.....	27
3.1.2 Παραοικονομία	28

3.2 Ο ρόλος της φορολογικής ηθικής στη φοροδιαφυγή και στην παραοικονομία.....	30
3.3 Η ηθική της φοροδιαφυγής και η καμπύλη LAFFER.....	31
3.4 Μία πιθανή λύση: Ο σχεδιασμός του φορολογικού πολιτισμού σε ένα κράτος.....	33
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο	37
Αποτελέσματα Έρευνας με Ερωτηματολόγιο	37
4.1.1: 1 ^η ομάδα ερωτήσεων: Φορολογική Ηθική	39
4.1.2: 2 ^η ομάδα ερωτήσεων: Φοροδιαφυγή	47
4.1.3: 3 ^η ομάδα ερωτήσεων: Εμπιστοσύνη στην κυβέρνηση.....	51
4.1.4: 4 ^η Ομάδα ερωτήσεων: Εμπιστοσύνη στο φορολογικό σύστημα	55
4.1.5: 5 ^η Ομάδα ερωτήσεων: Φορολογικοί Έλεγχοι	58
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο	62
Συμπεράσματα	62
5.1: Αναφορά και σχολιασμός συμπερασμάτων.....	60
5.2 Υπολογισμός επικρατέστερων και ασθενέστερων συχνοτήτων και ο συσχετισμός τους στις ερωτήσεις της έρευνας.....	64
5.3: Γενικά Συμπεράσματα.....	69
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	71

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα πτυχιακή εργασία ασχολείται με τη φορολογική ηθική των νέων Ελλήνων. Το θέμα αυτό παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, διερεύνησης σε μια εποχή δύσκολης οικονομικής κατάστασης της χώρας. Η σημερινή κρίση είναι αποτέλεσμα μιας συσσώρευσης πολλών αρνητικών και δύσκολα διαχειρίσιμων οικονομικών ζητημάτων και σίγουρα η ηθική συμμόρφωση των πολιτών προς τους φόρους κατέχει έναν σημαντικό ρόλο στο πως προκλήθηκαν και επεκτάθηκαν. Βεβαίως, να υπογραμμισθεί δεν είναι μονάχα αυτό το κυρίαρχο ζήτημα. Συνεχίζοντας, να πούμε ότι η φορολογική ηθική του πολίτη μπορεί να αποτελέσει ένα θέμα δύσκολο ως προς την ανάπτυξη του διότι τα ζητήματα συμπεριφοράς του ατόμου είναι ευαίσθητα και περίπλοκα. Επιπλέον οι παραβάτες τείνουν να αποκρύπτουν ορισμένες πληροφορίες, να καθοδηγούνται από ενδόμυχα σφαλματώδη αισθήματα και τελικώς να αναπτύσσουν μια πιο ανειλικρινή συμπεριφορά. Στην διερεύνηση αυτή παρατίθεται για τη εξαγωγή ορισμένων συμπερασμάτων, ένα ερωτηματολόγιο που απαντήθηκε από ομάδα νέων. Τα αποτελέσματα της έρευνας, από γενική άποψη φανέρωσαν ότι επιβάλλεται, από τη κυβέρνηση να θέσει σε εφαρμογή ορισμένα μέτρα, ώστε να χτιστεί η εμπιστοσύνη με τους πολίτες του κράτους και να πάψουν να υπάρχουν σχέσεις δυσαρέσκειας. Ακόμη και αν εκείνοι που βασίζονται και πιστεύουν τους θεσμούς εξακολουθούν να απέχουν αρκετά από μία πλειοψηφία, η έρευνα έδειξε ότι ένας σεβαστός αριθμός νέων επιλέγει να έχει θετική και ελπιδοφόρα στάση. Επομένως, για να κατανοήσουμε βαθύτερα τα προβλήματα και την λύση για την έξοδο από την κρίση, οφείλει ο καθένας ξεχωριστά να αναλάβει την ευθύνη για τις πράξεις του και να καλλιεργήσει μέσα του περισσότερο την ηθική όσον αφορά τους φόρους στη συγκεκριμένη περίπτωση και σε γενικότερο βαθμό τις υποχρεώσεις του προς το κράτος.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η φορολογική ηθική ή αλλιώς συμμόρφωση καθίσταται ένα θέμα έρευνας που ενδιαφέρει ιδιαίτερα τον κόσμο της οικονομικής ψυχολογίας. Αυτό συμβαίνει γιατί προπαντός, υπάρχει το καθολικό κοινωνικό δίλημμα για το αν πρέπει να πληρώνουμε φόρους και αν τελικώς αξίζει να εστιάζουμε στο καλό της κοινωνίας σαν σύνολο ή τελικώς αν είναι προτιμότερο να επικεντρωθούμε στο ατομικό συμφέρον που μπορεί να μην εμφανίζεται εγωιστικό, πιθανόν όμως να συντελεί σε πιο δραστικά αποτελέσματα. Ανεξάρτητα από το γεγονός ότι η πληρωμή των φόρων είναι η κύρια υποχρέωση των πολιτών προς το κράτος, η φορολογική συμμόρφωση είναι κάτι πιο εσωτερικό, κάτι που εξαρτάται από μια ομάδα παραγόντων όπως οικονομικοί, κοινωνικοί, πολιτικοί και σαφώς ψυχολογικοί.

Η φορολογία αναμφισβήτητα αποτελεί ένα αξιόλογο ζήτημα, από τα παλαιότερα χρόνια έως σήμερα, ενώ θα εξακολουθήσει να απασχολεί τους επιστήμονες και στο μακροπρόθεσμο μέλλον. Η πρωτοπορία στη φορολογική ενασχόληση, εντοπίζεται στην Αρχαία Αίγυπτο¹, όπου είχαν βρεθεί οι πρώτες πληροφορίες για τη φορολόγηση των πολιτών. Στην τότε εποχή οι Φαραώ, αναζητούσαν τρόπους για να μειώσουν τη διαφθορά των εφοριακών τους (που τότε ονομάζονταν γραφείς). Οι γραφείς λάμβαναν υψηλούς μισθούς, και ελέγχονταν από μία μικρή ομάδα ειδικών ώστε να μειωθούν τα φαινόμενα εξαπάτησης. Συγχρόνως, οι Αιγύπτιοι ήταν εκείνοι που πρώτοι ασχολήθηκαν με το ερώτημα, πως θα αντιμετωπίζονται οι φορολογούμενοι. Στον τάφο του Khiti είχε βρεθεί χαραγμένη σκηνή που περιέγραφε το βάρβαρο και βάνανσο τρόπο τιμωρίας εκείνων που απέφευγαν τη φορολόγηση. Στη συνέχεια, περίπου το 200 π.Χ. κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Πτολεμαίου, έχουμε το πρώτο επίσημο έγγραφο σχετικό με τη φορολογία, πάνω στη διάσημη πέτρα “Rosetta”, στην οποία αναγράφεται ότι μετά την απελευθέρωση ανταρτών από φυλάκιση, επήλθε φορολογική αμνηστία και διαγραφή των χρεών τους.

Πρώτα σημαντικά ευρήματα για τη φορολογική συμμόρφωση εντοπίζονται κατά τη δεκαετία του '60 και του '70 από Γερμανούς μελετητές μεταξύ των Günter και

¹Torgler B.,(2003)

Schmölders.(Κολόνια Σχολή της Ψυχολογίας γύρω από τους φόρους). Είχαν δώσει έμφαση στο γεγονός ότι τα οικονομικά φαινόμενα δεν πρέπει να αναλύονται από τη παραδοσιακή άποψη. Μέσα από τις έρευνές τους είχε διαπιστωθεί ότι ο δείκτης φορολογικής επιβάρυνσης επηρεάζει σε πολύ μεγάλο βαθμό την φορολογική συμμόρφωση. Χρησιμοποίησαν ως παράδειγμα το γεγονός ότι οι ελεύθεροι επαγγελματίες τείνουν στη διαφθορά περισσότερο από τους απλούς υπαλλήλους.

Ένα ακόμη παράδειγμα, αποτελεί ο Strümpel (1969) ο οποίος ανέλυσε τη φορολογική ηθική και το σύστημα των φόρων με βάση μια διεθνή συγκριτική έρευνα στην Ευρώπη, συμπεραίνοντας ότι οι φορολογούμενοι αρμόζει να αντιμετωπίζονται με πολλή προσοχή ώστε να καλλιεργηθεί μέσα τους η φορολογική ηθική. Πολλοί ερευνητές ανάμεσα τους και ο Frey (1999) ισχυρίζονται ότι ένα αρκετά μεγάλο κομμάτι των φορολογούμενων θεωρείται πάντα ειλικρινές ως προς τη φορολόγησή τους. Υπάρχουν πολίτες που από απλή εσωτερική παρακίνηση δεν παρουσιάζουν τάσεις φοροδιαφυγής. Έπειτα υπάρχουν άτομα που δεν έχουν καν τη δυνατότητα ή τις γνώσεις ώστε να φοροδιαφύγουν. Ο Weck (1983) ανακάλυψε σε μια από τις εμπειρικές του αναλύσεις ότι υπάρχει αρνητική συσχέτιση μεταξύ φορολογικής ηθικής και παραοικονομίας.²

Ωστόσο , παρά τη σημασία των φόρων στη ζωή των πολιτών , πολλά ζητήματα περιστρεφόμενα στο συγκεκριμένο θέμα δεν έχουν μελετηθεί αρκετά. Αυτή λοιπόν, η εργασία έχει σχεδιαστεί για να αναλύσει περαιτέρω την φορολογική συμμόρφωση, εστιάζοντας στους λόγους για τους οποίους η ηθική τους κλονίζεται . Γιατί είναι σημαντικό να αναλυθεί η φορολογική ηθική; Γιατί οι πολίτες πρέπει να έχουν φορολογική ηθική; Δύο από τα πολλά ερωτήματα που θα απαντηθούν στη διερεύνηση αυτή.

² Philipp Doerrenberg , Andreas Peichl, (2010)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο : Η φορολογική ηθική και τα είδη της

1.1 Η φορολογική ηθική

Η φορολογική ηθική θα μπορούσε να ορισθεί ως, η εσωτερική παρακίνηση του ατόμου να συμμορφωθεί στις υποχρεώσεις του προς το κράτος, δηλαδή το είδος της ηθικής που τον οδηγεί συνειδητά στο να πληρώνει φόρους και όχι να τους αποφεύγει.

Σύμφωνα με τις αντιλήψεις των κοινωνιολόγων, ο όρος συνείδηση υποδηλώνει την αίσθηση που έχει το άτομο σε ό,τι αφορά την ίδια τη συμπεριφορά του, τις ποιότητες του καλού και του κακού που εκδηλώνει αυτή η συμπεριφορά και τι συνεπάγεται μια τέτοια συμπεριφορά. Ο Παπανούτσος (1979) παρατηρεί ότι «η ηθική συνείδηση προϋποθέτει την ψυχολογική συνείδηση, είναι όμως βέβαια και κάτι περισσότερο. Είναι ένας ανώτερος βαθμός συνειδησιακής υπάρξεως και μια ξεχωριστή, θα λέγαμε, ποιότητα».³

Συγχρόνως, ο καθηγητής φιλοσοφίας, Damon Horowitz⁴ είχε μία πολύ ενδιαφέρουσα παράθεση της άποψης του για την ηθική. Όπως αναφέρει, η ηθική είναι δύσκολη, απαιτεί σκέψη. Κι αυτό είναι άβολο. Είχε περάσει μεγάλο μέρος της καριέρας του στην τεχνητή νοημοσύνη, προσπαθώντας να φτιάξει μηχανές που θα μπορούσαν να κάνουν ένα μέρος αυτής της σκέψης για μας, που θα μπορούσαν να μας δώσουν απαντήσεις. Αλλά δεν μπορούν. Είναι αδύνατο να πάρεις την ανθρώπινη σκέψη και να τη βάλεις σε μια μηχανή. Πρέπει να το κάνουμε μόνοι μας. Ευτυχώς, δεν είμαστε μηχανές και μπορούμε να το κάνουμε. Όχι μόνο μπορούμε να σκεφτούμε, αλλά πρέπει. Η Χάνα Άρεντ είπε, "Η πικρή αλήθεια είναι ότι το μεγαλύτερο κακό σ' αυτόν τον κόσμο δε γίνεται από ανθρώπους που επιλέγουν να είναι κακοί. Προέρχεται από τη "μη σκέψη." Αυτό το ονόμασε "κοινοτυπία του κακού." Και η απάντηση σ' αυτό είναι ότι απαιτούμε την άσκηση της σκέψης από κάθε λογικό άτομο. Μπορεί αυτό να φαίνεται πολύπλοκο και δύσκολο αλλά κρίνεται απαραίτητο για ποικίλους λόγους.

³ Σιωμόπουλος Ι. Κ., (2009)

⁴ Damon Horowitz, (2011)

1.2 Τα είδη της φορολογικής συμμόρφωσης

1.2.1 Τα είδη με βάση την εννοιολογική ερμηνεία

Με βάση την εννοιολογική ερμηνεία του όρου, η φορολογική συμμόρφωση είναι χωρισμένη σε δύο μεγάλες κατηγορίες: Τη διοικητική και τη τεχνική φορολογική συμμόρφωση. Με τη διοικητική φορολογική συμμόρφωση, αναφερόμαστε στο γεγονός ότι καταλαβαίνουμε την διαδικασία τήρησης των κανόνων και τους όρους της. Για παράδειγμα η σχετική πληρωμή της φορολογίας ως υποχρέωση ορίζεται να γίνει και σε κάποιο χρονικό διάστημα. Επομένως, η διοικητική φορολογική συμμόρφωση συνεπάγεται με την επίσημη φορολογική νομοθεσία, η οποία περιλαμβάνει τόσο τις νομισματικές όσο και τις μη νομισματικές υποχρεώσεις του υποκείμενου στον φόρο όπως η υποχρέωση εγγραφής, υποχρέωση τήρησης αρχείων, υποχρέωση της αναφοράς των εισφορών, η υποχρέωση της δήλωσης, η υποχρέωση των λογαριασμών τήρησης κλπ.

Η τεχνική φορολογική συμμόρφωση εκδηλώνεται στην τήρηση της φορολογικής νομοθεσίας και στη σωστή λογιστική ή στην τήρηση του φορολογικού δικαίου. Μέχρι τώρα, έχουν υπάρξει προσπάθειες για αξιολόγηση της φορολογικής συμμόρφωσης πρωτίστως μέσω της τεχνικής φορολογικής συμμόρφωσης και της οικονομική επιρροής που ασκούν. Από την άλλη λιγότερη προσοχή έχει δοθεί στη διοικητική φορολογική συμμόρφωση και στους κοινωνικό-ψυχολογικούς παράγοντες επιρροής αυτής.

1.2.2 Τα είδη με βάση το πώς επιτυγχάνεται

Η φορολογική συμμόρφωση μπορεί να χωριστεί επίσης σε άλλα δύο μέρη βασισμένη αυτή τη φορά στο πώς επιτυγχάνεται. Υπάρχει λοιπόν η εκούσια συμμόρφωση, και η συμμόρφωση που επιβάλλεται. Μετρώντας τη δεύτερη συμμόρφωση δεν προβλέπεται σαφή επισκόπηση του επιπέδου της φορολογικής συμμόρφωσης. Τα ποσοστά των ελέγχων και τα πρόστιμα είναι συνήθως τόσο χαμηλά, που από απλή

ορθολογική κερδοσκοπία, τα περισσότερα άτομα τολμούν να αποφύγουν την καταβολή φόρων, δεδομένου ότι είναι πολύ απίθανο να ελεγχθεί και να τιμωρηθεί ένας παραβάτης. Επομένως, τι κάνει στην πραγματικότητα ένα άτομο πρόθυμο να πληρώσει φόρους;

Οι λόγοι που εξηγούν την ανθρώπινη συμπεριφορά γύρω από την φορολογία, έχουν διερευνηθεί από διάφορες πτυχές: από την πολιτική πτυχή, δίνοντας προσοχή στην πολυπλοκότητα του φορολογικού νόμου, και από την οικονομική πτυχή, δίνοντας προσοχή στην ορθολογική λήψη αποφάσεων, με τη δυνατότητα να ελεγχθεί και να τιμωρηθεί, και με το ποσοστό του προστίμου. Η βάση για την καλή φορολογική συμμόρφωση είναι πάνω από όλα ένα καλό φορολογικό σύστημα, ένα σαφές νομικό πλαίσιο και μεταξύ άλλων μια θετική σχέση μεταξύ του φορολογούμενου και της φορολογικής αρχής, μια σχέση που εμπνέει τον φορολογούμενο εμπιστοσύνη.

1.3 Η φορολογική ηθική στο πλαίσιο της δημοσιονομικής πολιτικής

Συχνά, το θέμα της φορολογικής συμμόρφωσης συσχετίζεται με το ζήτημα ότι ο νόμος επιβάλλεται καθολικά. Η φοροδιαφυγή δεν είναι μόνο μια παράνομη δραστηριότητα, αλλά έχει επίσης να κάνει με τη δημοσιονομικές αποφάσεις της κυβέρνησης, τη συμπεριφορά των υπαλλήλων στις εφοριακές υπηρεσίες και τις πολιτιστικές πτυχές που καλλιεργεί μια κοινωνία στους πολίτες. Τα αποτελέσματα του φορολογικού συστήματος, η δαπάνη των φορολογικών εσόδων, η αποτελεσματικότητα της διοίκησης, η συμπεριφορά της προς τους φορολογούμενους και το μέγεθος της φορολογικής επιβάρυνσης πρέπει να λαμβάνονται υπόψη για να ολοκληρωθεί η εικόνα σχετικά με το ερώτημα γιατί οι άνθρωποι πληρώνουν φόρους. Δεν είναι μόνο το επίπεδο της φορολογικής συμμόρφωσης, αλλά και το επίπεδο της φορολογικής ηθικής έχει ζωτική σημασία για την κατανόηση της συμπεριφοράς των πολιτών. Είναι χρήσιμο να ρίξουμε μια πιο προσεκτική ματιά στο τι καθορίζει τη φορολογική ηθική. Συνδέεται με την οικονομική αιτιολόγηση της φορολογίας. Είναι αποφασιστικής σημασίας το πώς η κυβέρνηση φορολογεί την οικονομία και πώς

ξοδεύει τα έσοδα. Ο Musgrave (1959)⁵ εξέτασε τρεις απαιτήσεις της δημοσιονομικής πολιτικής: τη κατανομή, τη διανομή και τη σταθεροποίηση. Στο πρώτο ενδεχόμενο η ηθική του ατόμου βασίζεται στο αν θεωρεί πιο επικερδής την πληρωμή ή μη των φόρων. Στη δεύτερη περίπτωση, ο φορολογούμενος είναι κάτι περισσότερο από μια απλή αριθμομηχανή, για την ακρίβεια είναι ένα μέλος της κοινωνίας που εξετάζει τις διάφορες πτυχές κατά την πληρωμή των φόρων συμπεριλαμβανομένων των ιδίων κεφαλαίων, τη δικαιοσύνη και την επίπτωση.

Η έκταση στην οποία οι φορολογούμενοι μπορούν να συμμετέχουν στη διαδικασία λήψης πολιτικών αποφάσεων έχει πολύ θετικό αντίκτυπο στην αντιληπτή ικανοποίησή τους για τη συμβίωση σε μία κοινωνία. Σε σύγκριση με καθαρά αντιπροσωπευτικά συστήματα, η άμεση δημοκρατία οδηγεί σε ένα διαφορετικό είδος επικοινωνίας μεταξύ των πολιτών, αλλά και μεταξύ των πολιτών και των εκπροσώπων τους. Η δυνατότητα να αποφασίζουν για τον εαυτό τους σε βασικά πολιτικά ζητήματα παρέχει κίνητρα στους πολίτες να συλλέγουν περισσότερες πληροφορίες. Η πληροφορία αυτή δεν είναι απαραίτητη μόνο για να "διορθώσει" αποφάσεις στα ψηφοδέλτια, αλλά και να δοθεί η ευκαιρία να συμμετάσχουν στο διάλογο με τους άλλους πολίτες. Επιπλέον, οι πολίτες είναι σε γενικές γραμμές καλύτερα ενημερωμένοι με τις αμιγώς αντιπροσωπευτικές δημοκρατίες και οι πολιτικοί έχουν λιγότερα περιθώρια να ακολουθήσουν τα προσωπικά τους συμφέροντα, αντί εκείνων του ευρύτερου κοινού. Εν τέλει, οι πολίτες αισθάνονται πιο υπεύθυνοι για την κοινότητά τους. Κατά τη διάρκεια των δημόσιων συζητήσεων, πραγματοποιείται μια διαδικασία μάθησης για τους πολίτες. Δεδομένου ότι πολλοί πολίτες έχουν επίγνωση των επιχειρημάτων και των δύο πλευρών, παραδείγματος χάρη εκείνων που αντιτίθενται σε ένα συγκεκριμένο αποτέλεσμα πολιτικής, σε αντίθεση με εκείνους που ευνοούν που να εξετασθεί κάθε πρόταση εκ νέου. Αυτό μπορεί να οδηγήσει σε αναθεώρηση των προσωπικών τους απόψεων και να αποκτήσουν περισσότερη κριτική σκέψη και γνώμη για τα κοινά εφόσον γνωρίζουν κάθε εκπρόσωπος τι υποστηρίζει .

⁵ Benno Torgler, Christoph A. Schaltegger (2005)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

Οι παράγοντες που επηρεάζουν τον πολίτη να έχει φορολογική ηθική

Η ατομική βούληση ενός προσώπου να καταβάλει τους φόρους που του αναλογούν είναι το αποτέλεσμα της συμπεριφοράς που έχει επηρεαστεί από διάφορους παράγοντες. Ακρογωνιαίος λίθος της συγκεκριμένης διερεύνησης είναι να αναλυθούν οι πιθανές επιδράσεις που ωθούν το άτομο στο να πληρώσει φόρους, η αξιολόγηση της σχετικής φορολογικής συμπεριφοράς των ατόμων που σχετίζεται με τη φορολογία που τους αναλογεί, τα προσωπικά, δημογραφικά και ψυχογραφικά κριτήρια. Συγχρόνως να συγκριθούν τα αποτελέσματα και να εντοπίσει ο πιθανός ρόλος της κοινωνίας κατά τον σχηματισμό και την εφαρμογή των φόρων.

2. 1 Δημογραφικά στοιχεία

Ο Tittle ⁶ισχυρίζεται ότι οι μεγαλύτεροι σε ηλικία άνθρωποι συμμορφώνονται περισσότερο ως προς την φορολόγηση, καθώς αντιλαμβάνονται εντονότερα λόγω των εμπειριών τους τις συνέπειες της διαφθοράς, δηλαδή τις κυρώσεις. Οι νεότεροι αντιμετωπίζουν με επιπολαιότητα και λιγότερη συνείδηση τις υποχρεώσεις που έχουν ως πολίτες ενός κράτους.

Οι γυναίκες παρουσιάζονται πιο υπάκουες στους κανόνες φορολόγησης από τους άντρες. Είναι ευρέως γνωστό ότι στη σύγχρονη εποχή, τα πράγματα έχουν διαφοροποιηθεί όσον αφορά το φύλο, εφόσον οι γυναίκες σήμερα είναι ανεξάρτητες και πιο επιρρεπείς στο ρίσκο σε σύγκριση με το παρελθόν.

⁶Philipp Doerrenberg, Andreas Peichl (2010)

Αποκτούν πλέον με τη δική τους προσπάθεια την οικονομική τους ανεξαρτησία και διαθέτουν έντονη κριτική σκέψη. Συγχρόνως παρουσιάζονται να έχουν καλύτερη συναίσθηση των επιπτώσεων που προκύπτουν από παραβιάσεις και τείνουν στη λήψη αποφάσεων που φαίνονται πιο ακριβοδίκαιες.

Η εκπαίδευση σχετίζεται, με τις γνώσεις που κατέχουν οι πολίτες για τους νόμους γύρω από τη φορολογία. Όσο πιο μορφωμένοι είναι οι πολίτες τόσο περισσότερα γνωρίζουν για τους νόμους και τη δημοσιονομική πολιτική του κράτους. Κατανοούν σε βαθύτερο επίπεδο τα πλεονεκτήματα και όλες εκείνες τις υπηρεσίες που θα απολαύσουν αν πληρώνουν κανονικά τους φόρους που τους αναλογούν και παρέχουν αυτό το στοιχειώδες έσοδο στο κράτος. Βέβαια, από την άλλη, η όλη γνώση γύρω από τους φόρους μπορεί να οδηγήσει ένα άτομο στο να πιστεύει ότι μία κυβέρνηση δεν θα προβεί απαραίτητα στην σωστή χρήση των εσόδων που προκύπτουν από τους φόρους αλλά θα σπαταληθούν με έναν ατελέσφορο τρόπο.⁷

2.2 Οι επιδράσεις των πολιτιστικών διαφορών και της πολιτικής

Η φορολογική ηθική σχετίζεται ορισμένες φορές με την μακροπρόθεσμη φορολογική κουλτούρα. Ο πολίτης με φορολογική κουλτούρα αντιλαμβάνεται ότι τα φορολογικά έσοδα της χώρας του επιστρέφουν σε αυτόν, είτε βελτιώνοντας το βιοτικό του επίπεδο είτε επιβάλλοντας του μελλοντικά χαμηλότερη φορολογία. Κάθε εξελιγμένη και οργανωμένη χώρα είναι αναγκαίο να διέπεται από φορολογική κουλτούρα, πόσο μάλλον η χώρα μας, που διανύει μια οικονομική κρίση τέτοιου μεγέθους που θεωρείται πρωτόγνωρη για τα παγκόσμια δεδομένα.

⁷ OECD, March 2013

Η πληρωμή φόρου είναι και μια κοινωνική υποχρέωση. Είναι το τίμημα που πληρώνουμε για να είμαστε μέρος μιας πολιτισμένης κοινωνίας και ένα χαρακτηριστικό της είναι η προθυμία του να υποστηρίξει όσους δεν θεωρούνται οικονομικά παραγωγικοί. Αυτή η υποστήριξη δεν αφορά μόνο τους ανέργους, τους αρρώστους, άτομα με ειδικές ανάγκες και την Τρίτη ηλικία, αλλά και καλλιτέχνες, μουσικούς και συγγραφείς, αυτοί δηλαδή οι οποίοι, εμπλουτίζουν την κοινωνία μας τόσο διανοητικά όσο και συναισθηματικά.

Στον εμπορικό κόσμο, οι επιχειρήσεις θεωρούν τη φορολογία, ένα ακόμη κόστος της επιχειρηματικής δραστηριότητας και ως εκ τούτου, στο πλαίσιο της πιστωτικής ευθύνης τους, αναζητήσουν τρόπους για τη μείωση των φορολογικών υποχρεώσεων τους, ως μέρος της βάσης του κόστους τους. Αυτή η θεώρηση θα μπορούσε να χαρακτηριστεί λάθος. Η καταβολή του εταιρικού φόρου θα πρέπει να θεωρηθεί όχι ως κόστος της επιχειρηματικής δραστηριότητας, αλλά ως το τίμημα για την απόκτηση πρόσβασης στην κοινωνία.

Οι επιχειρήσεις που χειρίζονται τις φορολογικές διατάξεις για τη μείωση ή την αποφυγή πληρωμής φόρου δημιουργούν κενά στα έσοδα της κοινωνίας στην οποία δραστηριοποιούνται τόσο οικονομικά όσο και ηθικά. Η καλή εταιρική ιδιότητα του πολίτη απαιτεί από τον εμπορικό κόσμο να συμμετάσχει πλήρως στην κοινωνία - κάνοντας μια δίκαιη και ισότιμη συνεισφορά στα φορολογικά έσοδα ενός έθνους και με την καταβολή ενός αξιοπρεπούς μισθού στους εργαζόμενους της.

Η φορολογική ηθική ή αλλιώς η συμμόρφωση προς τους φόρους, είναι η επίλυση του ζητήματος της παραοικονομίας στη χώρα.

2.3 Σχέσεις κράτους και πολιτών

Από τα παλαιότερα χρόνια, ιδιαίτερα σημαντική είναι η ηθική ως δημιουργία εμπιστοσύνης στις σχέσεις κράτους - πολίτη. Κι εδώ η φορολογική πολιτική έχει τον πρώτο ρόλο. Σύγχρονοι οικονομολόγοι, όπως ο νομπελίστας Τζέιμς Μπουκάναν⁸ έχουν επιχειρηματολογήσει πως υπάρχουν σαφή ηθικά όρια στην φορολόγηση, που

⁸ Κυριαζής Νίκος Κ., (2011)

αν το κράτος τα υπερβεί, κατακρημνίζεται η εμπιστοσύνη με καταστροφικές συνέπειες για την λειτουργία της οικονομίας.

Η πρώτη στάθμιση της ηθικής της φορολογίας έχει ως μέτρο την ανταποδοτικότητα. Το κράτος έχει αναλάβει να προσφέρει στους πολίτες του, δωρεάν αγαθά και υπηρεσίες τα οποία σαφώς έχουν πληρωθεί πρωτίστως από τη φορολόγηση των πολιτών, αλλά στην πραγματικότητα η κατάσταση που αληθεύει, μοιάζει να μην είναι ακριβοδίκαιη. Πιο συγκεκριμένα, από τη μια πλευρά ο πολίτης απολαμβάνει δωρεάν παιδεία αλλά συγχρόνως το εκπαιδευτικό σύστημα παρουσιάζεται ελλιπές χωρίς συμβολή των φροντιστηρίων για τα οποία θα χρειαστεί να πληρώσει δίδακτρα.

Το γεγονός όμως που συνεπάγει στη μη γεφύρωση του χάσματος μεταξύ της φορολογικής ηθικής και του κράτους, είναι ότι το δεύτερο μετακυλά το βάρος της προσαρμογής από τον υπαίτιο (το κράτος) στον μη υπαίτιο (ένα μεγάλο αριθμό πολιτών που δεν ευθύνονται για το πρόβλημα) ή ακόμα πιο έντονα από τον ένοχο (το κράτος που δημιούργησε το πρόβλημα του δημόσιου χρέους) στους αθώους (πολίτες πχ του ιδιωτικού τομέα που δεν ευθύνονται).

Αντίθετα, οι θετικές ενέργειες του κράτους προς τους πολίτες τείνουν να αυξήσουν την θετική στάση και τη δέσμευση των φορολογουμένων στο φορολογικό σύστημα και συνεπώς στη συμβατή συμπεριφορά. Ένας από τους πιο σημαντικούς κοινωνικούς και ψυχολογικούς λόγους για τους οποίους περιμένουμε συνεργασία, είναι η ανταπόδοση. Υπάρχει διάκριση της ανταπόδοσης σε θετική και αρνητική, η πρώτη είναι όταν μια ευγενική ενέργεια ανταποδίδεται με εξίσου καλό τρόπο, ενώ δεύτερη θα μπορούσε να παρουσιαστεί απλά ως “οφθαλμός αντί οφθαλμού”.

Ο Smith υποστήριζε ότι οι φορολογούμενοι είναι περισσότερο διατεθειμένοι να συμμορφωθούν με το νόμο αν οι υπηρεσίες που προσφέρονται από τη Κυβέρνηση είναι ισάξιες των πληρωμών τους. Αυτό το συναίσθημα γίνεται ισχυρότερο όταν οι φορολογούμενοι, οι οποίοι θεωρούν τους εαυτούς τους να πληρώνουν κανονικά τις φορολογικές τους υποχρεώσεις, τους ζητείται να ελεγχθούν. Η ισορροπία επίσης διαταράσσεται όταν οι σωστοί πολίτες παρατηρούν άλλους φορολογούμενους με αθέμιτα μέσα να καταφέρνουν να μην ελέγχονται ή να μην τιμωρούνται από τους αρμόδιους.

Σε αυτό το σημείο και σε παράθεση με τα αποτελέσματα της έρευνας που ακολουθούν, ένα κομμάτι των πολιτών και συγκεκριμένα το μελλοντικά ζωτικό κομμάτι της χώρας, οι νέοι, δεν παρουσιάζονται να νιώθουν ασφάλεια και εμπιστοσύνη στη σημερινή κυβέρνηση η οποία δεν εμφανίζεται να αναλαμβάνει τα καθήκοντά της. Ένα τέτοιο γεγονός κάθε άλλο παρά μόνο ηθική συμμόρφωση μπορεί να καλλιεργήσει. Με την χώρα μας να κατέχει από τις πρώτες θέσεις στην Ευρώπη όσον αφορά την ανεργία των νέων με ποσοστό 48,6%⁹ το μέλλον για τους νέους μοιάζει αβέβαιο και θέματα όπως η καλλιέργηση φορολογικής ηθικής, άσκοπα, με αποτέλεσμα το γενικό αίσθημα που υπερισχύει, αποπνέει μία συνεχή απογοήτευση και αδιέξοδο.

Είναι γεγονός ότι άτομα τα οποία συμμορφώνονται προς τη φορολόγηση, έχουν συνδυάσει τη πράξη αυτή με τις προσδοκίες που έχουν σχετικά με την ενδεχόμενη χρήση των φόρων. Υπό την έννοια αυτή, πληρώνοντας τους φόρους νιώθουν πως θα λάβουν μια αξιοπρεπή υπηρεσία σε αντάλλαγμα. Παράλληλα, η ικανοποίηση τους από την παροχή δημόσιων υπηρεσιών, θεωρείται κρίσιμη για συνέχιση πληρωμής φόρων. Σε αυτό το σημείο οφείλει λοιπόν, ο δημόσιος τομέας να δώσει βάση, ώστε να μειωθούν τα επίπεδα φοροδιαφυγής. Να υπάρχει δηλαδή ποιότητα δημόσιων υπηρεσιών.

Ακόμη όμως και για χώρες που είχαν καλές οικονομικές επιδόσεις, όπως οι Σκανδιναβικές χώρες, η Ολλανδία, το Βέλγιο, κ.α., ο μεγάλος δημόσιος τομέας θεωρείται από πολλούς ως πηγή σπατάλης δημόσιου χρήματος, με την έννοια ότι η κοινωνική ευημερία θα ήταν μεγαλύτερη, αν οι άνθρωποι είχαν τη δυνατότητα να δαπανήσουν οι ίδιοι μεγάλο μέρος του εισοδήματός τους, αντί να το πληρώνουν σε φόρους, οι οποίοι είναι συνέπεια των υψηλότερων κρατικών δαπανών. Ωστόσο, αν αρχίσει να υπάρχει ικανοποίηση με το πολίτευμα της δημοκρατίας, εμπιστοσύνη μεταξύ κυβέρνησης και πολιτών τότε το αμέσως επόμενο βήμα θα είναι να αυξηθεί η φορολογική συνείδηση των ατόμων.

⁹ Βασίλης Δαλιάνης (2015)

2.4 Φορολογικοί συντελεστές και πολυπλοκότητα φορολογικού συστήματος

Αν οι φορολογικοί συντελεστές π.χ. του εισοδήματος, είναι πολύ υψηλοί τότε είναι τουλάχιστον προφανές ότι τα άτομα θα προτιμήσουν περισσότερη σχόλη από κατανάλωση, η οποία μπορεί να επιτευχθεί με μεγαλύτερο εισόδημα από εργασία. Με απλά λόγια, τα άτομα θα εργαστούν λιγότερο όταν τους δίνεται η δυνατότητα ή μπορεί να επιχειρήσουν την αποφυγή του φόρου με άλλους τρόπους νόμιμους ή μη νόμιμους. Στην πράξη τα πράγματα είναι φυσικά πιο πολύπλοκα. Είναι δυνατό η αύξηση της φορολογίας να οδηγήσει και σε αύξηση της προσφοράς εργασίας. Αν π.χ. η ζήτηση για καταναλωτικά αγαθά έχει μικρή ελαστικότητα ως προς την τιμή και το άτομο δεν μπορεί να μειώσει την κατανάλωση του τότε η υψηλότερη φορολογία μπορεί να οδηγήσει το άτομο σε περισσότερη εργασία για να διατηρήσει το βιοτικό του επίπεδο.

Από τις μέχρι τώρα εργασίες, θεωρητικές και εμπειρικές,¹⁰ δεν έχουμε δυστυχώς κατασταλαγμένη άποψη για το βαθμό στον οποίο οι υψηλοί φορολογικοί συντελεστές συνδέονται με τη φοροδιαφυγή και την παραοικονομία. Χώρες με υψηλή φορολογία, όπως εκείνες της Κεντρικής και Βόρειας Ευρώπης έχουν υψηλή φορολογία αλλά όχι μεγάλη παραοικονομία. Άλλες χώρες πάλι με χαμηλή φορολογία συμβαίνει να έχουν μεγάλη δραστηριότητα στη παραοικονομία. Αυτό φυσικά δεν σημαίνει ότι οι υψηλοί φορολογικοί συντελεστές δεν επηρεάζουν την παραοικονομία και τη φοροδιαφυγή. Και αυτό επειδή η φοροδιαφυγή και η παραοικονομία συνδέονται και με άλλους παράγοντες όπως, οι αποτελεσματικοί μηχανισμοί εντοπισμού και σύλληψης της φορολογητέας ύλης, η εμπιστοσύνη των πολιτών στην αποδοτική χρήση των φορολογικών εσόδων κ.λπ.

Μπορεί η απλότητα του φορολογικού συστήματος να οδηγήσει σε υψηλότερα ποσοστά φορολογικής συμμόρφωσης; Συσχετίζεται η πολυπλοκότητα με τη φοροδιαφυγή; Σε γενικές γραμμές, η απλότητα είναι ένα ζήτημα που λαμβάνεται ιδιαίτερα υπόψη σε κάθε μεταρρύθμιση φόρων. Ένα καλό φορολογικό σύστημα πρέπει να είναι απλό και εύκολο να κατανοηθεί. Η πολυπλοκότητα μπορεί να οδηγήσει σε ακούσια λάθη ως προς τη πληρωμή των φόρων, όταν ειδικά οι

¹⁰ Torgler B., Schaffner, M., (2007)

φορολογούμενοι συναντούν προβλήματα και έχουν κενά στη συμπλήρωση της φορολογικής τους δήλωση. Μπορεί να φέρει σε δύσκολη θέση τους φορολογούμενους σε περίπτωση που τα λάθη εντοπισθούν και κατηγορηθούν αδικώς για φοροδιαφυγή, όπως και να τους κοστίσει ακριβά.

Μια απλούστερη φορολογική νομοθεσία θα μείωνε τις δαπάνες των φορολογουμένων σε χρόνο και χρήμα κάτι που θα λειτουργούσε θετικά γενικότερα στο να είναι συνεπείς στις φορολογικές τους υποχρεώσεις. Μέχρι τώρα , μόνο λίγα εμπειρικά στοιχεία είναι διαθέσιμα σχετικά με τις επιπτώσεις της απλούστευσης του φορολογικού συστήματος και τη φορολογική ηθική. Αυτό το θέμα μπορεί να διευκρινιστεί από έρευνες και πειράματα.

Όπως παρατηρεί ο ΟΟΣΑ (και επιβεβαιώνεται από την ελληνική πραγματικότητα), εκδίδεται πληθώρα εγκυκλίων από τη Φορολογική Διοίκηση, μόνο και μόνο για να ερμηνευθεί και να διευκρινιστεί η εφαρμογή της –δαιδαλώδους– φορολογικής νομοθεσίας. Η ύπαρξη πολλών φορολογικών νομοθετημάτων και η συνεχής αναθεώρηση-τροποποίησή τους δημιουργούν de facto (αυτό που εφαρμόζεται πρακτικά αλλά που δεν επιβάλλεται από τον νόμο), ή «μια πράξη ή μια πραγματικότητα όχι επίσημα κατοχυρωμένη») σύγχυση και διευρύνουν τόσο το πεδίο για εισαγωγή ειδικών, ή ακόμη και απαλλακτικών, φορολογικών διατάξεων, όσο και το πεδίο για υποστήριξη παρερμηνειών της φορολογικής νομοθεσίας¹¹

2.5 Ανασφάλεια δικαίου

Ένα φορολογικό σύστημα πρέπει να είναι δίκαιο ως προς την απονομή φορολογικών υποχρεώσεων σε κάθε φορολογούμενο. Εάν ένας φορολογούμενος αισθάνεται ότι βρίσκεται σε ένα είδος καταχρηστικών ρητρών στις συμβάσεις, προφανώς θα είναι λιγότερο πιθανό να συμμορφωθεί. Οι φορολογούμενοι θα είναι περισσότερο διατεθειμένοι να συμμορφωθούν με το νόμο αν η ανταλλαγή μεταξύ των

¹¹ Βασαρδάνη Μ. (Ιούνιος 2011)

καταβληθέντων φόρων και των κυβερνητικών υπηρεσιών έχουν βρεθεί να είναι σε ισορροπία¹².

Η πολυπλοκότητα του φορολογικού συστήματος, αναπόφευκτα, οδηγεί σε ανασφάλεια δικαίου¹³, καθώς οι φορολογούμενοι αδυνατούν –ανά πάσα στιγμή– να γνωρίζουν και να εφαρμόζουν το φορολογικό νόμο όπως κάθε φορά ισχύει, λαμβάνοντας υπόψη και τις ερμηνευτικές οδηγίες/εγκυκλίους που εκδίδονται σε μεγάλο βαθμό από τη Φορολογική Διοίκηση. Ειδικά ως προς τις ερμηνευτικές εγκυκλίους¹⁴, ενώ αδιαμφισβήτητα δεν δύνανται να εισαγάγουν δίκαιο, ούτε να «αποσαφηνίσουν» το νόμο επί τα χείρω¹⁵, πολλές φορές εκδίδονται προκειμένου να καλυφθούν κενά νόμου ή να ερμηνευθούν διατάξεις κατά το δοκούν και να καλυφθούν ζητήματα τα οποία ο νομοθέτης δεν ήθελε εξ αρχής να καλύψει. Κατ' αυτό τον τρόπο, πολλές φορές αλλοιώνεται ή και εξουδετερώνεται το γράμμα του νόμου, προκαλώντας εύλογα σύγχυση στους φορολογουμένους. Οι ερμηνευτικές εγκυκλίους είναι δεσμευτικές μόνο για τη Φορολογική Διοίκηση, έως ότου ανακληθούν ρητά ή τροποποιηθούν, λόγω αλλαγής της νομοθεσίας. Ωστόσο, δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις κατά τις οποίες η Φορολογική Διοίκηση εκδίδει περισσότερες διαχρονικά ερμηνευτικές εγκυκλίους για το ίδιο φορολογικό ζήτημα, χωρίς να υιοθετεί απαραίτητα την ίδια ερμηνεία. Στην περίπτωση μάλιστα που ο φορολογούμενος ακολούθησε τις εγκυκλίους της Φορολογικής Διοίκησης αναφορικά με τη φορολογική του υποχρέωση, δεν του επιβάλλεται πρόστιμο. Ωστόσο, το αναφερόμενο νομοθετικό / κανονιστικό πλέγμα μέσα στο οποίο δρα η Φορολογική Διοίκηση προκαλεί στους φορολογουμένους αίσθημα ανασφάλειας δικαίου και θίγει το δικαίωμά τους για δικαιολογημένη εμπιστοσύνη στις δράσεις της Διοίκησης.

¹² Torgler, 2001

¹³ Να σημειωθεί ότι και η ίδια η Γενική Γραμματεία Δημοσίων Εσόδων (ΓΓΔΕ) στο επιχειρησιακό σχέδιο 2016 αναγνωρίζει τα προβλήματα που ανακύπτουν αναφορικά με το θεσμικό πλαίσιο. Συγκεκριμένα, τονίζει την πολυνομία, την ασάφεια και τη συνεχή μεταβολή του νομοθετικού πλαισίου, σε συνδυασμό με την ανάγκη για εκσυγχρονισμό, απλοποίηση και κωδικοποίηση της νομοθεσίας.

¹⁴ Στο επιχειρησιακό σχέδιο 2016 της ΓΓΔΕ γίνεται λόγος για την προβληματική της καθυστέρηση στην έκδοση ερμηνευτικών εγκυκλίων και στην παροχή οδηγιών για την ορθή εφαρμογή της ισχύουσας νομοθεσίας

¹⁵ Συνήγορος Του Πολίτη (2011)

2.6 Γραφειοκρατία και οργάνωση

Ο κάθε φορολογούμενος στην Ελλάδα έχει οπωσδήποτε βρεθεί αντιμέτωπος με τη δαιδαλώδη γραφειοκρατία, ακόμη και για μια απλή συναλλαγή του με τη Φορολογική Διοίκηση, αλλά και με το Δημόσιο εν γένει. Όπως έχει παρατηρηθεί και από τον ΟΟΣΑ¹⁶, μία από τις αιτίες της αναποτελεσματικής λειτουργίας της Διοίκησης, που συνακόλουθα οδηγεί στον μη έγκαιρο και ελλιπή εντοπισμό των φορολογικών παραβάσεων και περιστατικών φοροδιαφυγής, είναι η οργάνωση του δημοσίου τομέα. Υπάρχουν πάρα πολλές εσωτερικές διαδικασίες προκειμένου να δράσει η Φορολογική Διοίκηση, με αρμοδιότητες διασκορπισμένες σε διάφορες υπηρεσίες και φορείς, ακόμη και μεταξύ διαφορετικών Υπουργείων. Η Διοίκηση, δεδομένου ότι ενεργεί μόνο στο πλαίσιο εκείνο στο οποίο εκ του νόμου προβλέπεται η δράση της, φαίνεται ότι αναλώνεται στην τήρηση διαδικασιών που προβλέπονται σε πολυάριθμα νομοθετήματα, αντί να επικεντρώνεται στην επίτευξη αποτελεσμάτων.

Χαρακτηριστικό της υπέρμετρης τυπολατρίας μέσα στην οποία δρα η Διοίκηση είναι ο μεγάλος αριθμός νομοθετημάτων και υπουργικών αποφάσεων που εκδόθηκαν με θέμα τον καθορισμό αρμοδιοτήτων στο Υπουργείο Οικονομικών. Συγκεκριμένα, μόνο για το Υπουργείο Οικονομικών, 537 αρμοδιότητες έχουν καθοριστεί ή/και τροποποιηθεί μέσω νόμου, 1.449 μέσω προεδρικών διαταγμάτων και 284 μέσω υπουργικών αποφάσεων κατά την περίοδο 1996-2011. Στο σύνολο της Διοίκησης, μάλιστα, αντιστοιχούν 2.890 καθορισμοί/ τροποποιήσεις αρμοδιοτήτων μέσω νόμο, 11.018 μέσω προεδρικών διαταγμάτων και 3.191 μέσω υπουργικών αποφάσεων, έτσι ώστε να σημειώνονται κατά μέσο όρο 1.140 αλλαγές αρμοδιοτήτων εντός της Διοίκησης ανά έτος¹⁷. Η τυπολατρική προσέγγιση με την οποία ενεργεί η Διοίκηση, σε συνδυασμό με τους αλληπάλληλους επανακαθορισμούς αρμοδιοτήτων, μεγεθύνουν το χάσμα μεταξύ των τυπικών διαδικασιών από τη μία και της πραγματικότητας από την άλλη, δυσχεραίνοντας την αποτελεσματική λειτουργία της Διοίκησης τόσο για τους ίδιους τους υπαλλήλους της, όσο και για τους φορολογουμένους που συναλλάσσονται με αυτή.

¹⁶ OECD (2013)

¹⁷ OECD (2011)

2.7 Τα συναισθήματα γύρω από την φορολογική ηθική

2.7.1 Ενοχή και ντροπή

Τα αισθήματα ενοχής και ντροπής που κατακλύζουν ένα άτομο μπορεί να το εμποδίσουν στο να πράξει ενάντια στο νόμο και κατ' επέκταση να φοροδιαφύγει. Σύμφωνα με τον Lewis (1971)¹⁸ , η ενοχή προκύπτει όταν τα άτομα συνειδητοποιούν ότι ενήργησαν ανεύθυνα και κατά παράβαση ενός κανόνα ή εναντίον της κοινωνικής νόρμα που έχουν εσωτερικεύσει . Αφού η υποχρέωση καταβολής φόρων στην κυβέρνηση είναι κοινωνικά αποδεκτό πρότυπο , είναι λογικό τα άτομα που επιλέγουν να μην πληρώνουν το σύνολο των φόρων τους μπορεί να αισθάνονται ένοχοι. Οι Aitken και Bonneville (1980)είχαν πραγματοποιήσει μία έρευνα από την οποία προέκυψε ότι η συνείδηση του 50% των ερωτηθέντων δεν θα τους επέτρεπε να ασχοληθούν με δραστηριότητες όπως, να δηλώνουν χαμηλότερο εισόδημα από το πραγματικό, να συμμετέχουν σε παράνομες δραστηριότητες της επιχείρησης που εργάζονται ή να διεκδικούν επιδόματα αδικαιολόγητα. Οι Erard και Feinstein (1994)¹⁹ υπέθεσαν ότι ένας φορολογούμενος αισθάνεται ένοχος όταν πράττει παράνομα αλλά δεν γίνεται αντιληπτός από τους αρμόδιους, ενώ στη περίπτωση που γίνει αντιληπτός, αισθάνεται ντροπή. Συγχρόνως πολλές έρευνες έχουν δείξει ότι οι φορολογούμενοι έχουν τη τάση να πιστεύουν ότι οι έλεγχοι δεν είναι συχνό φαινόμενο και έτσι δύσκολα θα εντοπισθούν. Ακόμη, οι εμπειρίες του κάθε φορολογούμενου, σχετικά με τους ελέγχους, μπορούν να τον επηρεάσουν στο πως θα πράξει, δημιουργώντας στο μυαλό του κάθε πιθανό σενάριο του τι θα επακολουθήσει στο μέλλον. Παρ 'όλα αυτά , αυτή η προσέγγιση έχει μερικές αδυναμίες . Δεν μπορεί να προκύψει ακριβές συμπέρασμα από οικονομική ή ψυχολογική θεωρία πως η ενοχή και η ντροπή λειτουργούν στον εσωτερικό κόσμο του ατόμου.

¹⁸ Torgler, B., (2007)

¹⁹ Doerrenberg, P., Peichl, A., (2010)

Επιπλέον, η ενοχή και η ντροπή δεν είναι άμεσα εμφανείς, έτσι η ταυτοποίηση βασίζεται σε μια σειρά υποθέσεων.

2.7.2 Καθήκον και Φόβος

Η αίσθηση του καθήκοντος των πολιτών θα μπορούσε να παίζει ένα σημαντικό ρόλο στην ανάλυση της φορολογικής ηθικής. Για πολλούς, η φορολογική ηθική συνδέεται με το κοινωνικό καθήκον του πολίτη να εκπληρώνει τις φορολογικές του υποχρεώσεις, λόγω του αισθήματος της κοινωνικής ευθύνης και του καθήκοντος της αφοσίωσης προς το έθνος. Το αίσθημα του καθήκοντος μπορεί να επηρεάσει και να εμποδίσει το άτομο στο να πράξει ενάντια στους νόμους. Όπως, προφανώς και ο φόβος της τιμωρίας και της ποινής που θα ακολουθήσει αν εντοπιστεί κάτι παράνομο. Βέβαια, σύμφωνα με τους Scholz και Lubell (1998) η αύξηση των ελέγχων και των κυρώσεων δεν θα οδηγήσουν σε σημαντική φορολογική συμμόρφωση, καθώς το καθήκον και ο φόβος αυξάνουν, όταν οι φόροι μειώνονται, ενώ όταν η φορολογία αυξάνεται αυτά τα δύο μειώνονται. Επομένως η συμπεριφορά του πολίτη, για τη συμμόρφωση του προς τους φόρους σε σχέση με το καθήκον και το φόβο τιμωρίας του, ποικίλλει σύμφωνα με τις αλλαγές στα έξοδα και τα πλεονεκτήματα που προκύπτουν από την ολική συλλογή φόρων.

2.7.3 Το αίσθημα δικαιοσύνης

Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη η δικαιοσύνη διακρίνεται σε τρία είδη, τη *Διανεμητική* που απονέμεται με βάση την αξία του ανθρώπου, τη *Διορθωτική* που απονέμεται με βάση την αρχή «όλα τα άτομα είναι ίσα μεταξύ τους» και την *Αμοιβαιότητα* που οφείλεται στην ελεύθερη βούληση των μελών της κοινωνίας και είναι ιδιαίτερα σημαντική γιατί συντελεί στην ενότητά της.

Ένας λοιπόν, σημαντικός παράγοντας είναι η αντίληψη του φορολογούμενου για το πόσο δίκαιη είναι η φορολογική του επιβάρυνση. Για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα, η δικαιοσύνη θεωρήθηκε άνευ σημασίας για την οικονομική ανάλυση. Πτυχές της δικαιοσύνης έχουν συζητηθεί από τους Rawls (1972) , Buchanan (1976), Baumol (1986) και Sen (1987)²⁰. Ένα άδικο φορολογικό σύστημα θα μπορούσε να ενισχύσει τα κίνητρα εξαπάτησης . Έρευνα κοινωνικής ψυχολογίας, δείχνει πως η ανισότητα στην πληρωμή φόρων δημιουργεί συναισθήματα αδικίας στο «θύμα» και ενοχής σε εκείνον που αντιμετωπίζεται ευνοϊκότερα από τους νόμους. Επομένως για να υπάρξει ίση αντιμετώπιση και αποκατάσταση τυχόν αρνητικών συναισθημάτων το ‘‘θύμα’’ θα επιλέξει τη φοροδιαφυγή ώστε να επαναφέρει την ισότητα.

Ο Bordignon (1993) εισήγαγε τη δικαιοσύνη ως ένα επιπλέον κίνητρο για να οδηγηθεί κάποιος στην απόφαση να φοροδιαφύγει. Εξορθολογεί ότι τα ηθικά πρότυπα που στηρίζουν τη φορολογική συμμόρφωση, εμφανίζονται εξαρτημένες από τη φορολογική δομή, τις δημόσιες δαπάνες και την αντίληψη που έχουν οι υπόλοιποι για αυτούς που φοροδιαφεύγουν.

Συγχρόνως, υποθέτει ότι ο φορολογούμενος μπορεί να υπολογίσει με βάση τους όρους των εμπορικών συναλλαγών, τη δικαιοσύνη που απορρέει συγκρίνοντας τη προσωπική του κατανάλωση με τη παροχή δημόσιου αγαθού, απλούστερα να ελέγξει αν συνεπάγεται η πληρωμή φόρων με ισάξια παροχή δημόσιων αγαθών. Σε περίπτωση που δεν απολαμβάνει αξιοπρεπή δημόσια αγαθά, ο κίνδυνος ότι θα μπορούσε να εντοπισθεί από αρμόδιους ελαχιστοποιείται και το αίσθημα δικαίου του υπερτερεί και τον παροτρύνει στο να φοροδιαφύγει ώστε να φέρει ισότητα στο τι πληρώνει με το τι απολαμβάνει.

²⁰ Benno Torgler, (2003)

2.7.4 Τα συναισθήματα γύρω από την εξαπάτηση

Τι είναι προτιμότερο λίγη εξαπάτηση από μεγάλο αριθμό ατόμων ή πολύ εξαπάτηση από μικρό αριθμό ατόμων;

Ο γνωστός ψυχολόγος Dan Ariely²¹ έδωσε σε δύο ομάδες ατόμων να λύσουν μέσα σε 5 λεπτά, 20 εύκολα μαθηματικά προβλήματα, δίνοντας σε κάθε σωστή λύση, από ένα δολάριο. Στην πρώτη ομάδα το μέσο όρο είχε λύσει 4 σωστά προβλήματα και έλαβαν την ισάξια ανταμοιβή, στην δεύτερη ομάδα όμως, ο ερευνητής δελεάζοντας επί σκοπού, ζήτησε από όλους να σκίσουν τα γραπτά τους και απλά να δηλώσουν πόσα προβλήματα έλυσαν. Κατά μέσο όρο στη 2^η ομάδα ‘‘λύθηκαν’’ 7 προβλήματα. Το συμπέρασμα που πρόκυψε είναι ότι αρκετοί άνθρωποι εξαπατούν λίγο.

Στην οικονομική θεωρία, η εξαπάτηση είναι μια πολύ απλή ανάλυση κόστους-ωφέλειας. Τα άτομα σκέπτονται, ποια είναι η πιθανότητα να τους πιάσουν; Πόσα μπορούν να κερδίσουν εάν κλέψουν; Και πόσο θα τιμωρηθούν εάν πιαστούν; Ζυγίζουν τις επιλογές -- κάνουν μια απλή ανάλυση κόστους - ωφέλειας και αποφασίζουν εάν αξίζει να πράξουν το έγκλημα ή όχι. Για μερικούς ανθρώπους, μεταβάλαμε το ποσό των χρημάτων που μπορούσαν να ξεφύγουν - πόσα χρήματα μπορούσαν να κλέψουν. Στη συνέχεια του πειράματος, η ανταμοιβή αυξήθηκε, ωστόσο υπήρχαν αρκετά άτομα που συνέχιζαν να κλέβουν λίγο.

Τι γνωρίζουμε για την πιθανότητα κάποιου να πιαστεί; Κάποιοι έσκιζαν τη μισή κόλλα, οπότε είχαν απομείνει μερικές αποδείξεις. Κάποιοι έσκιζαν ολόκληρη την κόλλα. Κάποιοι έσκιζαν τα πάντα, έβγαιναν από το δωμάτιο και πληρώνονταν μόνοι τους από το βάζο που είχε περισσότερα από 100 δολάρια. Θα αναμένατε ότι καθώς η πιθανότητα να πιαστεί μειώνεται ο κόσμος θα εξαπατούσε περισσότερο, αλλά αυτό δεν συνέβη. Και πάλι όμως, αρκετοί άνθρωποι εξαπάτησαν, αλλά λίγο ο καθένας, ήταν αδιάφοροι δηλαδή ακόμη κ όταν τα οικονομικά κίνητρα αυξήθηκαν.

²¹ Dan Ariely (2009)

Οπότε προκύπτει, "Εάν οι άνθρωποι δεν αντιδρούν σύμφωνα με τις επιλογές των εξηγήσεων της οικονομικής θεωρίας, τι συμβαίνει πραγματικά;" Αυτό που συμβαίνει είναι ότι υπάρχουν δύο δυνάμεις. Από τη μία μεριά, όλοι θέλουμε να κοιταζόμαστε στον καθρέφτη και να νιώθουμε καλά με τον εαυτό μας, οπότε δεν θέλουμε να εξαπατούμε. Από την άλλη, μπορούμε να εξαπατήσουμε λιγάκι και ακόμη να νιώθουμε καλά για τον εαυτό μας. Οπότε, εκείνο που μπορεί να συμβαίνει είναι να υπάρχει ένα σημείο εξαπάτησης το οποίο δεν μπορούμε να ξεπεράσουμε, ενώ μπορούμε ακόμη να ωφεληθούμε από την χαμηλού επιπέδου εξαπάτηση, εφ' όσον δεν αλλάζει την εικόνα που έχουμε για τον εαυτό μας. Αυτό το ονομάζουμε παράγοντα προσωπικής παραποίησης.

Τώρα, ακολουθούσε ο έλεγχος του προσωπικού παράγοντα παραποίησης. Αρχικά έπρεπε να βρεθεί τρόπος να μειωθεί ο παράγοντας παραποίησης. Τότε είναι που οι άνθρωποι στο εργαστήριο ερωτήθηκαν αν μπορούν να θυμηθούν τις Δέκα Εντολές, και έπειτα δελεάστηκαν να εξαπατήσουν. Από ότι φαίνεται εκείνοι που προσπάθησαν να θυμηθούν τις Δέκα Εντολές - και σε ένα από τα δύο δείγματα κανείς δεν μπορούσε να τις θυμηθεί όλες - αλλά σε εκείνους που προσπάθησαν να τις θυμηθούν, τους δόθηκε η ευκαιρία να κλέψουν, αλλά δεν το έκαναν. Δεν αφορούσε το ότι οι πιο θρησκευόμενοι (οι άνθρωποι που θυμόνταν περισσότερες Εντολές) εξαπατούσαν λιγότερο και οι λιγότερο θρησκευόμενοι περισσότερο (οι άνθρωποι που δεν θυμόνταν σχεδόν καμία Εντολή) εξαπατούσαν περισσότερο. Τη στιγμή που οι άνθρωποι επέλεξαν να θυμηθούν τις Δέκα Εντολές, σταμάτησαν να εξαπατούν. Στην πραγματικότητα, όταν δώσαμε σε αθεϊστές την άσκηση να ορκιστούν στη Βίβλο και τους δώσαμε τη δυνατότητα να εξαπατήσουν, δεν το έκαναν καθόλου. Τώρα, οι Δέκα Εντολές είναι κάτι δύσκολο να το εισάγεις στο εκπαιδευτικό σύστημα, οπότε προστέθηκε στο πείραμα η υπογραφή του "κανόνα τιμής". Οπότε, βάλαμε τον κόσμο να υπογράψει, "Κατανοώ ότι αυτή η μικρή έρευνα υπόκειται στον Κανόνα Τιμής του MIT (πανεπιστημίου)." Έπειτα το έσκιζαν. Κανένας δεν έκλεψε. Και αυτό είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρον, διότι το MIT δεν έχει κανόνα τιμής. Αυτό λοιπόν αφορούσε τη μείωση του προσωπικού παράγοντα παραποίησης.

Συγχρόνως, πραγματοποιήθηκε άλλο ένα πείραμα. Ένα προπληρωμένο μεγάλο δείγμα φοιτητών συμμετείχε σε αυτό το πείραμα. Έτσι λοιπόν πήραν ένα φάκελο με

όλα τα λεφτά για το πείραμα και στο τέλος, τους ζητήθηκε να δώσουν πίσω τα χρήματα που δεν κέρδισαν. Όταν δίνεις στον κόσμο την ευκαιρία να εξαπατήσει, το κάνει. Όλοι έκλεψαν λίγο, αλλά όλοι το ίδιο. Όμως στο ίδιο πείραμα προστέθηκε και ένας φοιτητής ηθοποιός. Αυτός ο φοιτητής σηκώθηκε μετά από 30 δευτερόλεπτα και είπε, "Έλυσά όλα τα προβλήματα. Τι κάνω τώρα;" Οπότε ο πειραματιστής είπε, "Αφού τελείωσες, μπορείς να φύγεις." Αυτό ήταν. Η άσκηση τελείωσε. Τώρα είχαμε ένα φοιτητή που προσποιείται ότι είναι μέρος της ομάδας του δείγματος, ο οποίος ξεκάθαρα έκλεψε με έναν απροκάλυπτο τρόπο. Τι θα συμβεί στους υπόλοιπους ανθρώπους του δείγματος; Θα κλέψουν περισσότερο ή θα κλέψουν λιγότερο; Εφόσον κάποιος μέσα από την ομάδα μας εξαπατά και τον δούμε, νομίζουμε ότι είναι πιο πρόπον, ως ομάδα, να πράξουμε με αυτόν τον τρόπο, γίνεται δηλαδή, πρότυπο. Το δείγμα όμως που δεν ανήκει σε αυτή την ομάδα, μπορεί από αυτήν την προκλητική εικόνα απάτης, να ενεργήσει αντίθετα και η ηθική του να ενεργοποιηθεί περισσότερο.

Μαθαίνουμε ότι αρκετοί άνθρωποι μπορούν να εξαπατήσουν. Εξαπατούν αλλά λιγάκι. Όταν υπενθυμίζουμε στους ανθρώπους την ηθικότητα τους, εξαπατούν λιγότερο. Όταν απομακρυνόμαστε περισσότερο από το αντικείμενο της εξαπάτησης, από το χρήμα για παράδειγμα, ο κόσμος εξαπατά περισσότερο. Και όταν βλέπουμε την εξαπάτηση γύρω μας, ιδιαίτερα εάν ανήκει στην ομάδα μας, η εξαπάτηση αυξάνεται. Τώρα, εάν σκεφτούμε με αυτούς τους όρους τη χρηματαγορά, σκεφτείτε τι συμβαίνει. Τι συμβαίνει στην περίπτωση όπου δημιουργείς κάτι το οποίο ανταμείβει τους ανθρώπους με πολλά λεφτά ώστε να παραμορφώνει τη οπτική τους για την πραγματικότητα; Δεν θα τους ήταν δυνατό να δουν με αυτόν το τρόπο; Μα φυσικά και θα μπορούσαν. Τι συμβαίνει όταν κάνεις κάτι άλλο, όπως το να αντικαθιστάς τα χρήματα με αντικείμενα; Τα ονομάζεις μετοχές ή δικαιώματα επί μετοχών, παράγωγα, τίτλους υποθηκευμένων περιουσιακών στοιχείων. Θα μπορούσε με αυτά τα πιο απόμακρα αντικείμενα, δεν είναι αντισταθμίσιμα ενός δευτερολέπτου, αλλά κάτι το οποίο είναι αρκετά βήματα μακριά από τα χρήματα για αρκετό χρόνο - αυτό σημαίνει ότι ίσως ο κόσμος να εξαπατά περισσότερο; Και τι συμβαίνει στο κοινωνικό περιβάλλον όταν οι άνθρωποι βλέπουν άλλους να συμπεριφέρονται έτσι γύρω τους;

Είναι προφανές ότι όλες αυτές οι δυνάμεις λειτουργούν πολύ άσχημα για τη χρηματαγορά.

Το θέμα λοιπόν είναι να ελέγχουμε την διαίσθησή τους, και πόσο καλύτερα θα ήταν όλα εάν ξεκινούσαμε πιο συστηματικά να πειραματιζόμαστε με τις διαισθήσεις μας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

Οι έννοιες της φοροδιαφυγής και της παραοικονομίας συσχετισμένες με την φορολογική ηθική και η παράθεση μίας πιθανής λύσης.

3.1 Φοροδιαφυγή και παραοικονομία στην Ελλάδα

3.1.1 Φοροδιαφυγή

Γενικά αποκαλείται η καθ' οποιονδήποτε τρόπο απόκρυψη φορολογητέας ύλης ενός φορολογούμενου φυσικού ή νομικού προσώπου από τις φορολογικές Αρχές. Η φοροδιαφυγή εκτός από ποινικό αδίκημα που μπορεί να σημειωθεί κατά παράβαση ή καταστρατήγηση του φορολογικού νόμου, θεωρείται και έντονα αντικοινωνική συμπεριφορά δεδομένου ότι το συνολικό ποσό αυτής θα κληθεί τελικά να επωμισθεί, με πρόσθετα κυβερνητικά μέτρα, το σύνολο των φορολογουμένων.

Η φοροδιαφυγή μπορεί να εμφανιστεί με πολλούς τρόπους και τεχνάσματα όπως π.χ.:

- 1) Αποκρύπτοντας εισοδήματα από διάφορες πηγές με σκοπό την πληρωμή χαμηλότερου φόρου.
- 2) Εμφανίζοντας υπερβολικές ή πλαστές δαπάνες ώστε να επωφεληθεί από εκπτώσεις φόρου.
- 3) Δημιουργώντας πλασματικές εταιρείες.
- 4) Καταστρατήγηση ευνοϊκής νομοθεσίας ειδικών σκοπών. κ.ά.

Η φοροδιαφυγή εντοπίζεται εύκολα σε εισοδήματα που προέρχονται από μισθωτές υπηρεσίες ή εκμετάλλευση ακινήτων, λόγω της ευκολίας διασταύρωσης στοιχείων (δηλαδή σύγκριση εσόδου από τον ένα συμβαλλόμενο και δαπάνης από το

άλλο), ενώ είναι δύσκολο να εντοπισθούν σε πηγές όπως από ελεύθερα επαγγέλματα. Στις εμπορικές επιχειρήσεις συνήθως η φοροδιαφυγή αντιμετωπίζεται με επιτόπου ελέγχους, αλλά και διασταυρώσεις. Στις περιπτώσεις που είναι δύσκολη η διασταύρωση, υπολογίζεται ένα τεκμαρτό εισόδημα, ενώ κατά καιρούς αναπροσαρμόζονται τα τεκμήρια διαβίωσης.

Η φοροδιαφυγή ανέρχεται στην Ελλάδα σε 30 δις ευρώ ετησίως, κάνοντας την πρωταθλήτρια στην παραοικονομία, και η μείωση της κατά 20 δις ευρώ θα μπορούσε να μειώσει τους φόρους που καταβάλλουν οι φορολογούμενοι κατά ποσοστό 30%.²²

3.1.2 Παραοικονομία

Τα φαινόμενα της φοροδιαφυγής και της παραοικονομίας παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τους μελετητές της Ελληνικής Οικονομίας, λόγω του μεγέθους τους και των επιπτώσεων που έχουν τόσο στην ακριβή καταγραφή του εθνικού εισοδήματος όσο και στα φορολογικά έσοδα. Επίσης οι συνέπειες τους είναι σημαντικές τόσο στην αποτελεσματικότητα της δημοσιονομικής πολιτικής όσο και στην κατανομή του εθνικού εισοδήματος και στην φορολογική δικαιοσύνη.

Η παραοικονομία έχει σημαντικότερες αρνητικές οικονομικές συνέπειες, γιατί όχι μόνον περιορίζει το σχεδιασμό και την αποτελεσματικότητα της γενικότερης οικονομικής πολιτικής του κράτους αλλά και διευρύνει τα δημόσια ελλείμματα, κυρίως γιατί με διάφορους τρόπους αυξάνει τις δημόσιες δαπάνες και περιορίζει τα δημόσια έσοδα. Συχνά, στην πράξη η παραοικονομία γίνεται ανεκτή από τις κυβερνήσεις και ορισμένες μάλιστα φορές ενισχύεται από αυτές, είτε γιατί θεωρείται εσφαλμένα ότι συμβάλλει, τουλάχιστον βραχυχρόνια, στην εξυπηρέτηση ορισμένων σκοπών της οικονομικής πολιτικής, όπως είναι η αντιμετώπιση της ανεργίας ή και η βελτίωση της κατάστασης του ισοζυγίου πληρωμών της χώρας, είτε γιατί εξυπηρετεί τα συμφέροντα ορισμένων ατόμων ή κοινωνικών ομάδων που είναι σε θέση να επηρεάζουν τις αποφάσεις των κυβερνήσεων.

²² Βικιπαίδεια

Επιπλέον, η ικανότητα του κράτους να περιορίζει το μέγεθος της παραοικονομίας μέσω της δυνατότητας του να αποτρέπει και να καταστέλλει πράξεις φοροδιαφυγής εξαρτάται από το βαθμό οργάνωσης των φοροτεχνικών υπηρεσιών, από το ισχύον φορολογικό σύστημα και από το βαθμό λογιστικής οργάνωσης των επιχειρήσεων. Ο χαμηλός κίνδυνος εντοπισμού και η περιορισμένη έκταση της ενδεχόμενης τιμωρίας των φοροφυγάδων αποτελούν βασικούς προσδιοριστικούς παράγοντες της παραοικονομίας. Και, βέβαια, η «φορολογική ηθική» ή η «φορολογική συνείδηση» των ατόμων επηρεάζεται σημαντικά από την αντίληψη που έχουν για το ρόλο του κράτους.

Η έκταση της παραοικονομίας και της φοροδιαφυγής επηρεάζεται άμεσα από το βαθμό της διαφθοράς. Ως διαφθορά θεωρείται κατά βάση η κατάχρηση δημόσιας εξουσίας για ιδιωτικό όφελος, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι φαινόμενα διαφθοράς δεν εμφανίζονται και στον ιδιωτικό τομέα (δωροδοκία ή προσφορά οικονομικών ανταλλαγμάτων στον ιδιωτικό τομέα για άσκηση επιρροής). Δεν είναι, λοιπόν, τυχαίο που χώρες οι οποίες χαρακτηρίζονται από εκτεταμένη παραοικονομία, χαρακτηρίζονται παράλληλα και από υψηλό βαθμό διαφθοράς.

Πέρα όμως από την τεράστια συμβολή της παραοικονομίας στην αδυναμία των κυβερνήσεων να αντιμετωπίσουν τα δημοσιονομικά προβλήματα και να εφαρμόσουν τις κατάλληλες πολιτικές εξόδου από την ύφεση, θα πρέπει να επισημάνουμε ότι το φαινόμενο της παραοικονομίας συνιστά κατά βάση αντικοινωνική συμπεριφορά. Αυτοί που αναπτύσσουν παραοικονομική δράση, ενώ αποδέχονται τη συμμετοχή τους στα οφέλη από τον οικονομικό και κοινωνικό ρόλο του κράτους, δεν αναγνωρίζουν τη συμμετοχή τους στο κόστος παροχής τους, όπως αυτό κατανέμεται κατά τεκμήριο σύμφωνα και με τις δικές τους επιλογές, διά μέσου του μηχανισμού της πολιτικής επιλογής. Κάποτε θα πρέπει να αποδεχτούμε ότι ο βαθμός «φορολογικής δικαιοσύνης» αποτελεί βασική συνιστώσα του επιπέδου κοινωνικής ανάπτυξης και κατ' επέκταση του βαθμού κοινωνικής συνοχής. Σε περιόδους μάλιστα οικονομικής ύφεσης, που τα εισοδήματα πολλών ατόμων συρρικνώνονται και

ορισμένων διευρύνονται, η μείωση του βαθμού κοινωνικής συνοχής μπορεί να αποτελέσει σημαντικό παράγοντα κοινωνικής και πολιτικής αποσταθεροποίησης.²³

3.2 Ο ρόλος της φορολογικής ηθικής στη φοροδιαφυγή και στην παραοικονομία.

Οι Spicer και Lundstedt²⁴ υποστήριξαν ότι ένα σύνολο νοοτροπιών και κανόνων θα μπορούσαν να έχουν επίδραση στην επιλογή μεταξύ της φορολογικής συμμόρφωσης και της φοροδιαφυγής. Ο Lewis το 1982 επισημαίνει ότι «η φοροδιαφυγή είναι ο μόνος δρόμος μέσω του οποίου οι φορολογούμενοι μπορούν να εκφράσουν την αντιπάθειά τους. Πραγματικό γεγονός αποτελεί ότι εάν η φορολογική ηθική μειώνεται, αναμφισβήτητα η φοροδιαφυγή αυξάνεται²⁵. Ως εκ τούτου, οι αξίες και οι αρχές μπορούν να ασκήσουν επιρροή στη συμπεριφορά του ατόμου. Η μη φορολογική συμμόρφωση είναι ένα αναπόφευκτο φαινόμενο σε όλες τις κοινωνίες.

Ο Schneider²⁶ ορίζει την παραοικονομία ως εξής: «Η παραοικονομία αποτελεί την συνειδητή απόκρυψη από τις δημόσιες αρχές, παραγωγής ορισμένων αγαθών και υπηρεσιών που απευθύνονται σε μια αγορά. Ένα από τα βασικότερα προβλήματα της "μαύρης αγοράς" είναι ότι τα άτομα αποκρύπτουν την αλήθεια, δίνοντας λανθασμένες πληροφορίες.

Ο ίδιος υποστηρίζει συγχρόνως ότι οι περισσότερες κοινωνίες προσπαθούν να ελέγξουν την παραοικονομία μέσω μέτρων όπως η τιμωρία και η δίωξη, ή δίνοντας βάση στην οικονομική ανάπτυξη ή την εκπαίδευση.

Η ηθική και το φαινόμενο της παραοικονομίας παρουσιάζουν να έχουν μία ιδιαίτερα αξιοσημείωτη σχέση. Όταν η φορολογική ηθική τείνει να είναι χαμηλή, τότε τα επίπεδα της παραοικονομίας ή αλλιώς «μαύρης οικονομίας» καθίσταται να

²³ Βαβούρας Ι. (2010)

²⁴ George Klosko, (2004)

²⁵ Torgler και Schneider (2007)

²⁶ Cowell 1990, Schneider και Enste 2000, το Alm 2003, Schneider 2004.

αυξάνονται. Ως εκ τούτου όμως, τα χαμηλά ποσοστά φορολογικής συμμόρφωσης δεν σημαίνουν απαραίτητα ότι θα αυξήσουν την παραοικονομία. Για να ορισθεί ποιο γεγονός επηρεάζει περισσότερο την παραοικονομία σε μια χώρα, σε συνδυασμό με το πόσο επηρεάζεται από τη φορολογική ηθική θα πρέπει να καταγραφούν απαντήσεις εμπειρικών ερωτημάτων.

Στη συνέχεια η σχέση που υπάρχει μεταξύ της φορολογικής ηθικής και της φοροδιαφυγής είναι αιτίου-αιτιατού. Η ασθενής Φορολογική Ηθική αποτελεί σημαντικό αίτιο της φοροδιαφυγής, και είναι κάτι που αποδέχονται άπαντες και υπάρχουν και εμπειρικές αποδείξεις. Γιατί όμως ενώ η δειλία ή λιποταξία σε καιρό πολέμου θεωρείται κάτι απόλυτα ηθικά απαράδεκτο, ενώ η φοροδιαφυγή όχι. Εκ πρώτης όψεως φαίνεται παράξενο γιατί στην πρώτη περίπτωση η άρνηση της διακινδύνευσης της ζωής, προς όφελος της πατρίδας, θεωρείται απαράδεκτη, ενώ στην δεύτερη περίπτωση η άρνηση της καταβολής κάποιων χρημάτων, που είναι πολύ ελάσσονα ζημία σε σχέση με το πρώτο, δεν θεωρείται τόσο ηθικώς απαξιωτικό. Υπάρχει όμως εξήγηση διότι σε περίοδο πολέμου, απειλείται αυτή η ίδια η ύπαρξη μιας χώρας, ενός έθνους, κάτι που συνεπάγεται υψηλό προσωπικό κόστος για κάθε άτομο που ζει σ' αυτή τη χώρα. Ενώ αντίθετα στην περίπτωση της φοροδιαφυγής, η απειλή για την υστέρηση εσόδων για το κράτος έχει μικρότερη και όχι τόσο εμφανή επίδραση στο προσωπικό του συμφέρον. Επίσης η απειλή από την φοροδιαφυγή για το κράτος θεωρείται μικρή και δεν είναι ξεκάθαρη, αφού πολλοί πιστεύουν ότι η Κυβέρνηση μπορεί πάντοτε με διάφορους τρόπους να βρει τα χρήματα που χρειάζεται. Εμπειρική έρευνα έχει δείξει ότι οι έχοντες υψηλή φορολογική ηθική επηρεάζονται πολύ λιγότερο από την αύξηση των φορολογικών συντελεστών, σε σχέση με τους έχοντες χαμηλή.²⁷

3.3 Η ηθική της φοροδιαφυγής και η καμπύλη LAFFER

Ο Arthur Laffer είναι Αμερικανός καθηγητής οικονομολόγος ο οποίος πρώτη φορά μίλησε για τη θεωρία της καμπύλης του, στον Dick Cheney και στον Donald

²⁷ Γκουμπανιτσάς Γιώργος, (2015)

Rumsfeld το 1974 και από τότε καθιερώθηκε σαν βασική οικονομική θεωρία γνωστή ως «Καμπύλη Λάφερ». Η θεωρία αναλύεται ως εξής: Όταν ο φορολογικός συντελεστής είναι μηδέν, το κράτος δεν εισπράττει καθόλου έσοδα. Το ίδιο ισχύει αν ο φορολογικός συντελεστής είναι ίσος με 100%, για τον απλούστατο λόγο ότι ο φορολογούμενος δεν έχει κανένα κίνητρο να παράγει δουλεύοντας καθώς το κράτος θα του πάρει όλα τα λεφτά. Όμως υπάρχει το ιδανικό σημείο - Optimum point (που διαφέρει από οικονομία σε οικονομία), και που στο οποίο το κράτος εισπράττει το μέγιστο αριθμό των εσόδων.

Σύμφωνα με τον Λάφερ από το ιδανικό σημείο και πάνω δεν έχει νόημα η αύξηση των φορολογικών συντελεστών καθώς τα χρήματα που θα εισπραχθούν θα μειωθούν, καθώς θα πληγούν η κατανάλωση, οι επενδύσεις και εν τέλει η οικονομική ανάπτυξη. Παράλληλα όμως θα συμβεί και κάτι άλλο: θα αυξηθεί η φοροδιαφυγή γιατί ο πολίτης αισθάνεται πλέον ότι το κράτος και οι κυβερνώντες τον ληστεύουν. Έτσι το Δημόσιο θα εισπράττει λιγότερα φορολογικά έσοδα απ' όσα θα μπορούσε.

Ειπώθηκε παραπάνω ότι η υπέρβαση του ιδανικού σημείου της καμπύλης θα οδηγήσει στη παραπέρα φοροδιαφυγή καθώς και ο ποιο έντιμος πολίτης σκέφτεται σήμερα ως προς το συμφέρον του, καθώς η διαφθορά που κυριαρχεί τον έχει κάνει να αναθεωρήσει.

Η φορολόγηση είναι χρήσιμο μέγεθος που περιγράφει τη σχέση του πολίτη με το κράτος και αναδεικνύει την ηθική της διάσταση. Δεν είναι τυχαίο πώς σε ορισμένες χώρες της Δύσης –και σε αρκετές Πολιτείες των ΗΠΑ- η εκκαθάριση φόρου που λαμβάνει ο πολίτης περιλαμβάνει αναλυτική έκθεση για τη διάθεση των δημοσίων εσόδων. Κοινώς ο καθένας μπορεί να γνωρίζει πως τα χρήματά του, αξιοποιούνται.

Από φορολογικής απόψεως, η σχέση των Ελλήνων με το κράτος ήταν και είναι ακόμη ανήθικη, χωρίς βέβαια αυτό να δίνει πλεονέκτημα σε όλους. Άλλωστε η φοροδιαφυγή αποτελεί έναν από τους πυλώνες του δημοσιονομικού προβλήματος της χώρας. Υπήρχε δυστυχώς μια εποχή όπου οι φορολογικές δηλώσεις γίνονταν από τους πολίτες χωρίς βέβαια να γίνεται αργότερα διασταύρωση. Ωστόσο υπάρχει εδώ η άποψη ότι οι επιπτώσεις της φοροδιαφυγής είναι, μέχρι κάποιο βαθμό πλασματικές: εκείνος που φοροδιαφεύγει επιδίδεται σε μεγαλύτερη κατανάλωση, κινεί την

οικονομία και, ούτως ή άλλως, θα δημιουργήσει φορολογητέα ύλη. Αυτό ασφαλώς δεν ισχύει ιδιαίτερα όταν τα χρήματα αυτά αποταμιεύονταν σε τράπεζες του εξωτερικού.

Η έντονη αύξηση της φορολόγησης οξύνει τις αντιθέσεις, κρατάει ζωντανή την πολεμική του πολίτη απέναντι στο κράτος. Το πιο παραγωγικό, το δημιουργικό κομμάτι της κοινωνίας επιβεβαιώνει το δικαίωμα του να αισθάνεται υπό διωγμό. Σε αυτό το σημείο λοιπόν, δεν υπάρχει πλέον θέμα ηθικής, αλλά κοινής λογικής. Η ανηθικότητα της φοροδιαφυγής λειαινείται με σοβαρά επιχειρήματα. Οι αριθμοί υποχρεώνουν τον πολίτη πλέον να αμφισβητεί το όριο πάνω από το οποίο αποκτά το ηθικό δικαίωμα να στραφείς, παρανομώντας, κατά του κράτους, επικαλούμενος την επαγγελματική και οικογενειακή σου επιβίωση. Ακόμα και αν υπάρχει θετική σχέση από τον πολίτη στο κράτος, ο πολίτης θα νιώσει ότι το κράτος λειτουργεί ενάντια στην αξιοπρεπή συμβίωση του στη κοινωνία.²⁸

3.4 Μία πιθανή λύση: Ο σχεδιασμός του φορολογικού πολιτισμού σε ένα κράτος.

Κατά την παραδοσιακή αντιμετώπιση του όρου (Schumpeter, 1992) ο φορολογικός πολιτισμός δημιουργείται από τους υπεύθυνους και δημιουργούς του φορολογικού συστήματος, σε πρώτο επίπεδο δηλαδή οι φορολογούμενοι δεν σχετίζονται με αυτό. Τελευταία όμως, όλο και περισσότερο γίνεται λόγος είτε αποκλειστικά για το ρόλο των φορολογουμένων είτε για την επικοινωνία που αυτοί μπορούν να αναπτύξουν με τις φορολογικές αρχές. Σημαντική αποτύπωση της ανωτέρω θέσης είναι τόσο η διάσταση της «φορολογικής συνείδησης» (ως προς τους φορολογουμένους) όσο και η δομή των ανεξάρτητων επιπέδων αρμοδιοτήτων (ως προς τις φορολογικές αρχές). Υπό το πρίσμα αυτό, οι ακόλουθες παράμετροι τίθενται από την άποψη των πολιτών για το φορολογικό σύστημα και τη φορολογική διοίκηση, τη κατανόηση του φορολογικού συστήματος και νομοθεσίας, την υποκίνηση όπως η αναγνώριση ή τιμωρία παραβατικών συμπεριφορών, την ισότητα στο φορολογικό σύστημα, το κόστος συμμόρφωσης, τη δεοντολογία και το πλαίσιο ηθικής τόσο των

²⁸ Συρμής, Δ., (2016)

φορολογουμένων όσο και του φοροεισπρακτικού μηχανισμού (Silvani 1992, Ambrecht 1998). Στα πλαίσια της έννοιας του «φορολογικού πολιτισμού», το δίπτυχο φορολογική συμμόρφωση και φορολογικός σχεδιασμός απασχολεί έντονα τη θεωρία αλλά και την πράξη, όπως αυτό μπορεί να λειτουργήσει υπό το πρίσμα του περιορισμού του φορολογικού κενού (tax gap : διαφορά μεταξύ των φόρων που καταβάλλονται από εκείνων που οφείλονται από τους φορολογούμενους).

Εφόσον η προσήκουσα λειτουργία των υποκειμένων στο φόρο φυσικών και νομικών προσώπων προβάλλει ως βασικός πυλώνας του φορολογικού συστήματος, ο στρατηγικός φορολογικός τους σχεδιασμός και οι παράμετροι που δυνατόν να επηρεάζουν την τελική διαμόρφωσή του θα πρέπει να λαμβάνονται ιδιαίτερα υπόψη κατά τον σχεδιασμό κυβερνητικών πολιτικών για την ενίσχυση της φορολογικής συμμόρφωσης. Συγκεκριμένα, η πραγμάτωση του σχεδιασμού εξαρτάται από τη δράση διαφορετικών παραμέτρων (π.χ. επικοινωνία, τεχνολογία, ηγεσία, έλεγχος, ανάλυση κινδύνου κλπ.) που συνήθως ενεργοποιούνται για την επίτευξη στόχων, όπως : α) τη δημιουργία, προστασία και αριστοποίηση της αξίας στα πλαίσια των στόχων του οργανισμού β)τη διαχείριση μεγέθους φορολογικών κινδύνων στα πλαίσια λειτουργίας του οργανισμού γ) τη διασφάλιση φορολογικής συμμόρφωσης και τις υποχρεώσεις αναφοράς. Ο φορολογικός σχεδιασμός θα πρέπει να επικεντρώνεται στη βελτιστοποίηση των φορολογικών αποτελεσμάτων και τη διαχείριση κινδύνου, τόσο ως προς τη διενέργεια στρατηγικών συναλλαγών όσο και ως προς τις καθημερινές λειτουργίες. Η διάσταση ειδικά της φορολογικής συμμόρφωσης αλλά και της αναφοράς επιτυγχάνεται μέσω συνεχιζόμενων διαδικασιών, επικεντρωμένων στη διαχείριση κινδύνου και την εξωτερική επικοινωνία. Η φορολογική συμμόρφωση, για τις ανάγκες της παρούσας έκθεσης, επιμερίζεται στη συμμόρφωση ως προς α) την πληρωμή, β) την υποβολή δηλώσεων και γ) αναφορών. Η συζήτηση γύρω από τη κανονιστική θεωρία ως προς τη φορολογική συμμόρφωση περιστρέφεται γύρω από δύο μοντέλα : α) της θεώρησης ότι οι πολίτες συμμορφώνονται με τη νομοθεσία μόνο όταν έρχονται αντιμέτωποι με εξαντλητικές ποινές και πρόστιμα (deterrence model). Τα υποκείμενα του φόρου υποκινούνται από αμιγώς κερδοσκοπικά κριτήρια, εξετάζοντας τις ευκαιρίες αλλά και τις πιθανότητες, παραβιάζοντας τις διατάξεις του νόμου, όταν το προβλεπόμενο

πρόστιμο είναι μικρό σε σχέση με τα προσδοκώμενα οφέλη λόγω και β) της θεώρησης ότι η ήπια μεταχείριση και συνεργασία μεταξύ των εμπλεκόμενων ομάδων (φορολογική αρχή & πολίτες) συμβάλλει στη μέγιστη δυνατή συμμόρφωση κατά το νόμο (accommodative model). Τα υποκείμενα του φόρου είθισται να τείνουν σε συμμόρφωση προς το νόμο τόσο λόγω της πίστης τους στον κανόνα δικαίου, όσο και λόγω του απώτερου ιδίου συμφέροντός τους. Στο πλαίσιο αυτό, κατά καιρούς αναπτύχθηκαν διαφορετικά μοντέλα. Το 1998, η Αυστραλιανή Φορολογική Διοίκηση εισήγαγε ένα νέο κανονιστικό μοντέλο στη Διοίκηση για τη βελτίωση της μακροπρόθεσμης συμμόρφωσης σε στρατηγικές επιβολής, το οποίο υιοθετήθηκε στη συνέχεια από το Ηνωμένο Βασίλειο και τη Νέα Ζηλανδία. Κυριότερο χαρακτηριστικό του μοντέλου αποτελεί η ανταποδοτικότητα, στην οποία και αποδίδεται η επιτυχία του ως άνω μοντέλου, μεταστρέφοντας σημαντικά τη στάση αλλά και τη συμπεριφορά των φορολογουμένων επιτυγχάνοντας υψηλά ποσοστά φορολογικής συμμόρφωσης. Η διάσταση της αμφίδρομης αποτελεσματικής επικοινωνίας μεταξύ φορολογικής διοίκησης και φορολογουμένων συνιστά βασικό άξονα του μοντέλου, όπως αναλύεται στη συνέχεια. Με την υιοθέτησή του, η φορολογική διοίκηση αναγνωρίζει την απόλυτη αναγκαιότητα επικοινωνίας με τους φορολογουμένους, η συμπεριφορά των οποίων είναι η πλέον συνεργάσιμη. Για τις λοιπές περιπτώσεις προβληματικής συνεργασίας, η φορολογική διοίκηση θα πρέπει να περάσει το μήνυμα ότι διαθέτει την ισχύ αλλά και τα μμέσα ενεργοποίησης των προβλεπόμενων κυρώσεων, όπου η συμμόρφωση δεν επιτυγχάνεται. Για το λόγο αυτό, η ιεραρχική προσέγγιση κατά τη διαχείριση της συμμόρφωσης επικεντρώνεται -αντί της παραδοσιακής στρατηγικής εξάντλησης των κυρώσεων- στην κατανόηση, την εκπαίδευση, την παροχή βελτιωμένων υπηρεσιών, την επικοινωνία αλλά και την πρόοδο σε αποτελεσματικότερες μεθόδους (πχ έλεγχο ή ποινές), αν και εφόσον διαπιστώνεται αντίσταση στις υποχρεώσεις συμμόρφωσης.

Η συμπεριφορά των φορολογουμένων (δέσμευση, υποστήριξη, αντίσταση, απεμπλοκή) αντιπροσωπεύει τους τρόπους με τους οποίους το άτομο τοποθετεί τον εαυτό του σε σχέση με την κανονιστική αρχή, υποδηλώνοντας το βαθμό προδιάθεσης για μια συμμορφωτική ή μη συμπεριφορά.

Δέσμευση: αντιπροσωπεύει τις περιπτώσεις φορολογουμένων που είναι έτοιμοι, πρόθυμοι και ικανοί να συμμορφωθούν με τις φορολογικές τους υποχρεώσεις. Είναι δεσμευμένοι με την εκπλήρωση των υποχρεώσεών τους, θεωρώντας ηθική ή δεοντολογική υποχρέωση να συμμορφωθούν με το νόμο. Η αυτορρύθμιση είναι η συνηθέστερη μορφή εκδήλωσης φορολογικής συμμόρφωσης.

Υποστήριξη: αντιπροσωπεύει τις περιπτώσεις φορολογουμένων που ενδέχεται να μην είναι ικανοποιημένοι με το φορολογικό σύστημα, αναγνωρίζουν εντούτοις ότι η καταβολή των φόρων είναι συνέχεια της κοινωνικής τους ύπαρξης και αποδέχονται το ρόλο τους ως φορολογούμενοι. Η συνδρομή της φορολογικής διοίκησης ως προς τη φορολογική τους συμμόρφωση έγκειται περισσότερο στην ορθή και σαφή ενημέρωσή τους αλλά και την απλούστευση των εν γένει διαδικασιών.

Αντίσταση: αντιπροσωπεύει τις περιπτώσεις φορολογουμένων που αντιμετωπίζουν ανταγωνιστικά τη φορολογική διοίκηση, αναγνωρίζοντας σε αυτή περισσότερο τον «ελεγκτικό» αντί το «συμβουλευτικό» χαρακτήρα που θα έπρεπε να έχει. Η στάση τους υποδηλώνει αντίδραση ως προς το σύστημα, με πιθανή εκδήλωση αυτής τη μη εκπλήρωση των φορολογικών τους υποχρεώσεων, όπου «επιτρέπεται». Η πρόβλεψη επιβολής αυστηρότερων ποινών σε περίπτωση απόρριψης ουσιαστικών νομοθετικών προβλέψεων για την οικειοθελή συμμόρφωσή τους κρίνεται σκόπιμη.

Απεμπλοκή: αντιπροσωπεύει τις περιπτώσεις φορολογουμένων που αδιαφορούν ως προς την εκπλήρωση των φορολογικών τους υποχρεώσεων, θεωρώντας ότι η φορολογική αρχή αδυνατεί να επιβληθεί στην παραβατική τους συμπεριφορά. Η φορολογική διοίκηση, αφού αξιοποιήσει σε κάθε περίπτωση τα μέσα οικειοθελούς συμμόρφωσης, λαμβάνοντας υπόψη την ανταπόκριση αλλά και την εν γένει συμπεριφορά της ομάδας, καλείται να αναρριχηθεί άμεσα στην εξάντληση των προβλεπόμενων στην πυραμίδα ρυθμίσεων.²⁹

²⁹ Σωτηροπούλου Χρυσούλα , Πρινιωτάκη Μαρία, (2011)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο

Αποτελέσματα Έρευνας με Ερωτηματολόγιο

4.1 Αναφορά δημογραφικών στοιχείων και ομαδοποίηση ερωτήσεων

Η ανάλυση των αποτελεσμάτων και η συσχέτιση των δημογραφικών στοιχείων με τις διάφορες επιλογές των νέων που απάντησαν ανά ερώτηση έγιναν με το πρόγραμμα του Microsoft Excel και παρουσιάζονται παρακάτω με τη βοήθεια γραφημάτων και πινάκων. Εδώ πρέπει να αναφερθεί ότι οι ερωτήσεις έχουν διαχωρισθεί σε πέντε ομάδες: Φορολογική ηθική, Φοροδιαφυγή, Εμπιστοσύνη στην Κυβέρνηση, Εμπιστοσύνη στο φορολογικό σύστημα και οι φορολογικοί έλεγχοι. Αρχικά θα ακολουθήσει η απλή αναφορά των δημογραφικών στοιχείων των ερωτηθέντων και στη συνέχεια ο σχολιασμός και τα τελικά συμπεράσματα.

Πίνακας 1: Συχνότητα Φύλου. Πηγή: Επεξεργασία συγγραφέα

Η έρευνα απαντήθηκε στο σύνολο από 153 άτομα. Διακρίνουμε ότι το ποσοστό των γυναικών σε σχέση με των ανδρών είναι μεγαλύτερο, με μία σοβαρή διαφορά όχι όμως τεράστια.

Παρακάτω, εμφανίζονται οι ηλικίες των ερωτηθέντων που κυμαίνονται από τα 18 και έως τα 30+. Οι ηλικίες που επαναλαμβάνονται συχνότερα στις απαντήσεις είναι 18-21 και 22-25.

Πίνακας 2: Συχνότητα Ηλικίας. Πηγή: Επεξεργασία συγγραφέα

18-21	22-25	26- 29	30+
67 άτομα	65 άτομα	9 άτομα	12 άτομα
43,8 %	42,5 %	5,9 %	7,8 %

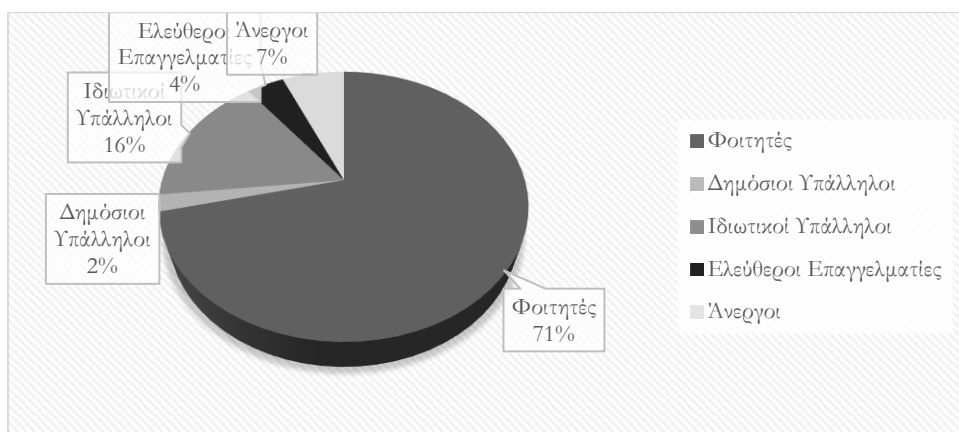

Έπειτα, η πλειοψηφία των ερωτηθέντων φαίνεται να είναι σπουδαστές Ανώτατων και Τεχνολογικών Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων της χώρας, με αποτέλεσμα και το συχνότερο επάγγελμα να είναι φοιτητής/-τρια.

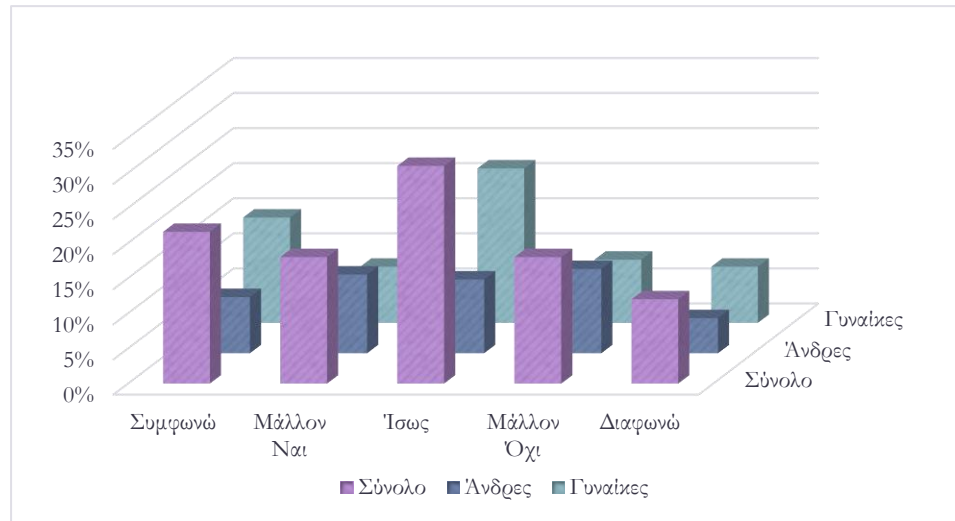
Πίνακας 3: Συχνότητα επιλογών για τα επίπεδα εκπαίδευσης. Πηγή: Επεξεργασία συγγραφέα.

Πίνακας 4: Συχνότητα Επαγγέλματος. Πηγή: Επεξεργασία συγγραφέα

4.1.1: 1^η ομάδα ερωτήσεων: Φορολογική Ηθική

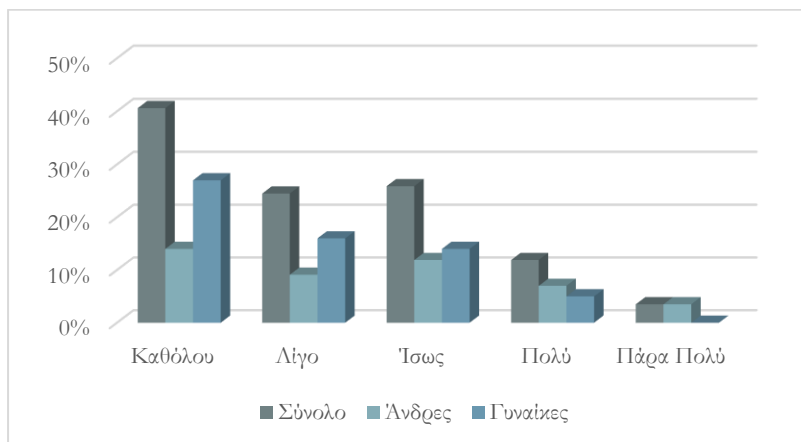

Διάγραμμα 1.1: Ποσοστά απαντήσεων στην ερώτηση αν οι νέοι θα πρόβαιναν σε αγορά με δυνατότητα αποφυγής πληρωμής ΦΠΑ. Πηγή: Επεξεργασία συγγραφέα

Στον παραπάνω διάγραμμα έχουμε τα αποτελέσματα της πρώτης ερώτησης από την ομάδα που έχει σκοπό τη διεξαγωγή συμπερασμάτων ως προς τη γενική ηθική για τους φόρους που έχουν οι νέοι. Διακρίνεται, λοιπόν, ότι η πλειοψηφία η οποία αποτελείται από περισσότερες γυναίκες σε σχέση με άνδρες, δεν εμφανίζεται σίγουρη για το αν θα πρόβαινε σε αγορά με αποφυγή πληρωμής Φ.Π.Α., η ηλικία τους είναι 18-21 και αποτελούν σπουδάστριες ΑΕΙ/ΤΕΙ. Το δεύτερο μεγαλύτερο ποσοστό που έχει τα ίδια χαρακτηριστικά με την προηγούμενη επιλογή, με περισσότερη σιγουριά θα το έπραττε. Αντίθετα, μονάχα μία ομάδα κάτω του 15% σε καμία περίπτωση δεν θα δεχόταν να μην πληρώσει ΦΠΑ σε κάποια αγορά. Τα άτομα αυτά είναι σε μεγαλύτερο βαθμό γυναίκες, ηλικιών 22-25 και άνω των 30, και με επαγγέλματα όπως ιδιωτική υπάλληλος και φοιτήτρια. Ακολουθούν αναλυτικά τα χαρακτηριστικά που συναντήθηκαν συχνότερα στις 5 επιλογές:

ΣΥΜΦΩΝΩ	Γυναίκες	18-21	Σπουδάστριες	ΑΕΙ/ΤΕΙ	8,4%
ΜΑΛΛΟΝ ΝΑΙ	Άνδρες	22-25	Σπουδαστές	ΑΕΙ/ΤΕΙ	4,2%
ΊΣΩΣ	Γυναίκες	18-21	Σπουδάστριες	ΑΕΙ/ΤΕΙ	10,5%
ΜΑΛΛΟΝ ΟΧΙ	Άνδρες	22-25	Σπουδαστές	ΑΕΙ/ΤΕΙ	4,9%
ΔΙΑΦΩΝΩ	Γυναίκες	22-25	Σπουδάστριες	ΑΕΙ/ΤΕΙ	3,5%

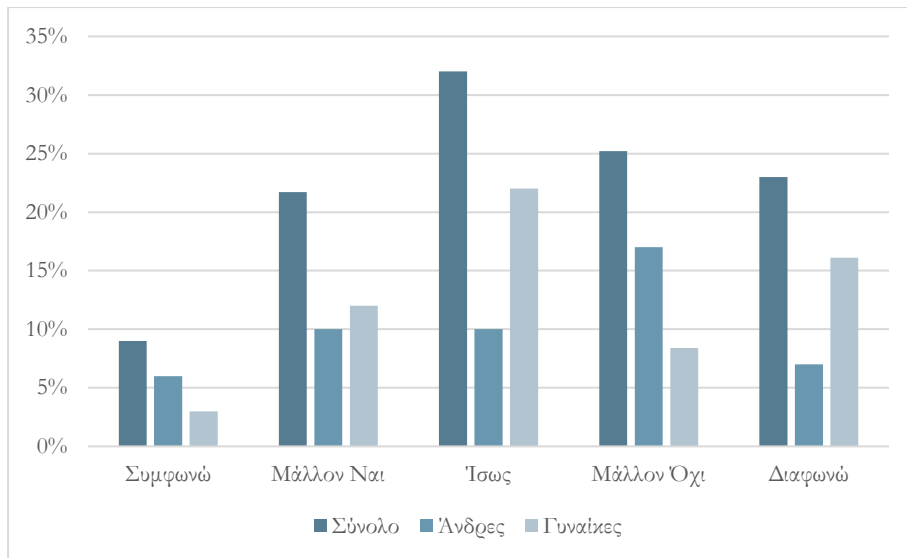

Διάγραμμα 1.2: Ποσοστά απαντήσεων στην ερώτηση για το αν η εξαπάτηση στη φορολογία θεωρείται δικαιολογήσιμη. Πηγή: Επεξεργασία συγγραφέα

Σε αυτή την ερώτηση η πλειοψηφία που δεν θεωρεί καθόλου δικαιολογήσιμη την εξαπάτηση στη φορολογία αποτελείται κατά κύριο λόγο από γυναίκες, συγκεκριμένα φοιτήτριες ηλικιών 18-21. Ίδια χαρακτηριστικά συναντάμε και στην επιλογή «ίσως». Σε αντίθεση έρχονται εκείνοι που τη δικαιολογούν «πάρα πολύ» και είναι άνδρες των 22-25 με επαγγέλματα όπως ιδιωτικός υπάλληλος, δημόσιος υπάλληλος, ελεύθερος επαγγελματίας. Ακολουθούν αναλυτικά τα χαρακτηριστικά που συναντήθηκαν συχνότερα στις 5 επιλογές:

ΚΑΘΟΛΟΥ	Γυναίκες	18-21	Σπουδάστριες ΑΕΙ/ΤΕΙ	13,3%
ΛΙΓΟ	Γυναίκες	18-21	Σπουδαστές ΑΕΙ/ΤΕΙ	7,7%
ΊΣΩΣ	Γυναίκες	18-21	Σπουδάστριες ΑΕΙ/ΤΕΙ	7%
ΠΟΛΥ	Άνδρες	18-21	Σπουδαστές ΑΕΙ/ΤΕΙ	2,8%
ΠΑΡΑ ΠΟΛΥ	Άνδρες	22-25	Ιδ./Δημ. Υπάλλ./ Ε.Ε.	2,8%

Διάγραμμα 1.3: Ποσοστά απαντήσεων στην ερώτηση για το αν οι νέοι θα εργαζόντουσαν σε μια επιχείρηση που συχνά απέκρυπτε φορολογικά στοιχεία; Πηγή: Επεξεργασία συγγραφέα

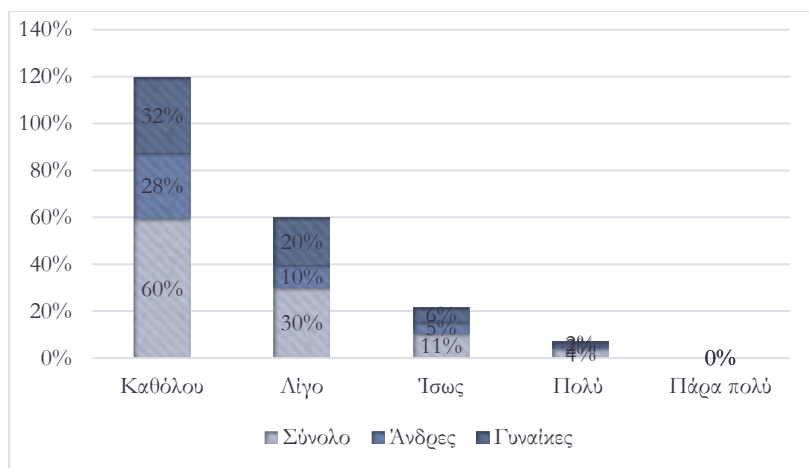
Σε αυτό το ερώτημα, παρατηρείται παρόμοια αντίδραση με τη πρώτη ερώτηση, η πλειοψηφία δεν εμφανίζεται σίγουρη για το αν θα δεχόταν να εργαστεί σε μια τέτοια επιχείρηση και αποτελείται κυρίως από φοιτήτριες ηλικιών 22-25. Ωστόσο το αμέσως επόμενο μεγαλύτερο ποσοστό διαφωνεί κατηγορηματικά με μία τέτοια πράξη.

Έχουμε πάλι φοιτήτριες αλλά ηλικιών 18-21. Τέλος, θετικοί με το ερώτημα δηλώνουν κάτω από 15 άτομα, τα οποία είναι φοιτητές ηλικιών 18-25.

Ακολουθούν αναλυτικά τα χαρακτηριστικά που συναντήθηκαν συχνότερα στις 5 επιλογές:

ΣΥΜΦΩΝΩ	Άνδρες	18-21/ 22-25	Σπουδαστές	ΑΕΙ/ΤΕΙ	2,8%
ΜΑΛΛΟΝ ΝΑΙ	Γυναίκες	18-21	Σπουδαστές	ΑΕΙ/ΤΕΙ	6,3%
ΊΣΩΣ	Γυναίκες	18-21	Σπουδάστριες	ΑΕΙ/ΤΕΙ	7%
ΜΑΛΛΟΝ ΟΧΙ	Άνδρες	18-21	Σπουδαστές	ΑΕΙ/ΤΕΙ	4,9%
ΔΙΑΦΩΝΩ	Γυναίκες	18-21	Σπουδάστριες	ΑΕΙ/ΤΕΙ	9,1%

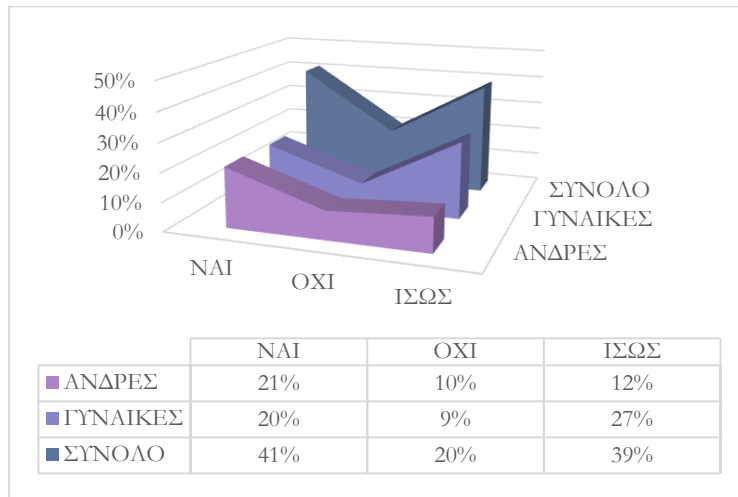
Διάγραμμα 1.4: Ποσοστά απαντήσεων για τον αν η κοινωνία, οι θεσμοί της και το Κράτος, πιστεύετε πως σας έχουν διδάξει να έχετε φορολογική ηθική; Πηγή: Επεξεργασία συγγραφέα

Στον διάγραμμα 4 παρατηρείται η συντριπτική πλειοψηφία να είναι απόλυτη και να δηλώνει ότι δεν έχει διδαχθεί καθόλου φορολογική ηθική. Τα άτομα μειώνονται κλιμακωτά στις υπόλοιπες επιλογές.

Τα άτομα που θεωρούν ότι δεν έχουν διδαχθεί καθόλου φορολογική ηθική από τους αρμόδιους φορείς είναι κατά κύριο λόγο, γυναίκες 18-21, σπουδάστριες ΑΕΙ/ΤΕΙ ενώ στο άλλο άκρο που πιστεύει πως έχει διδαχθεί πολύ ως πάρα πολύ φορολογική ηθική, βρίσκονται μόνο 4 άτομα, συγκεκριμένα δύο φοιτητές 22-25 και δυο φοιτήτριες παρόμοιας ηλικίας. Τέλος, εκείνες που θεωρούν πως έχουν λίγο διδαχθεί είναι φοιτήτριες 18-21. Ακολουθούν αναλυτικά τα χαρακτηριστικά που συναντήθηκαν συχνότερα στις 5 επιλογές:

ΚΑΘΟΛΟΥ	Γυναίκες	18-21	Σπουδάστριες ΑΕΙ/ΤΕΙ	13,3%
ΛΙΓΟ	Γυναίκες	18-21	Σπουδάστριες ΑΕΙ/ΤΕΙ	11,2%
ΊΣΩΣ	Γυναίκες	18-21	Σπουδάστριες ΑΕΙ/ΤΕΙ	2,8%
ΠΟΛΥ / ΠΑΡΑ ΠΟΛΥ	2 άνδρες/2 γυναίκες	22-25	Σπουδαστές ΑΕΙ/ΤΕΙ	4,2%

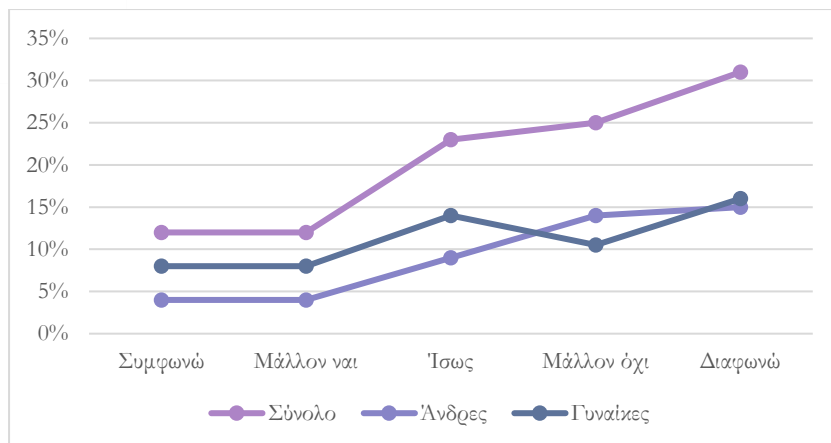
	Συχνότητα	Ποσοστά
Ναι	64	41%
Όχι	33	20%
Ίσως	62	39%
Σύνολο	159	100%

Διάγραμμα 1.5: Ποσοστά απαντήσεων για τον αν θα πλήρωναν λιγότερους φόρους, σε περίπτωση ανυπαρξίας κυρώσεων. Πηγή: Επεξεργασία συγγραφέα

Σε αυτό το ερώτημα, συμβαίνει κάτι αξιοπρόσεκτο, η θετική απάντηση και το “ίσως” είχαν τα ίδια σχεδόν ποσοστά. Ωστόσο, ο αριθμός μπορεί να είναι κοντά αλλά τα χαρακτηριστικά των ατόμων που απάντησαν είναι διαφορετικά. Με λίγα λόγια, η θετική πλειοψηφία αποτελείται από άνδρες ηλικίας 22-25, σπουδαστές ΑΕΙ/ΤΕΙ, ενώ πιο αβέβαιες παρουσιάζονται οι φοιτήτριες ηλικιών 18-21. Εν τέλει, αρνητικά απάντησαν περισσότεροι άνδρες φοιτητές ηλικίας 18-21, 22-25. Ακολουθούν αναλυτικά τα χαρακτηριστικά που συναντήθηκαν συχνότερα στις 3 επιλογές:

ΝΑΙ	Άνδρες	22-25	Σπουδαστές	ΑΕΙ/ΤΕΙ	9,8%
ΟΧΙ	Άνδρες	18-21/ 22-25	Σπουδαστές	ΑΕΙ/ΤΕΙ	4,2%
ΊΣΩΣ	Γυναίκες	18-21	Σπουδάστριες	ΑΕΙ/ΤΕΙ	15,4%

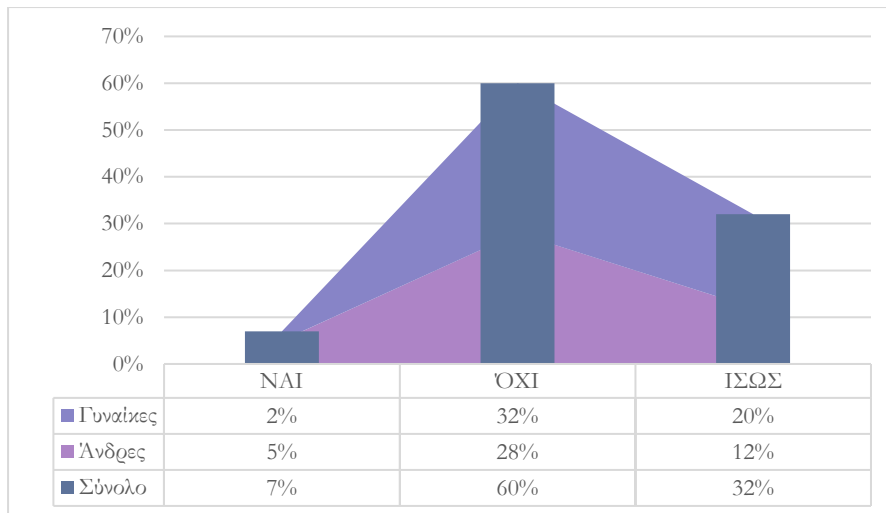

Διάγραμμα 1.6: Ποσοστά απαντήσεων στην ερώτηση: Δεδομένου ότι όλοι φοροδιαφεύγουν, δύσκολα μπορεί κανείς να κατηγορηθεί γι' αυτό. Πηγή: Επεξεργασία συγγραφέα.

Η πλειοψηφία σε αυτήν την ερώτηση διαφωνεί για το γεγονός ότι δύσκολα κάποιος μπορεί να κατηγορηθεί για φοροδιαφυγή λόγω του έντονου φαινομένου της φοροδιαφυγής. Αναλυτικότερα, η 5^η επιλογή έχει προτιμηθεί από φοιτήτριες ηλικιών 18-21. Παρόμοια χαρακτηριστικά έχει και το σύνολο απαντήσεων της 3^{ης} επιλογής. Εν κατακλείδι, εκείνες που φαίνονται να συμφωνούν είναι κατά κύριο λόγο και σε αυτή την επιλογή φοιτήτριες ηλικιών 22-25. Ακολουθούν αναλυτικά τα χαρακτηριστικά που συναντήθηκαν συχνότερα στις 5 επιλογές:

ΣΥΜΦΩΝΩ	Γυναίκες	22-25	Σπουδάστριες ΑΕΙ/ΤΕΙ	4,2%
ΜΑΛΛΟΝ ΝΑΙ	Γυναίκες	22-25	Σπουδάστριες ΑΕΙ/ΤΕΙ	9,8%
ΊΣΩΣ	Γυναίκες	18-21	Σπουδάστριες ΑΕΙ/ΤΕΙ	7%
ΜΑΛΛΟΝ ΟΧΙ	Άνδρες	18-21/22-25	Σπουδαστές ΑΕΙ/ΤΕΙ	4,9%
ΔΙΑΦΩΝΩ	Γυναίκες	18-21	Σπουδάστριες ΑΕΙ/ΤΕΙ	7,7%

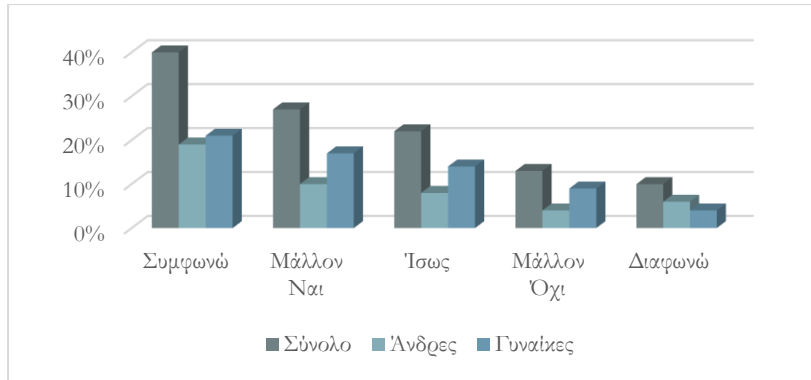

Διάγραμμα 1.7: Ποσοστά απαντήσεων για την εθελοντική πληρωμή φόρων, σε περίπτωση που δεν αποτελούσε κάτι υποχρεωτικό. Πηγή: Επεξεργασία συγγραφέα

Εδώ ξεκάθαρα η συντριπτική πλειοψηφία δεν θα πλήρωνε φόρους αν δεν ήταν υποχρεωτικό. Τα περισσότερα άτομα που απάντησαν αρνητικά είναι γυναίκες, ηλικίας 18-21 και απασχόλησης σπουδάστριες ΑΕΙ/ΤΕΙ. Ένα αξιοπρόσεκτο ποσοστό έχουμε και στη δεύτερη επιλογή που είναι το “ίσως”, και έχει προτιμηθεί επίσης από φοιτήτριες ηλικιών 22-25. Αντίθετα, η μειοψηφία, όσοι δηλαδή θα πλήρωναν φόρους, ακόμη και σε περίπτωση που δεν επιβαλλόντουσαν, είναι κυρίως άνδρες ηλικίας 26-29 ιδιωτικοί υπάλληλοι και σπουδαστές ΑΕΙ/ΤΕΙ. Ακολουθούν αναλυτικά τα χαρακτηριστικά που συναντήθηκαν συχνότερα στις 3 επιλογές:

ΝΑΙ	Άνδρες	22-29	Ιδ. Υπάλληλοι/Σπουδάστριες ΑΕΙ/ΤΕΙ	2,8 %
ΌΧΙ	Γυναίκες	18-21	Σπουδαστές ΑΕΙ/ΤΕΙ	18,2 %
ΊΣΩΣ	Γυναίκες	22-25	Σπουδάστριες ΑΕΙ/ΤΕΙ	9,8%

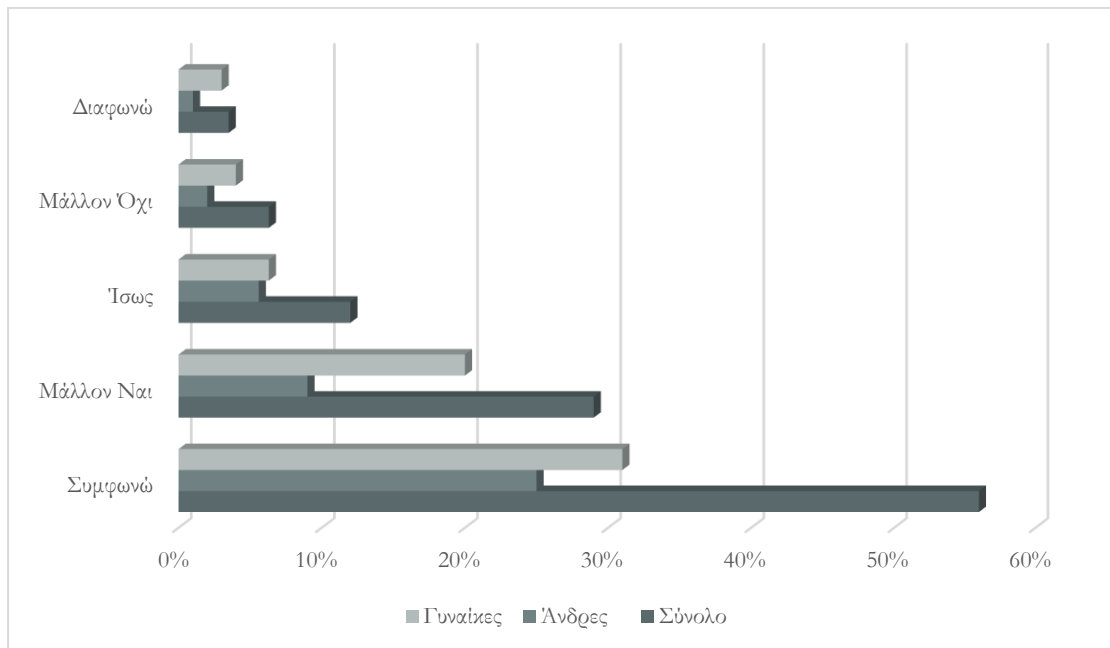
Διάγραμμα 1.8: Ποσοστά απαντήσεων στην ερώτηση: Αν οι φόροι είναι τόσο υψηλοί, η φοροδιαφυγή αποτελεί μια διέξοδο επιβίωσης για μεγάλο αριθμό ανθρώπων;
Πηγή: Επεξεργασία συγγραφέα

Σε αυτή την ερώτηση η πλειοψηφία συμφωνεί με το γεγονός ότι πολλές φορές η φοροδιαφυγή αποτελεί διέξοδο επιβίωσης σε περίπτωση που οι φορολογικοί συντελεστές είναι υψηλοί. Τα αποτελέσματα των υπόλοιπων επιλογών μειώνονται σε ποσοστό με κλιμακωτό τρόπο. Σε σχέση με τα δημογραφικά στοιχεία, την απόλυτη συμφωνία επιλέγουν με μικρή διαφορά από τους άντρες, οι γυναίκες ηλικιών 18-21, σπουδάστριες ΑΕΙ/ΤΕΙ. Παρόμοια χαρακτηριστικά έχουν και τα άτομα που επέλεξαν το “ίσως” ως απάντηση με μια διαφοροποίηση στην ηλικία, που εδώ κυμαίνεται στα 22-25. Αντιθέτως, εκείνοι που διαφώνησαν καθέτως, πάλι με μικρή διαφορά ήταν άνδρες, 26-29 και άνω των 30 με απασχόληση όπως σπουδές ή εργασία στον ιδιωτικό τομέα. Τα χαρακτηριστικά που συναντήθηκαν συχνότερα στις 3 βασικές επιλογές της παραπάνω ερώτησης:

4.1.2: 2^η ομάδα ερωτήσεων: Φοροδιαφυγή

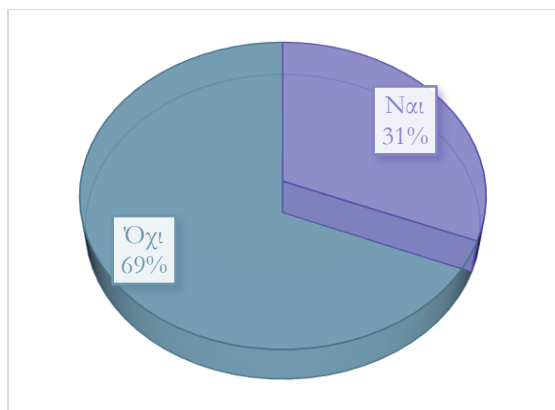
Διάγραμμα 2.1: Ποσοστά απαντήσεων για το αν η φορολόγηση των πολιτών είναι απαραίτητη για την οικονομία ενός κράτους. Πηγή: Επεξεργασία συγγραφέα

Τα περισσότερα άτομα εδώ φαίνεται να συμφωνούν πως η φορολόγηση είναι φυσικά απαραίτητη για την οικονομία ενός κράτους, η απάντηση αυτή χαρακτηρίζεται από τη γνώμη 80 ατόμων, 45 γυναικών κυρίως φοιτητριών ηλικιών 18-21. Ενώ η μικρή μειοψηφία που υπάρχει, με μικρή διαφορά αφορά άνδρες από όλες τις κατηγορίες ηλικιών, φοιτητές. Ακολουθούν αναλυτικά τα χαρακτηριστικά που συναντήθηκαν συχνότερα στις 3 βασικές επιλογές:

ΣΥΜΦΩΝΩ	Γυναίκες	18-21	Σπουδάστριες ΑΕΙ/ΤΕΙ	15,4%
ΊΣΩΣ	Γυναίκες	18-21	Σπουδαστές ΑΕΙ/ΤΕΙ	4,2%
ΔΙΑΦΩΝΩ	Άνδρες	22-25/30+	Σπουδαστές ΑΕΙ/ΤΕΙ	2,1%

Διάγραμμα 2.2: Αποτελέσματα ερώτησης για το αν διακρίνονται προσπάθειες του κράτους να αποτρέψει τη φοροδιαφυγή. Πηγή: Επεξεργασία συγγραφέα

Προφανώς το μεγαλύτερο κομμάτι των ερωτηθέντων εδώ, δεν φαίνεται να διακρίνει αρκετές προσπάθειες του κράτους να αποτρέψει τη φοροδιαφυγή. Τα χαρακτηριστικά τους έχουν ως εξής: Είναι φοιτήτριες, σπουδάστριες ΑΕΙ/ΤΕΙ, ηλικιών 22-25. Από την άλλη, τα χαρακτηριστικά όσων απάντησαν θετικά είναι ίδια εκτός της ηλικίας, η ηλικία αυτών των γυναικών είναι 18-21.

Ναι	Όχι
☐	☐
☐ Γυναίκες 18-21	☐ Γυναίκες 22-25
☐ Σπουδάστριες ΑΕΙ/ΤΕΙ	☐ Σπουδάστριες ΑΕΙ/ΤΕΙ
☐ 8,4%	☐ 18,9%

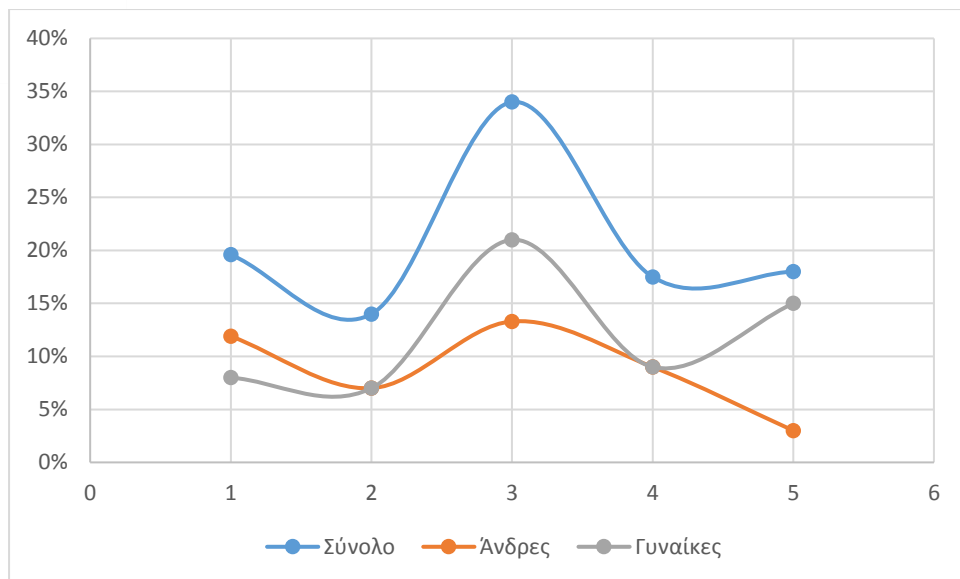
Ενδιαφέρον υπάρχει στο δεύτερο σκέλος της συγκεκριμένης ερώτησης, στο οποίο τα άτομα ζητήθηκαν να αναφέρουν ορισμένα παραδείγματα αποτροπής της φοροδιαφυγής από το κράτος. Σε αυτό το ερώτημα απάντησαν 33 άτομα. Τα παραδείγματα αυτά ποικίλουν στις διάφορες απαντήσεις όπως και τα χαρακτηριστικά των ατόμων που τις παρέθεσαν.

- Γυναίκες/ 18-21/ Φοιτήτριες/ Σπουδάστριες ΑΕΙ/ΤΕΙ: Πρόστιμα και ποινές, Συχνοί έλεγχοι, Εμπορικές συναλλαγές κατά τις οποίες οι φορολογούμενοι χρησιμοποιούν κάρτες και όχι μετρητά, το ΣΔΟΕ, οι νέοι νόμοι και τα νέα μέτρα, ελεγκτές σε διάφορες επιχειρήσεις. Μία ακόμη άποψη ήταν ότι έχουν αυξηθεί οι έλεγχοι σε καταστήματα σε σύγκριση με το παρελθόν. Η κυβέρνηση προτρέπει σιγά σιγά τους πολίτες να ζητούν απόδειξη σε κάθε αγορά τους και παρατηρείται ότι οι νέοι τείνουν να ζητούν συχνότερα αποδείξεις συναλλαγών . Σε καμία περίπτωση όμως δεν θα λέγαμε ότι η πάταξη της φοροδιαφυγής είναι σε πολύ καλό δρόμο, παρόλα αυτά υπάρχει μία μικρή πρόοδος.
- Γυναίκες/22-25/ Φοιτήτριες- Ιδιωτικοί Υπάλληλοι/ Σπουδάστριες ΑΕΙ/ΤΕΙ: Έλεγχος του πόθεν έσχες, συχνή χρήση του «πλαστικού» χρήματος, ο νόμος που επιτρέπει τη μη πληρωμή του αντιτίμου της αγοράς σε περίπτωση που δεν δοθεί απόδειξη.
- Άνδρες/ 18-21/ Φοιτητές/ Σπουδαστές ΑΕΙ/ΤΕΙ: Χρήση χρεωστικών πιστωτικών καρτών, αξιοποίηση της Λίστας Λαγκαρντ, χαμηλότερο ΦΠΑ και καλύτερη αξιολόγηση των προϊόντων.
- Άνδρες/ 22-25/ όλες οι επιλογές επαγγελματιών/ Σπουδαστές ΑΕΙ/ΤΕΙ: Η συγκεκριμένη κατηγορία πρότεινε το ίδιο παράδειγμα, το οποίο είναι η χρήση πιστωτικών καρτών.

Ο εντοπισμός όλων αυτών των τρόπων προσπάθειας του κράτους να αποτρέψει τη φοροδιαφυγή που έγινε από τους νέους, φανερώνει ότι οι νέοι δεν έχουν μία παντελώς αρνητική άποψη της γενικότερης προσπάθειας του κράτους να πράξει το ορθό. Μπορεί βέβαια ένα μικρό ποσοστό ατόμων σε σχέση με το σύνολο να επέλεξε να καταγράψει μια άποψη, δεν μπορεί όμως να αμφισβητηθεί ότι τα παραπάνω μέτρα έχουν πραγματικά μπει σε εφαρμογή.

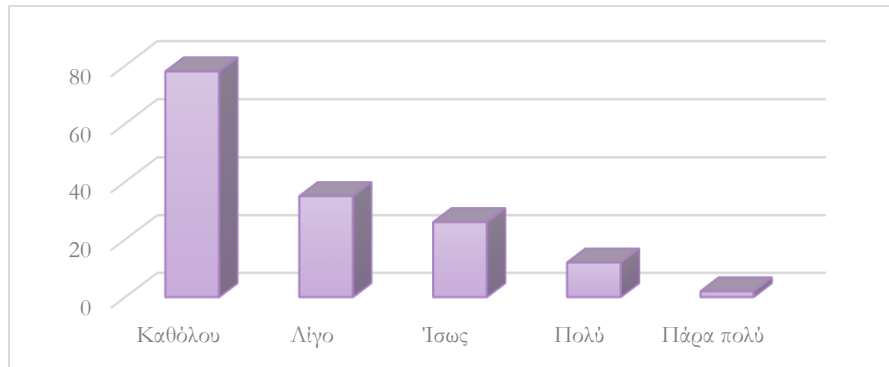
Διάγραμμα 2.3: Ποσοστά απαντήσεων για το αν η φοροδιαφυγή είναι λύση αν τα χρήματα που συγκεντρώνονται από τους φόρους, δεν οδηγούν σε ωφέλιμα αγαθά για τους πολίτες. Πηγή: Επεξεργασία συγγραφέα

Το μεγαλύτερο ποσοστό ατόμων εδώ δεν φαίνεται βέβαιο για το αν η φοροδιαφυγή είναι λύση σε περίπτωση που τα έσοδα του κράτους από τους φόρους δεν ωφελούν με ουσιαστικό τρόπο τους πολίτες. Συγκεκριμένα, αυτή η μεγάλη μερίδα αποτελείται από γυναίκες ηλικιών 22-25, φοιτήτριες, σπουδάστριες ΑΕΙ/ΤΕΙ. Εκείνοι που συμφωνούν όμως είναι άνδρες 22-25 από όλες τις κατηγορίες επαγγελματιών, σπουδαστές ΑΕΙ/ΤΕΙ. Τέλος, αξιοσημείωτο είναι ότι με αυτή τη θέση ξεκάθαρα διαφώνησαν γυναίκες 18-21 φοιτήτριες, ιδιωτικοί υπάλληλοι και άνεργες, σπουδάστριες ΑΕΙ/ΤΕΙ. Ακολουθούν αναλυτικά τα χαρακτηριστικά που συναντήθηκαν συχνότερα στις 3 βασικές επιλογές:

ΣΥΜΦΩΝΩ	Άνδρες	22-25	Σπουδαστές ΑΕΙ/ΤΕΙ	6,3%
ΊΣΩΣ	Γυναίκες	22-25	Σπουδάστριες ΑΕΙ/ΤΕΙ	11,2%
ΔΙΑΦΩΝΩ	Γυναίκες	18-21	Σπουδάστριες ΑΕΙ/ΤΕΙ	7,7

4.1.3: 3^η ομάδα ερωτήσεων: Εμπιστοσύνη στην κυβέρνηση

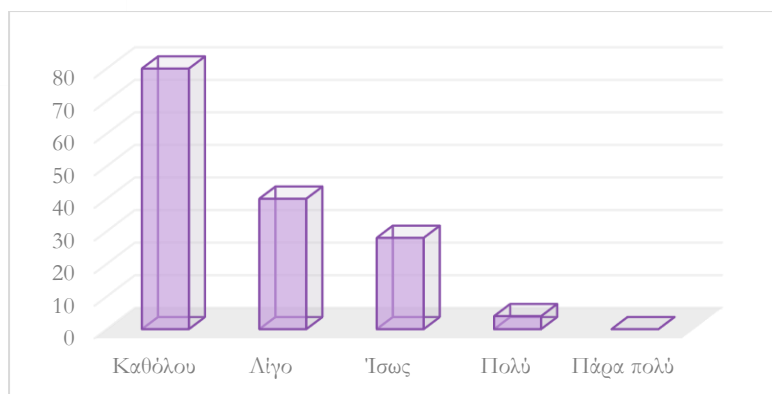

Διάγραμμα 3.1: Απαντήσεις στην ερώτηση για το αν η υπάρχουσα κυβέρνηση εμπνέει εμπιστοσύνη. Πηγή: Επεξεργασία συγγραφέα

Αρχικά να σημειωθεί ότι μονάχα δύο ερωτώμενοι επέλεξαν την επιλογή “Πάρα πολύ”. Όσοι εμπιστεύονται την υπάρχουσα κυβέρνηση “πολύ”, είναι (4) Γυναίκες 22-25 σπουδάστριες ΑΕΙ/ΤΕ.Ι, με καμία απασχόληση, σπουδάστριες ΑΕΙ/ΤΕΙ ή φοιτήτριες ή και ιδιωτικοί υπάλληλοι. Αβέβαιες παρουσιάζονται επιλέγοντας το “ίσως” πάλι Γυναίκες 22-25 χωρίς απασχόληση ή ιδιωτικοί υπάλληλοι. Για άλλη μια φορά οι γυναίκες είναι περισσότερες από τους άνδρες στην πρώτη επιλογή, ηλικιών 18-21, σπουδάστριες ΑΕΙ/ΤΕΙ. Ακολουθούν αναλυτικά τα χαρακτηριστικά που συναντήθηκαν συχνότερα στις 4 βασικές επιλογές:

ΚΑΘΟΛΟΥ	Γυναίκες	18-21	Σπουδάστριες ΑΕΙ/ΤΕΙ	16,1 %
ΛΙΓΟ	Γυναίκες	22-25	Σπουδαστές ΑΕΙ/ΤΕΙ	6,3 %
ΊΣΩΣ	Άνδρες	18-21	Σπουδάστριες ΑΕΙ/ΤΕΙ	5,6 %
ΠΟΛΥ	Γυναίκες	22-25	Σπουδάστριες ΑΕΙ/ΤΕΙ	2,8 %

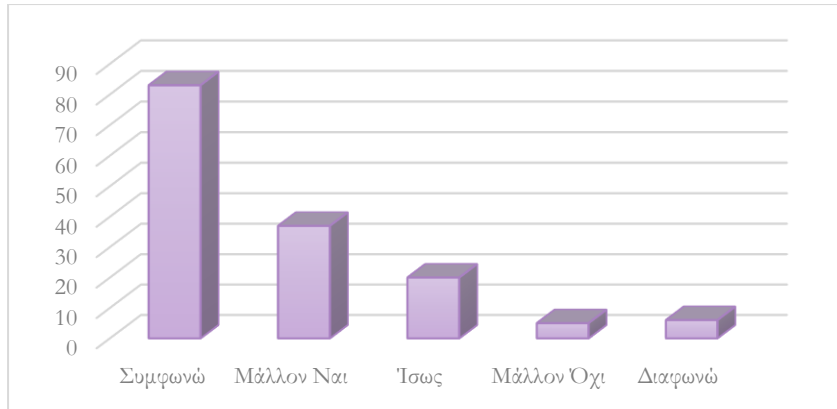

Διάγραμμα 3.2: Ποσοστά απαντήσεων για το βαθμός εμπιστοσύνης στην κυβέρνηση για τον τρόπο που χειρίζεται τους φόρους των πολιτών; Πηγή: Επεξεργασία συγγραφέα

Το ερώτημα αυτό έχει παρόμοια αποτελέσματα με το προηγούμενο. Αξιοσημείωτο είναι ότι η επιλογή “Πάρα πολύ” δεν επιλέχθηκε από κανέναν από τα άτομα που απάντησαν στην έρευνα. Ξεκινώντας λοιπόν από τη πρώτη επιλογή που είναι το “καθόλου”, τα χαρακτηριστικά των ατόμων είναι ακριβώς τα ίδια με προηγουμένως, γυναίκες λοιπόν, φοιτήτριες 18-21. Στην επιλογή του “Ίσως” υπάρχει μία διαφοροποίηση σε σχέση με πριν, τα άτομα εδώ είναι γυναίκες ηλικιών 22-25, ορισμένες με απασχόληση, ενώ άλλες χωρίς απασχόληση. Ακολουθούν αναλυτικά τα χαρακτηριστικά που συναντήθηκαν συχνότερα στις 4 επιλογές:

ΚΑΘΟΛΟΥ	Γυναίκες	18-21	Σπουδάστριες ΑΕΙ/ΤΕΙ	14 %
ΛΙΓΟ	Γυναίκες	18-21	Σπουδάστριες ΑΕΙ/ΤΕΙ	7 %
ΊΣΩΣ	Γυναίκες	22-25	Σπουδάστριες ΑΕΙ/ΤΕΙ	5,6 %
ΠΟΛΥ	Γυναίκες	22-25	Σπουδαστές ΑΕΙ/ΤΕΙ	2,8 %

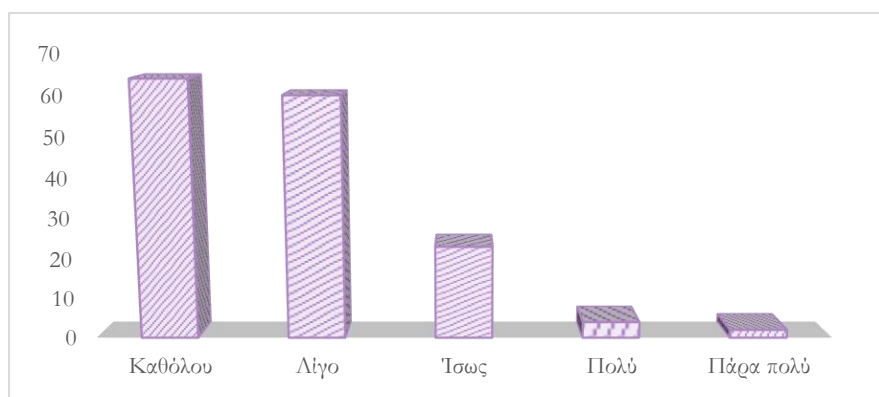
Διάγραμμα 3.3 : Αποτελέσματα απαντήσεων για το αν οι νέοι θεωρούν πως πολλά χρήματα από τους φόρους σπαταλούνται από τη κυβέρνηση με ατελέσφορο τρόπο.

Πηγή: Επεξεργασία συγγραφέα

Ένα ισχυρό ποσοστό θεωρεί ότι η κυβέρνηση δεν χρησιμοποιεί εύστοχα τα έσοδα από τους φόρους. Την απάντηση αυτή επέλεξαν περισσότερες γυναίκες ηλικιών 22-25 σπουδάστριες ΑΕΙ/ΤΕΙ με επαγγέλματα όπως φοιτήτριες, ιδιωτικοί υπάλληλοι ή νέες χωρίς απασχόληση. Αντίθετα, στην επιλογή του “ίσως” οι άντρες είναι κατά ελάχιστη διαφορά περισσότεροι και προέρχονται από όλες τις κατηγορίες ηλικιών και επαγγελμάτων εκτός της απασχόλησης “δημόσιος υπάλληλος”. Ακόμη, τα φύλα είναι ισόπαλα στην επιλογή της απόλυτης διαφωνίας, η ηλικία που υπερिσχύει εδώ είναι 18-21 και τα άτομα αυτά είναι κυρίως φοιτητές. Ακολουθούν αναλυτικά τα χαρακτηριστικά που συναντήθηκαν συχνότερα στις 3 βασικές επιλογές:

ΣΥΜΦΩΝΩ	Γυναίκες	18-21	Σπουδάστριες ΑΕΙ/ΤΕΙ	17,5 %
ΊΣΩΣ	Άνδρες	22-25	Σπουδαστές ΑΕΙ/ΤΕΙ	4,2 %
ΔΙΑΦΩΝΩ	Άνδρες	26-29	Ιδ. Υπάλλ./ Άνεργος	1,4 %

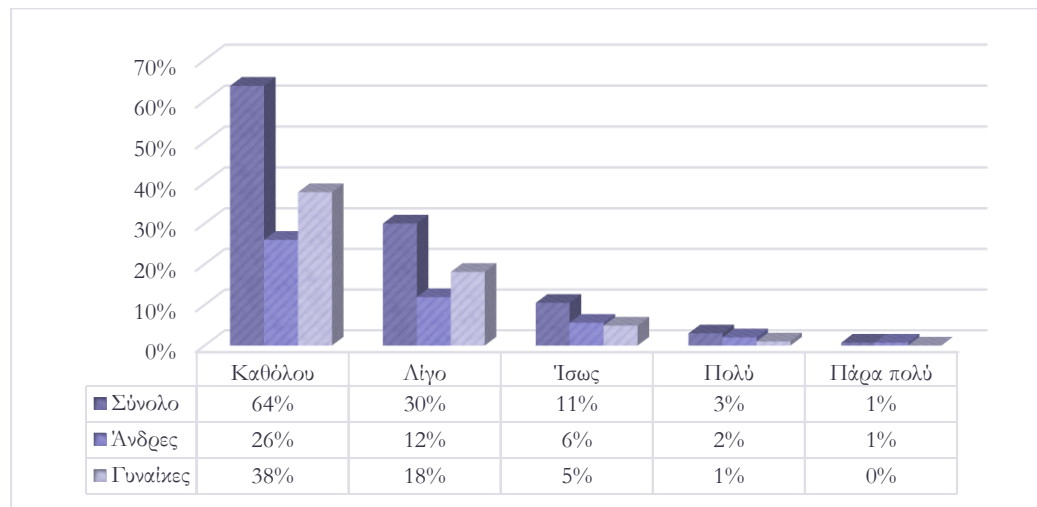
Διάγραμμα 3.4: Ποσοστά απαντήσεων για το αν η μετέπειτα χρήση των φόρων καταλήγει στην ικανοποιητική κάλυψη αναγκών των πολιτών. Πηγή: Επεξεργασία συγγραφέα

Σε επανάληψη εδώ διακρίνεται ότι τα περισσότερα άτομα θεωρούν τη χρήση των φόρων από την κυβέρνηση να μην οδηγεί στην ικανοποιητική κάλυψη των αναγκών των πολιτών. Η μεγαλύτερη μερίδα στην πρώτη επιλογή αποτελείται από γυναίκες 18-21, φοιτήτριες. Με μεγάλη διαφορά από τους άντρες προτιμήθηκε αυτή η ερώτηση από γυναίκες, οι οποίοι ήταν μονάχα 25 σε σχέση με εκείνες που ήταν ο διπλάσιος αριθμός. Ωστόσο, η διπλάσια αυτή διαφορά δεν υπάρχει στη δεύτερη επιλογή. Μπορεί πάλι να υπερισχύουν οι γυναίκες (ίδια χαρακτηριστικά με προηγούμενως) αλλά η διαφορά σε σύγκριση με το αντίθετο φύλο είναι ελάχιστη. Συνεχίζοντας την ανάλυση, την επιλογή ‘‘Πάρα Πολύ’’ επέλεξαν μονάχα δύο άτομα και των δύο φύλων, φοιτητές ηλικιών 18-21. Ακολουθούν αναλυτικά τα χαρακτηριστικά που συναντήθηκαν συχνότερα στις 4 επιλογές:

ΚΑΘΟΛΟΥ	Γυναίκες	18-21	Σπουδάστριες ΑΕΙ/ΤΕΙ	12,6 %
ΛΙΓΟ	Γυναίκες	22-25	Σπουδάστριες ΑΕΙ/ΤΕΙ	11,9 %
ΊΣΩΣ	Γυναίκες	22-25	Σπουδάστριες ΑΕΙ/ΤΕΙ	4,9%

4.1.4: 4^η Ομάδα ερωτήσεων: Εμπιστοσύνη στο φορολογικό σύστημα

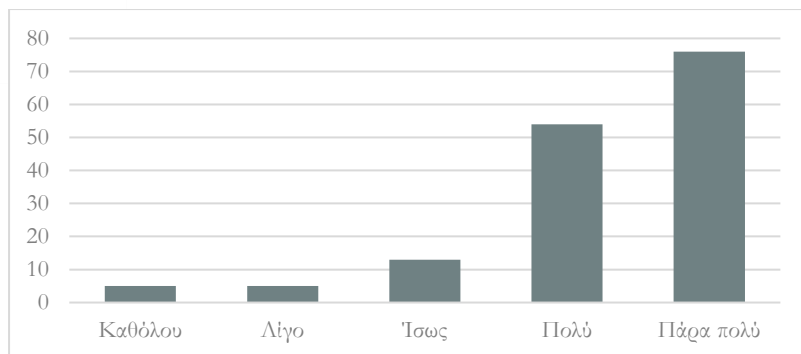

Διάγραμμα 4.1: Ποσοστά απαντήσεων για το αν θεωρείται το φορολογικό σύστημα της Ελλάδας δίκαιο. Πηγή: Επεξεργασία συγγραφέα

Τα περισσότερα άτομα σε αυτό το ερώτημα παρουσιάζονται αρνητικά ως προς το αν πιστεύουν ότι υπάρχει δικαιοσύνη στο φορολογικό σύστημα της χώρας. Από τα 91 άτομα που επέλεξαν το “καθόλου” ως επιλογή, τα 54 είναι γυναίκες κυρίως φοιτήτριες 18-21, ενώ οι υπόλοιποι είναι 37 άντρες που έχουν παρόμοια χαρακτηριστικά. Εκείνοι που δεν είναι ίσως τόσο αυστηροί και επιλέγουν την επιλογή “ίσως” είναι 15 άτομα, 7 άντρες και 8 γυναίκες των οποίων η ηλικία κυμαίνεται κυρίως στα 22-25. Ακολουθούν αναλυτικά τα χαρακτηριστικά που συναντήθηκαν συχνότερα στις 4 βασικές επιλογές:

ΚΑΘΟΛΟΥ	Γυναίκες	18-21	Σπουδάστριες ΑΕΙ/ΤΕΙ	19,6 %
ΛΙΓΟ	Γυναίκες	22-25	Σπουδάστριες ΑΕΙ/ΤΕΙ	12 %
ΊΣΩΣ	Άνδρες	22-25	Σπουδαστές ΑΕΙ/ΤΕΙ	5,6 %
ΠΟΛΥ	Άνδρες	18-21	Σπουδαστές ΑΕΙ/ΤΕΙ	1,4 %

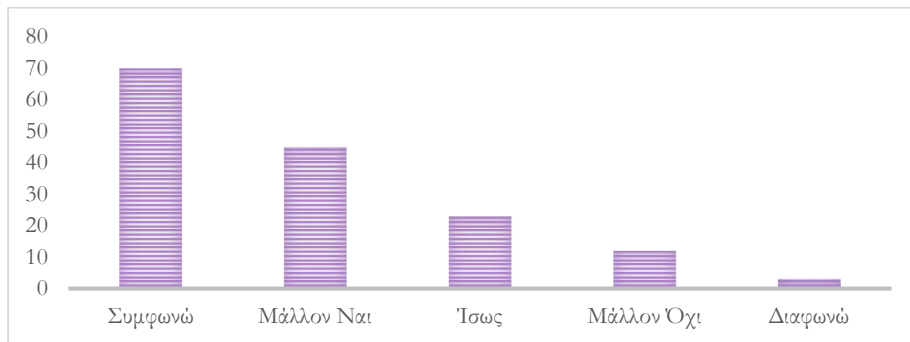

Διάγραμμα 4.2: Αποτελέσματα ερώτησης: Θεωρείται πως ο Φόρος Προστιθέμενης Αξίας στα διάφορα αγαθά είναι υψηλός; Πηγή: Επεξεργασία συγγραφέα

Από τα περισσότερα άτομα στο ερώτημα αυτό, προκύπτει ότι ο Φόρος Προστιθέμενης Αξίας, θεωρείται να έχει ένα αρκετά υψηλό ποσοστό επί των τιμών των διάφορων αγαθών. Η επιλογή ‘‘Πάρα Πολύ’’ προτιμήθηκε από 75 άτομα από τα οποία οι 46 ήταν γυναίκες 18-21 φοιτήτριες, ενώ οι υπόλοιποι 29 άνδρες ήταν κυρίως ηλικιών 22-25, φοιτητές. Στη συνέχεια, το ‘‘Πολύ’’ επιλέχθηκε από 54 άτομα από τα οποία 32 ήταν γυναίκες κυρίως φοιτήτριες ηλικιών 18-21, και οι υπόλοιποι 22 άνδρες επίσης κατά κύριο λόγο φοιτητές ηλικιών 18-21. Τέλος, αξιοσημείωτο είναι πως η επιλογή ‘‘ίσως’’ δεν επιλέχθηκε καθόλου από γυναίκες παρά μόνο από 8 άνδρες, φοιτητές 18-21, παρόμοια αποτελέσματα είχαμε και στο ‘‘Καθόλου’’ με τη μόνη διαφορά, ότι υπήρχε και μία απάντηση από φοιτήτρια 18-21. Ακολουθούν αναλυτικά τα χαρακτηριστικά που συναντήθηκαν συχνότερα στις 3 βασικές επιλογές:

ΠΑΡΑ ΠΟΛΥ	Γυναίκες	18-21	Σπουδάστριες ΑΕΙ/ΤΕΙ	15,4%
ΊΣΩΣ	Άνδρες	18-21	Σπουδαστές ΑΕΙ/ΤΕΙ	3,5%
ΚΑΘΟΛΟΥ	Άνδρες	18-21	Σπουδαστές ΑΕΙ/ΤΕΙ	2,8%

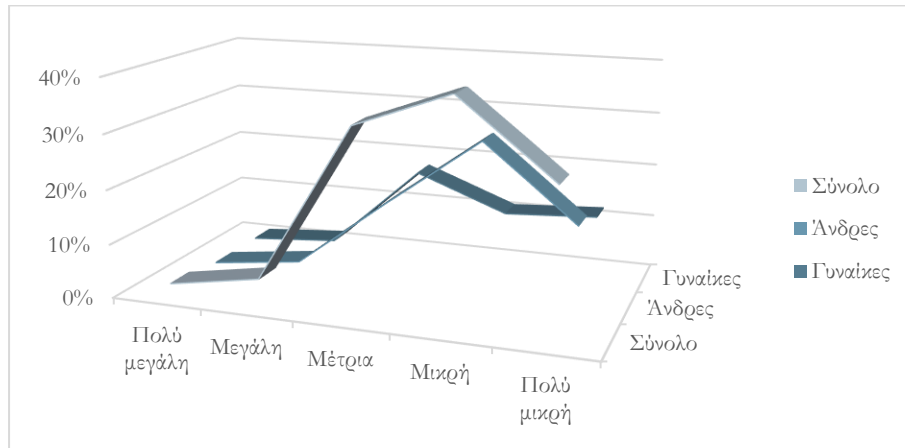

Διάγραμμα 4.3: Ποσοστά απαντήσεων για το αν το υπάρχον φορολογικό σύστημα θεωρούν πως ευνοεί τους οικονομικά εύπορους ενώ αδικεί το μέσο άνθρωπο . Πηγή: Επεξεργασία συγγραφέα

Από το παραπάνω διάγραμμα της ερώτησης για το αν το φορολογικό σύστημα ευνοεί τους οικονομικά εύπορους κ αδικεί το “μέσο” πολίτη, προκύπτει ότι τα περισσότερα άτομα συμφωνούν με αυτή την υπόθεση. Η πρώτη επιλογή επιλέχθηκε από 70 άτομα, από τα οποία τα 44 είναι γυναίκες κατά κύριο λόγο φοιτήτριες ηλικιών 18-21 ενώ τα υπόλοιπα είναι 26 είναι άνδρες άνω των 21 από όλες τις κατηγορίες επαγγελματιών. Συγχρόνως, στη δεύτερη επιλογή έχουμε 45 απαντήσεις, και σε αυτή την επιλογή είναι περισσότερες οι γυναίκες, οι οποίες είναι 26, ηλικιών κυρίως 22-25 φοιτήτριες, από τη άλλη οι 19 άνδρες είναι ηλικιών άνω των 22-25, επίσης φοιτητές. Τέλος, αν συμπεριλάβουμε τις δύο τελευταίες επιλογές μαζί, 12 άτομα δείχνουν αρνητικά με το ερώτημα και είναι 7 γυναίκες και 5 άνδρες ηλικιών 22-25 φοιτητές. Ακολουθούν αναλυτικά τα χαρακτηριστικά που συναντήθηκαν συχνότερα στις 3 βασικές επιλογές:

ΣΥΜΦΩΝΩ	Γυναίκες	18-21	Σπουδάστριες ΑΕΙ/ΤΕΙ	17,5 %
ΊΣΩΣ	Άνδρες	22-25	Σπουδάστριες ΑΕΙ/ΤΕΙ	4,2 %
ΚΑΘΟΛΟΥ	Άνδρας	22-25	Σπουδαστές ΑΕΙ/ΤΕΙ	0,7%

4.1.5: 5^η Ομάδα ερωτήσεων: Φορολογικοί Έλεγχοι

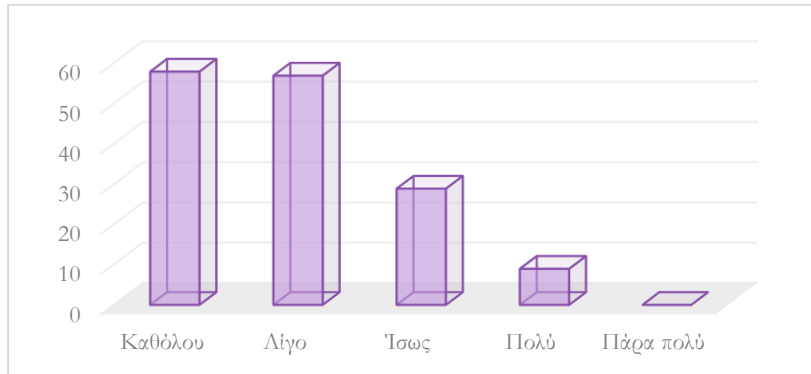
Διάγραμμα 5.1: Αποτελέσματα ερώτησης: Τι πιθανότητα υπάρχει να εντοπισθεί και να τιμωρηθεί ένας πολίτης που φοροδιαφεύγει στην Ελλάδα; Πηγή: Επεξεργασία συγγραφέα.

Αρχικά εδώ να σημειωθεί ότι μονάχα δύο άτομα (φοιτητές 18-21) επέλεξαν τη πρώτη επιλογή, ενώ τα πρωτεία έχει η τέταρτη επιλογή, που εκφράζει όσους πιστεύουν ότι υπάρχει “Μικρή” πιθανότητα εντοπισμού της φοροδιαφυγής στη χώρα. Αυτοί είναι 58 νέοι, 41 γυναίκες, κατά πολύ ηλικιών 18-21 φοιτήτριες και 17 άνδρες ηλικιών 22-25 και άνω φοιτητές και ορισμένοι ιδιωτικοί υπάλληλοι. Συγχρόνως, η επιλογή “μέτρια” είχε παρόμοια αποτελέσματα με προηγούμενως. Τέλος, εκείνοι που πιστεύουν ότι η πιθανότητα που διατυπώθηκε προηγούμενως είναι μεγάλη, αποτελούνται από 7 φοιτητές, 4 γυναίκες και 3 άνδρες, ηλικιών 18-21/ 22-25.

Ακολουθούν αναλυτικά τα χαρακτηριστικά που συναντήθηκαν συχνότερα στις 4 βασικές επιλογές:

ΠΟΛΥ ΜΙΚΡΗ	Γυναίκες	18-21	Σπουδάστριες ΑΕΙ/ΤΕΙ	5,6 %
ΜΙΚΡΗ	Γυναίκες	18-21	Σπουδάστριες ΑΕΙ/ΤΕΙ	11,9 %
ΜΕΤΡΙΑ	Γυναίκες	18-21	Σπουδάστριες ΑΕΙ/ΤΕΙ	9,1 %
ΜΕΓΑΛΗ	Γυναίκες	18-21/ 22-25	Σπουδάστριες ΑΕΙ/ΤΕΙ	2,8 %

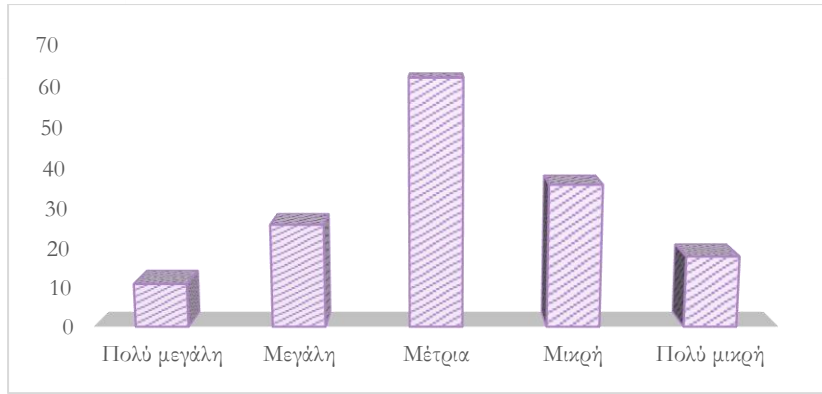

Διάγραμμα 5.2 Ποσοστά απαντήσεων για το αν οι έλεγχοι που πραγματοποιούνται είναι επαρκείς; Πηγή: Επεξεργασία συγγραφέα

Οι περισσότεροι συμμετέχοντες σε αυτή την ερώτηση, διατύπωσαν πως οι έλεγχοι που πραγματοποιούνται είναι “λίγο” έως “καθόλου” επαρκείς. Η επιλογή “Λίγο” προτιμήθηκε από 57 άτομα από τα οποία τα 36 είναι γυναίκες 22-25 φοιτήτριες, και οι υπόλοιποι 21 είναι άνδρες επίσης 22-25 φοιτητές. Η μεγαλύτερη μερίδα εδώ, και συγκεκριμένα, οι 34 απαντήσεις, από τις 58 που ανήκουν στην επιλογή “Καθόλου”, εκφράζουν γυναίκες κυρίως 18-21 φοιτήτριες, ενώ οι υπόλοιπες 24, σε άνδρες ίδιων χαρακτηριστικών. Σημαντικό κρίνεται να σημειωθεί ότι η επιλογή “Πάρα πολύ” δεν επιλέχθηκε από κανένα άτομο, ενώ το “Πολύ” από 4 άτομα, ηλικίας 22-25 δύο γυναίκες, μία φοιτήτρια και μια ιδιωτική υπάλληλο, και ταυτόχρονα δύο άνδρες, έναν φοιτητή και έναν δημόσιο υπάλληλο. Ακολουθούν αναλυτικά τα χαρακτηριστικά που συναντήθηκαν συχνότερα στις 4 πρώτες επιλογές:

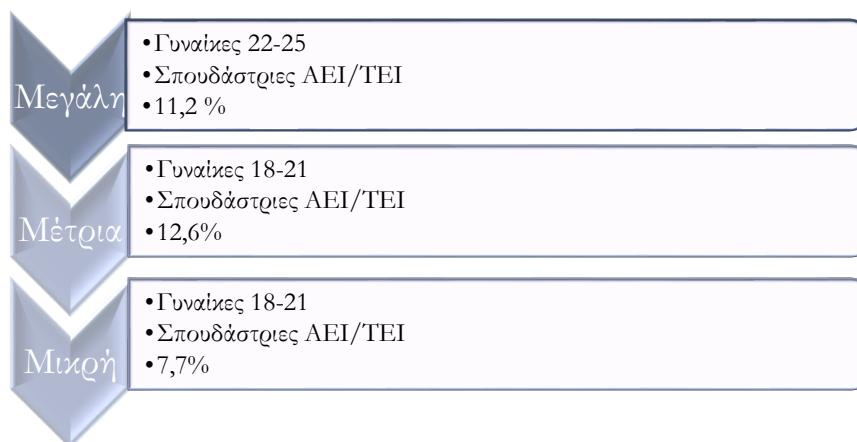
ΚΑΘΟΛΟΥ	Γυναίκες	22-25	Σπουδάστριες ΑΕΙ/ΤΕΙ	12,6 %
ΛΙΓΟ	Γυναίκες	18-21	Σπουδάστριες ΑΕΙ/ΤΕΙ	11,2%
ΊΣΩΣ	Άνδρες	18-21-22-25	Σπουδαστές ΑΕΙ/ΤΕΙ	7 %

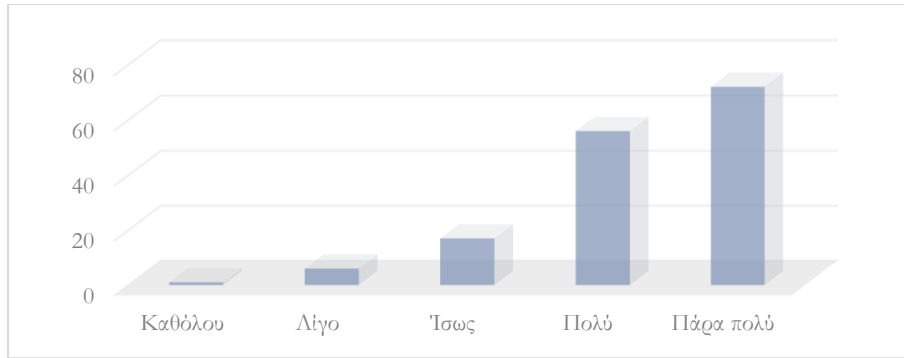

Διάγραμμα 5.3: Ποσοστά απαντήσεων για το αν στους ελέγχους υπάρχει πιθανότητα να εντοπισθούν όλα τα φορολογικά στοιχεία, παρά τη προσπάθεια του φορολογούμενου να αποκρύψει ορισμένα Πηγή: Επεξεργασία συγγραφέα

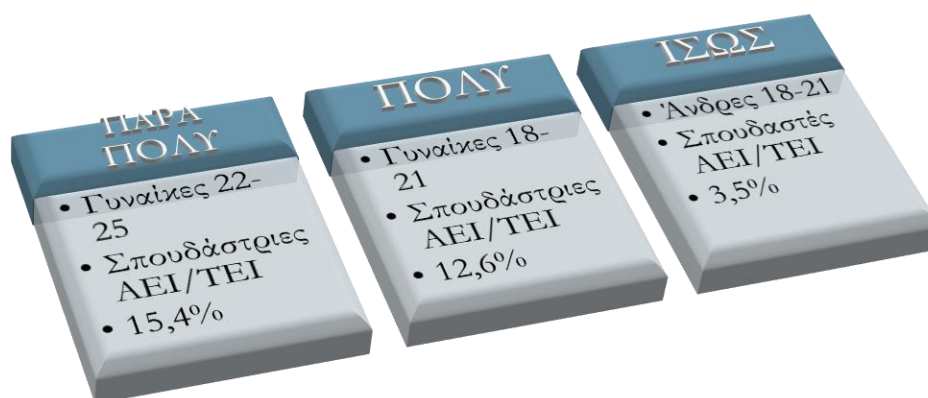
Σύμφωνα με τα περισσότερα άτομα που απάντησαν τη συγκεκριμένη ερώτηση, η πιθανότητα να εντοπισθούν όλα τα φορολογικά στοιχεία ενός πολίτη χωρίς κάποιο να αποκρυφθεί, κρίνεται ‘Μέτρια’. Τέτοια απάντηση δόθηκε από 62 άτομα από τα οποία, τα 37 είναι γυναίκες 18-1 φοιτήτριες, ενώ τα 25 είναι άνδρες κυρίως ηλικιών 22-25, φοιτητές ή ιδιωτικοί υπάλληλοι. Ταυτόχρονα, μικρή πιθανότητα εντοπισμού θεωρούν ότι υπάρχει 36 άτομα, 23 γυναίκες ηλικιών 18-21 φοιτήτριες και 13 άνδρες, 22-25 κυρίως φοιτητές. Εν τέλει, εκείνοι που θεωρούν ότι η πιθανότητα που εικάζεται είναι μεγάλη είναι 26 άτομα, 15 γυναίκες 22-25 κυρίως φοιτήτριες και 11 άνδρες 18-21, επίσης φοιτητές. Ακολουθούν αναλυτικά τα χαρακτηριστικά που συναντήθηκαν συχνότερα στις 3 βασικές επιλογές:

Διάγραμμα 5.4: Αποτελέσματα απαντήσεων στην ερώτηση: Πιστεύετε υπάρχει διαφθορά στους φορολογικούς ελέγχους; Πηγή: Επεξεργασία συγγραφέα

Η διαφθορά στους φορολογικούς ελέγχους κρίνεται από τους νέους που ερωτήθηκαν ότι υπάρχει σε πολύ μεγάλο βαθμό. Η πέμπτη επιλογή προτιμήθηκε από 72 άτομα, συγκεκριμένα από 45 γυναίκες ηλικιών κυρίως 22-25 φοιτήτριες και ιδιωτικό υπάλληλοι, και 27 άνδρες 22-25 φοιτητές, χωρίς απασχόληση, ιδιωτικοί υπάλληλοι και ελεύθεροι επαγγελματίες. Πιο αβέβαιοι επιλέγοντας το “ίσως” διακρίνονται 17 άτομα, 9 άνδρες ηλικιών 18-21 φοιτητές και 8 γυναίκες 18-21 και 22-25 φοιτήτριες και ιδιωτικοί υπάλληλοι. Τέλος, οι επιλογές “Καθόλου” και “Λίγο” σε σύνολο έχουν προτιμηθεί από 7 άτομα, 4 γυναίκες διάφορων ηλικιών φοιτήτριες και 3 άνδρες 18-21 φοιτητές. Ακολουθούν αναλυτικά τα χαρακτηριστικά που συναντήθηκαν συχνότερα στις 3 βασικές επιλογές:

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο

Συμπεράσματα

5.1: Σχολιασμός και επεξήγηση συμπερασμάτων

Η περαιτέρω ανάλυση των αποτελεσμάτων της έρευνας, ώστε να οδηγηθούμε στην διεξαγωγή των συμπερασμάτων θα συνεχιστεί με το σχολιασμό αξιοσημείωτων παρατηρήσεων ανά ομάδων των ερωτήσεων και έπειτα με τον συσχετισμό αυτών. Όπως προαναφέρθηκε και παραπάνω, οι ερωτήσεις είναι ομαδοποιημένες ώστε να διευκολυνθεί, ο σχολιασμός αυτός και η παράθεση των συμπερασμάτων.

Η πρώτη ομάδα έχει τίτλο ‘‘Φορολογική Ηθική’’, αποτελείται από τις πρώτες οκτώ ερωτήσεις και αποσκοπεί στο να παρουσιασθεί σε ένα γενικό βαθμό πόση ηθική έχουν οι νέοι γύρω από τους φόρους στη σημερινή εποχή.

Ένα γεγονός που πολύ πιθανό να έχει συμβεί σχεδόν σε όλους μας είναι να ερωτηθούμε από πωλητές καταστημάτων αν σε μια από τις αγορές μας, χρειαζόμαστε την απόδειξη πληρωμής, με αυτή την ερώτηση προϋποτίθεται το ενδεχόμενο να υπάρξει μείωση στη τιμή των αγορών μας σε περίπτωση που δεχθούμε να μην πάρουμε τη απόδειξη αγοράς. Επομένως αυτό αποτελεί ένα κίνητρο στο να προβούμε σε μια αγορά χωρίς πληρωμή ΦΠΑ. Στο σύνολο των απαντήσεων του ερωτηματολογίου της έρευνας, πιο επιρρεπείς σε τέτοιες αποφάσεις εμφανίζονται οι γυναίκες ηλικιών 18-21, φοιτήτριες. Αυτά είναι τα χαρακτηριστικά που είχαν και οι θετικές απαντήσεις και η επιλογή ‘‘ίσως’’. Αντιθέτως εκείνες που διαφώνησαν με μία τέτοια πράξη είναι γυναίκες μεγαλύτερης ηλικίας και μια μερίδα του ποσοστού αυτού έχει τελειώσει με τις σπουδές και απασχολείται σε τομείς. Προφανώς, η επεξήγηση της συγκεκριμένης αντίδρασης στηρίζεται στο πιο ώριμο τρόπο που πλέον σκέφτονται τα άτομα αυτά τις πράξεις τους, και πολύ πιθανό με τις διάφορες εμπειρίες και το χρόνο να έχουν αναπτύξει παραπάνω την ηθική τους συνείδηση.

Η εξαπάτηση στη φορολόγηση, που αυτό θα μπορούσε να συνεπάγεται είτε με φοροδιαφυγή, είτε ‘‘μαύρη’’ οικονομία είτε φοροαποφυγή, φαίνεται να διχάζει τις απαντήσεις ανάμεσα σε γυναίκες και άνδρες, κάτι που προκαλεί και διαφοροποίηση

στα χαρακτηριστικά τους. Η εξαπάτηση αυτή δικαιολογείται από άνδρες ηλικιών 22-25 με απασχόληση όπως ιδιωτικοί υπάλληλοι, αλλά σε καμία περίπτωση δεν δικαιολογείται από γυναίκες ηλικιών 18-21 φοιτήτριες. Αυτό θα μπορούσε να σχολιαστεί από δύο οπτικές γωνίες. Αποτελεί γεγονός ότι πλέον η θέση των γυναικών και ο τρόπος σκέψης τους έχει εξελιχθεί με το πέρασμα του χρόνου, και αυτό τις καθιστά ορισμένες φορές πιο ώριμες από τους άνδρες και με έναν τρόπο δράσης πιο ασφαλή και σίγουρο, συνάμα και πιο ηθικό. Επομένως γι' αυτό το λόγο ίσως δεν θα δικαιολογούσαν τη παραπάνω πράξη. Ωστόσο μπορεί να έχουμε αυτό το αποτέλεσμα από τους άνδρες οι οποίοι στη συγκεκριμένη περίπτωση είναι μεγαλύτερης ηλικίας από τις αντίστοιχες φοιτήτριες, επειδή απλώς με την εμπειρία τους και τα βιώματά τους καθίστανται πιο απογοητευμένοι από τη κατάσταση που επικρατεί στο κομμάτι της φορολόγησης, και γενικότερα στη χώρα τα τελευταία περίπου έξι χρόνια, γεγονός που τους παροτρύνει πιο ελαστικούς με την εξαπάτησης στη φορολόγηση των πολιτών και τους λογούς που οδηγούν σε αυτή.

Σχετική με την ερώτηση της εξαπάτησης είναι και η επόμενη που αναφέρεται στο αν θα δέχονταν τα άτομα να εργαστούν σε μια δουλειά που απέκρυπτε φορολογικά στοιχεία σε περιπτώσεις ελέγχου. Η πλειοψηφία δεν εμφανίζεται σίγουρη με αυτή την πράξη προφανώς επειδή ναι μεν θα ήταν ανήθικο να συμμετέχει σε μία ομάδα εργασιακού περιβάλλοντος που δεν ακολουθεί τους κανόνες και δεν λειτουργεί στα πλαίσια του Νόμου, από την άλλη όμως η ανεργία έχει φτάσει σε ένα μεγάλο ποσοστό με αποτέλεσμα, οι νέοι προκειμένου να εργαστούν, και να αποκτήσουν κάποιο εισόδημα θα δέχονταν να συμβιβαστούν με ορισμένα θέματα. Αυτή η επιλογή εκφράζει ιδιαίτερα φοιτήτριες 22-25. Εκείνες που συμφωνούν απόλυτα είναι πάλι φοιτήτριες αλλά ηλικιών 18-21, και οδηγούνται σε αυτή την επιλογή με προφανές κίνητρο την εργασία, κ λόγω του νεαρού της ηλικίας τους ίσως να μην λαμβάνουν υπόψη το μειονέκτημα που μπορεί να υπάρχει. Έπειτα, αντίθετη γνώμη είχαν οι άνδρες φοιτητές ηλικιών 18-21/22-25 οι οποίοι μπορεί να αναγνωρίζουν το βασικό κίνητρο της εργασίας αλλά έχουν καλύτερη συναίσθηση των κυρώσεων που πιθανόν να προκύψουν, άρα προτιμούν να μην ρισκάρουν.

Οι νέοι, από ότι προκύπτει δεν θεωρούν ότι έχουν διδαχθεί φορολογική ηθική από τους αρμόδιους φορείς. Η πλειοψηφία που είναι φοιτήτριες 18-21 είναι κάθετες και

επιλέγουν το “Καθόλου”, ίδια χαρακτηριστικά ατόμων είχε και η επιλογή “λίγο”. Το γενικότερο κλίμα που επικρατεί γύρω από τα αδικήματα στη φορολογία, κάνει τους νέους να πιστεύουν ότι δεν υπάρχει γενικότερη προσπάθεια η νέα γενιά να διδαχθεί το ηθικό και να αποφύγει τα λάθη των παλαιότερων γενεών. Ίσα ίσα η διαφθορά συνεχίζει να υπάρχει και να δημιουργεί ανασφάλεια στους νέους για το μέλλον.

Στη επόμενη ερώτηση που ακολούθησε εξετάστηκε η υπόθεση για το αν θα πλήρωνε κάποιος λιγότερους φόρους, σε περίπτωση ανυπαρξίας οποιωνδήποτε κυρώσεων. Με σιγουριά οι άνδρες, συγκεκριμένα φοιτητές 22-25 θα το έπρατταν σε αντίθεση με γυναίκες, φοιτήτριες 18-21 οι οποίες εμφανίζονται πιο αβέβαιες. Το γεγονός ότι δεν θα υπήρχαν κυρώσεις παροτρύνει σε μεγαλύτερο βαθμό τους άνδρες, από ότι τις γυναίκες που ίσως το αίσθημα της ηθικής να μην τους επιτρέπει να προβούν σε φοροδιαφυγή. Ταυτόχρονα, στην υπόθεση ότι αν όλοι τείνουν να φοροδιαφεύγουν, δύσκολα μπορεί κάποιος να κατηγορηθεί, η μεγαλύτερη μερίδα δηλαδή οι γυναίκες ηλικιών 18-21 φοιτήτριες διαφωνούν με αυτή τη πρόταση, παρουσιάζουν αισιοδοξία, και επιλέγουν να θεωρούν ότι οι συνέπειες της συχνής φοροδιαφυγής αργά ή γρήγορα θα κινήσει τους αρμόδιους να πάρουν τα κατάλληλα μέτρα.

Συνεχίζοντας με την πρώτη ομάδα, στο ερώτημα για το αν δεν ήταν υποχρεωτική η πληρωμή φόρων το μέγιστο κομμάτι της έρευνας, το οποίο είναι κυρίως φοιτήτριες 18-21 δεν θα πλήρωνε εθελοντικά φόρους. Μοιάζει να φαίνεται λογικό από μία ορισμένη πλευρά καθώς η πληρωμή φόρων που δεν συνεπάγεται σε υπηρεσίες και αγαθά που καθιστούν τους πολίτες ευχαριστημένους, τους ωθούν να αντιμετωπίζουν αρνητικά τη φορολογία, και φυσικά να μην έχουν ανεπτυγμένο το αίσθημα προσφοράς προς το κράτος.

Τέλος, για το αν η φοροδιαφυγή θα αποτελούσε διέξοδος για όσους δυσκολεύονται να πληρώσουν την υψηλή φορολογία που διακρίνεται να υπάρχει, οι περισσότεροι συμφωνούν με αυτή την πρόταση και είναι πάλι γυναίκες 18-21 φοιτήτριες. Στη σημερινή κοινωνία κάποιος συμπολίτες μας αναμφισβήτητα αντιμετωπίζουν μεγάλες οικονομικές δυσχέρειες και προσπαθούν να επιβιώσουν με τα σημερινά δεδομένα που επιβάλλει η Κυβέρνηση. Αν αυτά δεν ελαφρύνουν τη κατάσταση που βιώνουν

ορισμένες ομάδες, τότε θα επικαλεστούν άλλες διεξόδους ακόμη και αποτελούν πράξεις ενάντια στο Νόμο και την ηθική.

Η ομάδα που ακολουθεί αποτελείται από τρεις ερωτήσεις που αφορούν τη φοροδιαφυγή. Στη πρώτη ερώτηση, επικρατεί μια λογική στάση από τις γυναίκες 18-21 φοιτήτριες που πάλι πλειοψηφούν και συμφωνούν με το γεγονός ότι η φορολόγηση των πολιτών είναι απαραίτητη για την οικονομία ενός κράτους. Στις δύο υπόλοιπες, υπάρχουν κοινά στη πλειοψηφία για το αν διακρίνονται προσπάθειες του κράτους να αποτρέψει τη φοροδιαφυγή και αν η φοροδιαφυγή αποτελεί λύση αν τα χρήματα που συγκεντρώνονται από τους φόρους δεν ωφελούν τους πολίτες, είναι γυναίκες 22-25 φοιτήτριες οι οποίες είναι σε μια ηλικία αρκετά ώριμη ώστε να κρίνουν εύλογα.

Στη συνέχεια έχουμε την ομάδα των ερωτήσεων που σχετίζονται με την εμπιστοσύνη που έχουν οι νέοι στο φορολογικό σύστημα. Αρχικά η στάση της πλειοψηφίας για το αν το φορολογικό σύστημα της χώρας είναι δίκαιο είναι αρνητική, ειδικότερα οι φοιτήτριες ηλικιών 18-21 φαίνονται απόλυτες καθώς επέλεξαν την επιλογή “καθόλου”, ενώ φοιτήτριες μεγαλύτερης ηλικίας δηλαδή 22-25 προτίμησαν την επιλογή “λίγο”. Αυτή η επιείκεια της δεύτερης κατηγορίας γυναικών μπορεί να δικαιολογηθεί με τη προφανή διαφορά ηλικίας που υπάρχει, και την περισσότερη ωριμότητα που τους χαρακτηρίζει, και τους επιτρέπει να διακρίνουν πως παρά τα αρνητικά που υπάρχουν, υπάρχουν προσπάθειες εκσυγχρονισμού και βελτισποίησης του συστήματος.

Όσον αφορά τον Φ.Π.Α, οι νέοι θεωρούν πως το ποσοστό του επί τη τιμή των διάφορων αγαθών αρκετά υψηλό. Τις επιλογές “πολύ και πάρα πολύ” επιλέχθηκαν κατά πολύ από φοιτήτριες 18-21, ενώ στη περίπτωση των ανδρών στην πρώτη επιλογή η ηλικία κυμαίνεται σε 22-25 ενώ στην απόλυτη επιλογή “πάρα πολύ” από φοιτητές 18-21. Αυτό θα μπορούσε να σχολιασθεί με παρόμοιο τρόπο όπως η παραπάνω ερώτηση. Η ωριμότητα επιτρέπει στα άτομα να μην επιλέγουν επιπόλαια της απαντήσεις τους και να σκέφτονται καλά τις επιλογές και τις γνώμες τους.

Έπειτα, για το αν από αυτό το φορολογικό σύστημα ευνοούνται οι οικονομικά πιο εύποροι πολίτες από τη μεσαία τάξη, προκύπτει ότι οι νέοι θεωρούν πως κάτι τέτοιο

συμβαίνει. Με αυτό συμφωνούν πάλι σε πλειοψηφία οι φοιτήτριες ηλικιών 18-21, ενώ λιγότερο σίγουρες είναι οι φοιτήτριες 22-25 επιλέγοντας την απάντηση ‘‘Μάλλον Ναι’’. Σε αντίθεση η ηλικία των ανδρών και στις δύο επιλογές ήταν 22-25.

Αναλύοντας και την τελευταία ομάδα της έρευνας που αναφέρεται στους φορολογικούς ελέγχους και αποτελείται από τις τέσσερις ερωτήσεις που απομένουν, με τη πρώτη να εξετάζει τη πιθανότητα εντοπισμού και απονομής κυρώσεων σε περίπτωση φοροδιαφυγής. Αρχικά, τη πιθανότητα αυτή κρίνουν μικρή έως μέτρια, περισσότερες σε αριθμό, φοιτήτριες ηλικιών 18-21 και ένας ναι μεν μικρότερος αλλά αξιοσημείωτος αριθμός φοιτητών 22-25 και άνω. Εδώ μπορούμε να σχολιάσουμε το γεγονός ότι οι νέες από τη στιγμή που ενηλικιώνονται (αν όχι ίσως και νωρίτερα) και εισάγονται στα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα αποκτούν γνώση για το πόσο αποτελεσματικοί είναι οι φορολογικοί έλεγχοι στη χώρα, και πως αυτοί επηρεάζουν τα επίπεδα φοροδιαφυγής που τείνουν να εμφανίζονται σε όλους τους τομείς απασχόλησης. Ακόμη, όσοι επέλεξαν την επιλογή ‘‘μέτρια’’ κατέδειξαν και μια άλλη πλευρά των διαδικασιών ελέγχων, εκείνη που δεν είναι ισοπεδωμένη και δεν πραγματοποιείται απαραίτητα με αθέμιτα μέσα. Αυτό ενισχύθηκε και από τα αποτελέσματα του ερωτήματος για το αν είναι εφικτό σε έναν φορολογικό έλεγχο να αποκρυφθούν φορολογικά στοιχεία χωρίς να γίνουν αντιληπτά, η μεγαλύτερα μερίδα είχε επιλέξει την επιλογή ‘‘μέτρια’’.

Παράλληλα, γίνεται λόγος για την επάρκεια και τη διαφθορά των ελέγχων, γεγονός από το οποίο προκύπτει μια γενικότερη δυσαρέσκεια από τους νέους καθώς θεωρούν ότι η επάρκεια είναι μηδενική έως ελάχιστη, και η διαφθορά πολύ έντονη. Οι ηλικίες ανδρών και γυναικών 22-25 ήταν παρόμοιες στα δύο ερωτήματα.

5.2 Υπολογισμός επικρατέστερων και ασθενέστερων συχνοτήτων και ο συσχετισμός τους στις ερωτήσεις της έρευνας

1^η επικρατέστερη συχνότητα: Γυναίκες, 18-21, Φοιτήτριες, Σπουδάστριες ΑΕΙ/ΤΕΙ

ΟΙ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΤΗΣ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑΣ ΣΤΟ ΣΥΝΟΛΟ ΤΩΝ ΕΡΩΤΗΣΕΩΝ

- ΙΣΩΣ απέφευγαν την πληρωμή του ΦΠΑ σε κάποια αγορά
- ΟΧΙ δεν θεωρούν την εξαπάτηση στην φορολόγηση δικαιολογήσιμη
- ΙΣΩΣ θα εργάζονταν σε μια επιχείρηση που απέκρυπτε φορολογικά στοιχεία
- ΟΧΙ δεν έχουν διδαχθεί φορολογική ηθική από τους Αρμόδιους
- ΔΙΑΦΩΝΟΥΝ με το γεγονός ότι επειδή όλοι φοροδιαφεύγουν, κανείς δεν κατηγορείται.
- ΙΣΩΣ πλήρωναν φόρους εθελοντικά
- ΣΥΜΦΩΝΟΥΝ ότι υψηλοί φόροι οδηγούν στην φοροδιαφυγή
- ΝΑΙ η φορολόγηση είναι απαραίτητη
- ΝΑΙ διακρίνονται προσπάθειες του κράτους να αποτρέψει τη φοροδιαφυγή
- ΟΧΙ η φοροδιαφυγή δεν είναι λύση, εάν τα χρήματα που συγκεντρώνονται από τους φόρους δεν ωφελούν τους πολίτες της κοινωνίας
- ΚΑΜΙΑ εμπιστοσύνη στην σημερινή κυβέρνηση
- ΚΑΜΙΑ εμπιστοσύνη στο πως χειρίζεται τα έσοδα από τους φόρους
- ΝΑΙ πολλά χρήματα σπαταλούνται αδίκως από τη κυβέρνηση
- ΚΑΘΟΛΟΥ η μετέπειτα χρήση δεν ωφελεί τους πολίτες
- ΚΑΘΟΛΟΥ δίκαιο το φορολογικό σύστημα της χώρας
- ΠΑΡΑ ΠΟΛΥ υψηλός ο Φόρος Προστιθέμενης Αξίας
- ΝΑΙ το φορολογικό σύστημα της χώρα ευνοεί τους οικονομικά ευπορότερους, αδικώντας τον “μέσο” άνθρωπο.
- ΜΕΤΡΙΑ πιθανότητα να εντοπισθεί ένα πρόσωπο που φοροδιαφεύγει
- ΛΙΓΟ επαρκείς οι έλεγχοι
- ΜΕΤΡΙΑ πιθανότητα να εντοπισθούν όλα τα φορολογικά στοιχεία με επιτυχία

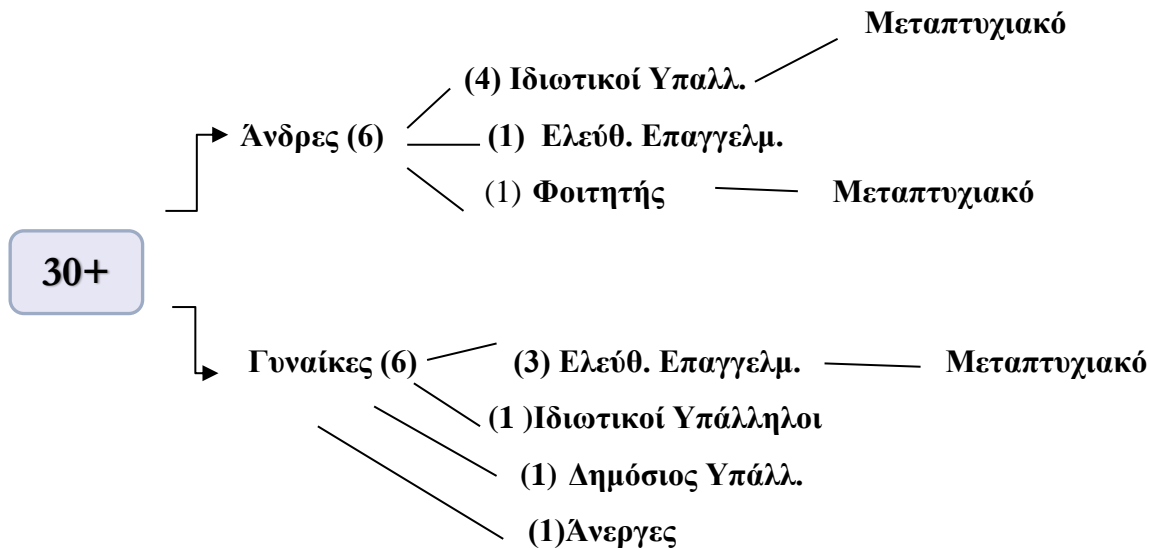

2^η επικρατέστερη συχνότητα:**Γυναίκες, 22-25, Φοιτήτριες, Ιδιωτικοί Υπάλληλοι: 24%****Δημόσιοι Υπάλληλοι: 2%, Άνεργες: 13% Σπουδάστριες ΑΕΙ/ΤΕΙ**

ΟΙ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΤΗΣ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑΣ ΣΤΟ ΣΥΝΟΛΟ ΤΩΝ ΕΡΩΤΗΣΕΩΝ

- ΔΙΑΦΩΝΟΥΝ με την αποφυγή πληρωμής του ΦΠΑ σε κάποια αγορά
- ΝΑΙ έχουν διδαχθεί φορολογική ηθική
- ΣΥΜΦΩΝΟΥΝ με το γεγονός ότι επειδή όλοι φοροδιαφεύγουν, κανείς δεν κατηγορείται.
- ΟΧΙ στην εθελοντική πληρωμή των φόρων
- ΙΣΩΣ οι υψηλοί φόροι να οδηγούν στη φοροδιαφυγή
- ΟΧΙ δεν διακρίνονται προσπάθειες του κράτους να αποτρέψει τη φοροδιαφυγή
- ΙΣΩΣ η φοροδιαφυγή δεν είναι λύση, εάν τα χρήματα που συγκεντρώνονται από τους φόρους δεν ωφελούν τους πολίτες της κοινωνίας
- ΠΟΛΥ εμπιστοσύνη στην σημερινή κυβέρνηση
- ΜΕΤΡΙΑ εμπιστοσύνη στο πως χειρίζεται τα έσοδα από τους φόρους
- ΛΙΓΗ ικανοποίηση από τη μετέπειτα χρήση των φόρων
- ΜΕΓΑΛΗ πιθανότητα να εντοπισθεί ένα πρόσωπο που φοροδιαφεύγει
- ΚΑΘΟΛΟΥ επαρκείς οι έλεγχοι
- ΜΕΓΑΛΗ πιθανότητα να εντοπισθούν όλα τα φορολογικά στοιχεία με επιτυχία
- ΠΑΡΑ ΠΟΛΥ έντονη η διαφθορά στους ελέγχους

Ασθενέστερη συχνότητα:

ΟΙ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΤΗΣ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑΣ ΣΤΟ ΣΥΝΟΛΟ ΤΩΝ ΕΡΩΤΗΣΕΩΝ

- ΟΧΙ δεν θεωρούν την εξαπάτηση στην φορολόγηση δικαιολογήσιμη
- ΟΧΙ δεν έχουν διδαχθεί φορολογική ηθική από τους Αρμόδιους
- ΔΙΑΦΩΝΟΥΝ με το γεγονός ότι επειδή όλοι φοροδιαφεύγουν, κανείς δεν κατηγορείται.
- ΔΕΝ θα πλήρωναν φόρους εθελοντικά
- ΝΑΙ η φορολόγηση είναι απαραίτητη
- ΟΧΙ δεν διακρίνονται προσπάθειες του κράτους να αποτρέψει τη φοροδιαφυγή
- ΚΑΜΙΑ εμπιστοσύνη στην σημερινή κυβέρνηση
- ΚΑΜΙΑ εμπιστοσύνη στο πως χειρίζεται τα έσοδα από τους φόρους
- ΚΑΘΟΛΟΥ η μετέπειτα χρήση δεν ωφελεί τους πολίτες
- ΚΑΘΟΛΟΥ δίκαιο το φορολογικό σύστημα της χώρας
- ΠΑΡΑ ΠΟΛΥ υψηλός ο Φόρος Προστιθέμενης Αξίας
- ΝΑΙ το φορολογικό σύστημα της χώρα ευνοεί τους οικονομικά ευπορότερους, αδικώντας τον “μέσο” άνθρωπο.
- ΜΙΚΡΗ πιθανότητα να εντοπισθεί ένα πρόσωπο που φοροδιαφεύγει
- ΛΙΓΟ επαρκείς οι έλεγχοι
- ΠΑΡΑ ΠΟΛΥ διαφθορά στους ελέγχους.

5.3 Γενικά Συμπεράσματα

Κατά γενική ομολογία συμπεραίνεται από την έρευνα ότι οι περισσότεροι νέοι, ανεξάρτητα από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του καθενός, ξεκινώντας με την ομάδα της έρευνας, δεν εμφανίζονται σίγουροι σε δύο περιπτώσεις: για το αν θα πρόβαιναν σε αγορά προϊόντων χωρίς πληρωμή ΦΠΑ, και για μια απόφαση εργασίας σε ένα επαγγελματικό περιβάλλον που λειτουργεί ενάντια σε θέματα που ορίζει ο Νόμος. Όσον αφορά, τον Φόρο Προστιθέμενης Αξίας, ο συντελεστής του θεωρούν ότι ναι, έχει ένα υψηλό ποσοστό επί την τιμή των διάφορων αγαθών, και γι' αυτό υπάρχουν πιθανότητες να μην τον πλήρωναν σε κάποιες αγορές. Ωστόσο, δεν θεωρούν ότι η εξαπάτηση στη φορολόγηση είναι κάτι που μπορεί να δικαιολογηθεί, και σε επόμενο στάδιο να αντιμετωπισθεί με επιείκεια. Αν βέβαια υπήρχε πλήρη ανυπαρξία κυρώσεων, σίγουρα θα επιδίωκαν να πληρώνουν λιγότερους φόρους, και δεν θα έδειχναν ιδιαίτερο ενδιαφέρον αν γινόταν εθελοντική η πληρωμή τους.

Με δυσαρέσκεια διακρίνουμε την αίσθηση που δίνουν οι νέοι ότι δεν έχουν διδαχθεί τη φορολογική ηθική από τους Θεσμούς και τους κοινωνικούς μηχανισμούς που είναι υπεύθυνοι για τη συμπεριφορά που αναπτύσσεται μέσα σε μια κοινωνία, και τη ανάπτυξη της φορολογικής κουλτούρας των πολιτών σε ένα βασικό τουλάχιστον επίπεδο.

Συνεχίζοντας με τη δεύτερη ομάδα για τη φοροδιαφυγή και τη τρίτη ομάδα που εξετάζει την εμπιστοσύνη των νέων στην σημερινή Κυβέρνηση, έχουμε να επισημάνουμε ότι καταρχήν θεωρούν απαραίτητη την φορολόγηση των πολιτών σε ένα κράτος καθώς αυτό αποτελεί και βασικό έσοδο. Συγχρόνως, δεν διακρίνουν ιδιαίτερες προσπάθειες αντιμετώπισης της φοροδιαφυγής από το κράτος και δεν είναι σίγουροι για το αν τελικά η φοροδιαφυγή αποτελεί λύση, σε περίπτωση μη εύλογης χρήσης των χρημάτων από τους φόρους. Ακόμη οι περισσότεροι δεν εμπιστεύονται καθόλου την ίδια την υπάρχουσα κυβέρνηση, ούτε τον τρόπο που διαχειρίζεται τα έσοδα από τους φόρους με αποτέλεσμα να θεωρούν ότι δεν οδηγούν σε καμία περίπτωση στην ικανοποιητική κάλυψη αναγκών των πολιτών.

Παράλληλα, στη τέταρτη ομάδα, για την εμπιστοσύνη στο φορολογικό σύστημα, διακρίνεται η γνώμη τους για το φορολογικό σύστημα της χώρας το οποίο το

χαρακτηρίζουν άδικο. Γι' αυτό ένας λόγος είναι οι υψηλοί συντελεστές φορολόγησης και το γεγονός ότι ευνοούνται συχνά με υποχθόνια μέσα άτομα εύπορης κατάστασης, ενώ ο μέσος πολίτης μπορεί να υποστεί άδικες διαδικασίες στη φορολόγηση του. Εν κατακλείδι, σε σχέση με τα συμπεράσματα της τελευταίας ομάδας, οι πιθανότητες να ελεγχθούν και να εντοπισθούν τα αδικήματα και τα αθέμιτα μέσα, στην Ελλάδα κρίνονται μικρές, διότι πολύ πιθανό η διαφθορά να έχει εισχωρήσει και στους ίδιους τους ελέγχους, καταντώντας τους ανεπαρκείς και με μέτριες προς ελάχιστες πιθανότητες επιτυχίας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Alm J., Leguizamón J., 1992 Economic Behaviour and Taxation. 1st ed. Northampton, MA: Edward Elgar Publishing, Inc.; Ημερομηνία πρόσβασης Μάρτιος 16, 2015
2. Alm J, Jackson B, Mckee, 1992 M. NTA | National Tax Association. Ntanelorg. Available at: <http://www.ntanel.org>. Ημερομηνία πρόσβασης: Μάιος 31, 2016
3. Ariely D., 2009, Our buggy moral code. Ted.com. Available at: http://www.ted.com/talks/dan_ariely_on_our_buggy_moral_code. Ημερομηνία πρόσβασης: Φεβρουάριος 12, 2016.
4. Βασαρδάνη Μ., Ιούνιος 2011, Φοροδιαφυγή στην Ελλάδα: Μια Γενική Επισκόπηση, Οικονομικό Δελτίο, Τεύχος 35, σελ. 21.. Ημερομηνία πρόσβασης: Δεκέμβριος 19, 2015
5. Βικιπαίδεια, Ο ορισμός της Φοροδιαφυγής. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: el.wikipedia.org. Ημερομηνία πρόσβασης: Δεκέμβριος 12, 2015
6. Γεωργακόπουλος Θ., Ιούνιος 2016, Η Φοροδιαφυγή Στην Ελλάδα - Μια Έρευνα. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: www.dianeosis.org/. Ημερομηνία πρόσβασης: Νοέμβριος 23, 2015

7. Daude C, Gutiérrez H, Melguizo A., 2012 What Drives Tax Morale?. 1st ed. Paris: OECD Publishing;. Ημερομηνία πρόσβασης: Νοέμβριος 26, 2015
8. Δαλιάνης, Β., Οκτώβριος 2015, Χτύπησε «κόκκινο» η ανεργία στους νέους στην Ελλάδα - Θλιβερή πρωτιά με 48,6%. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα www.protothema.gr. Ημερομηνία πρόσβασης: Μάρτιος 11, 2016
9. Doerrenberg Peichl A. 2010, Progressive Taxation And Tax Morale. 1st ed. Bonn: IZA;. Ημερομηνία πρόσβασης: Δεκέμβριος 12, 2015
10. Frey B., Torgler B. 2006, Tax Morale And Conditional Cooperation. 1st ed. Zurich: Inst. for Empirical Research in Economics;. Ημερομηνία πρόσβασης: Απρίλιος 12, 2016
11. Horowitz D., 2011, We need a "moral operating system". Tedcom.. Available at: http://www.ted.com/talks/damon_horowitz. Ημερομηνία πρόσβασης : Φεβρουάριος 15, 2016.
12. Klosko G. 1992, The Principle Of Fairness And Political Obligation. 1st ed. Lanham, Md.: Rowman & Littlefield;. Ημερομηνία πρόσβασης: Φεβρουάριος 12, 2016
13. Κυριαζής Ν. Κ., Νοέμβριος 2011, Οικονομία και ηθική, Το Βήμα Γνώμες. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: www.tovima.gr/opinions/. Ημερομηνία πρόσβασης: Απρίλιος 12, 2015
14. Posner E., 2000, Law And Social Norms. 1st ed. Cambridge, Mass.: Harvard University Press;. Ημερομηνία πρόσβασης: Μάρτιος 25, 2016

15. Σιωμόπουλος Ι. Κ., Ιανουάριος 2009, Ποιος φταίει για την έλλειψη φορολογικής συνείδησης; Το Βήμα Γνώμες. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: www.tovima.gr/opinions. Ημερομηνία πρόσβασης: Φεβρουάριος 16, 2016
16. Συρμής, Δήμος, Μάϊος 2016, Η ηθική της φοροδιαφυγής και η καμπύλη Laffer, Θιακές Αναμοχλεύσεις, Dimos-Syrmis Blog. Διαθέσιμο στο: Dimos-syrmis.blogspot.co.uk/2016/05/laffer.htm. Ημερομηνία πρόσβασης: Μάρτιος 5, 2016
17. Σωτηροπούλου Χ., Πρινωτάκη Μ., Φορολογική συμμόρφωση και νέες τεχνολογίες: Βέλτιστες πρακτικές για την είσπραξη δημόσιων εσόδων. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: www.poedoy.gr, 2011. Ημερομηνία πρόσβασης: Μάρτιος 3, 2016
18. Torgler B., 2007 Tax Compliance and Tax Morale. 1st ed. Cheltenham, UK: Edward Elgar; Ημερομηνία πρόσβασης: Δεκέμβριος 15, 2015
19. Torgler B., Schaffner M., 2007 Causes and Consequences of Tax Morale: An Empirical Investigation. Webmailcrema-researchch.. Available at: <http://www.webmail.crema-research.ch>. Ημερομηνία πρόσβασης, Μάρτιος 10, 2016.
20. Torgler B. 2003, Tax Morale: Theory and Empirical Analysis of Tax Compliance. Edocunibasch.. Available at: <http://www.edoc.unibas.ch>. Ημερομηνία πρόσβασης Μάρτιος 13, 2016
21. Torgler B., Schaltegger, Tax moral and fiscal policy. Webmail: crema-research.ch. Available at: <http://www.webmail.crema-research.ch>. Ημερομηνία πρόσβασης: Απρίλιος 18, 2016

